magazin istoric

ANUL XXI NR. 3 (240) MARTIE 1987

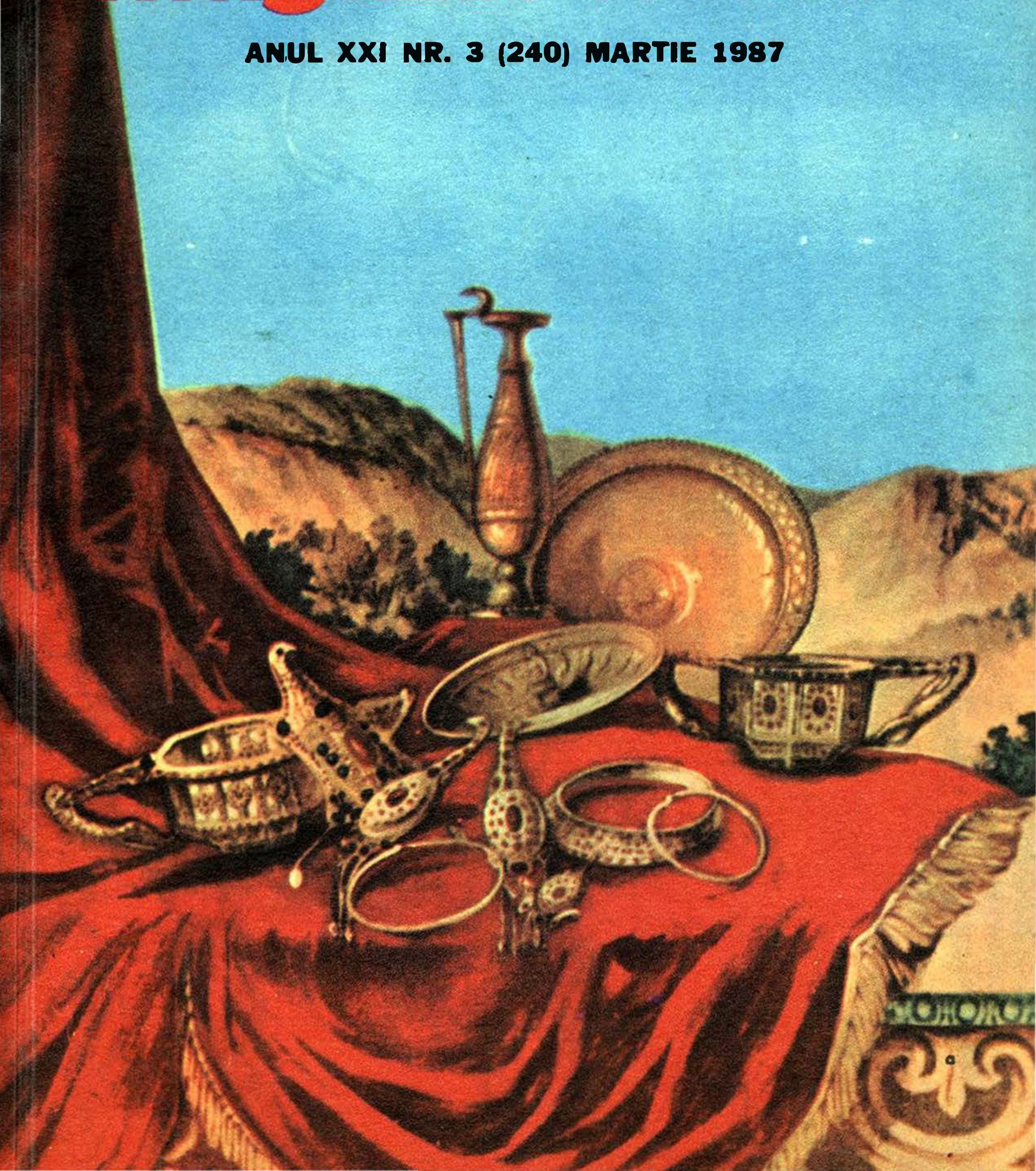

a

b

c

d

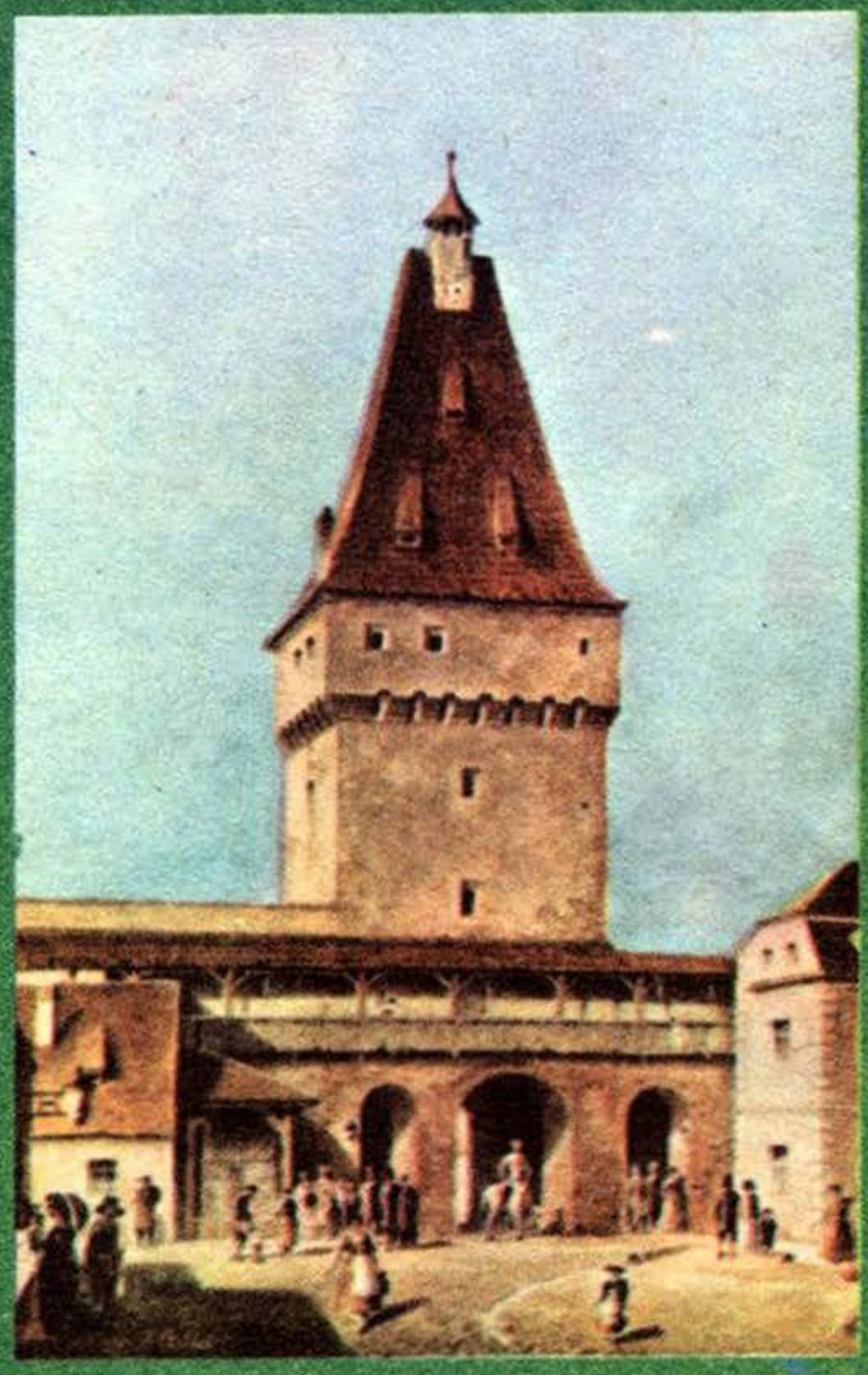

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 3 (240)
martie 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU DUDURU

SUMAR

U.T.C. 1922-1987

• Glorioasă istorie:
Ion Ardeleanu 2

• In primele rînduri ale luptei revoluţionare:
M.C. Stănescu 7

Precursorul Odobescu:
Jon Nestor 10

1837 — Tezaurul de la Pietroasa — istorie şi legendă:
Radu Harhoiu 14

Costăcheştii:
Elena Diaconu-Monu 16

Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu:
George G. Potra 22

Radu R. Rosetti — pagini de jurnal 27

Pe urmele strămoşilor (XVIII):
Ion Popescu-Puţuri 33

Poporul român respinge agitaţiile revizioniste 36

Amintirea lui Vlad Ţepeş:
Gheorghe David 38

Adevăratele călătorii ale stolnicului Constantin Cantacuzino:
Radu-Ştefan Ciobanu 45

In Bucureşti, acum 50 ani 54

• Campania cea mai lungă: *Louis Allen*... 46 • Dispariţia eschimoşilor ihalmiuţi: *Forlev Mowat*... 48 • Realitate şi legendă la Pergam: *Pop Simion*... 51 • In inima Vichyului, cu ochii unei antipétainiste: *Louise Weiss*... 58

• Concursul Magazin istoric, ediţia a II-a, 1986, 30 din 30, răspunsurile la întrebări... 31 • Cărţi sosite la redacţie... 53 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

(1)(4) Operă de pionierat a istoriografiei româneşti, **Tezaurul de la Pietroasa** (3 vol., 1889-1900), monografia închinată de Al. Odobescu celebrului tezaur „Cloşca cu puii de aur" descoperit în 1837, retipărită într-o excelentă ediţie la urmă cu cîţiva ani, semn al valorificării moştenirii noastre culturale, constituie, după cum nota arheologul Ion Nestor, într-o conferinţă ţinută în perioada interbelică, „una din marile fapte de ştiinţă cu care poporul nostru se mîndreşte pe drept".

În imagini, litografii din ediţia originală a **Tezaurului de la Pietroasa**, reproduse şi în volumul Al. Odobescu, **Opere IV**, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1976: a) Frontispiciu — imagine apărută şi pe supracoperta vol. IV al ediţiei amintite; b,d) Fibulele mici ale tezaurului (puii); c) Vasul dodecagon; e) Tava de aur masiv, în greutate de 7,1540 kg (**Precursorul Odobescu**, p. 10)

(2) Sibiul medieval — oraşul în care a trăit o vreme şi Vlad Ţepeş. Gravuri de epocă înfăţişînd cîteva dintre porţile oraşului, dispărute în prima jumătate a veacului trecut, în curul lucrărilor de modernizare: a) Poarta Şag; b) Poarta Leşurilor; c) Poarta Elisabeta; d) Poarta Cisnădiei (**Amintirea lui Vlad Ţepeş**, p. 38)

(3) Regina Egiptului, Cleopatra — căreia Marcus Antonius i-a dăruit biblioteca din Pergam, una din cele mai vestite instituţii culturale ale anticităţii — a inspirat deopotrivă literatura şi creaţia artistică. În imag ne pandantiv din aur, email şi pietre preţioase, realizat în sec. XVI în Germania şi aflat în prezent la Schatzkammer der Residenz, din München (**Realitate şi legendă la Pergam**, p. 51)

U.T.C. 65
1922-1987

GLORIOASĂ ISTORIE

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

Aniversarea a 65 ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist proiectează şiea luminile istoriei asupra prodigioasei personalităţi a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, a vieţii şi luptei sale revoluţionare, care se înscriu la loc de cinste în glorioasa istorie a poporului nostru. Ridicat în fruntea partidului şi a ţării prin hotărîrile istoricului congres al comuniştilor români din 1965, tovarăşul Nicolae Ceauşescu dă tinerelor generaţii înălţător îndemn de dăruire şi devotament pentru binele patriei şi omenirii.

„Pentru un revoluţionar, pentru un fiu al ţăranilor şi muncitorilor nu există o altă cale decît calea luptei împotriva asupririi, pentru răsturnarea jugului burghezo-moşieresc, pentru o lume mai dreaptă şi mai bună. Astfel, la vîrsta de 16 ani am devenit activist al tineretului comunist, al partidului, revoluţionar de profesie, cum se spunea... Pot spune că mi-am îndeplinit cu cinste şi fără preget sarcinile încredinţate, că am servit întotdeauna cauza partidului, cauza revoluţiei, idealurile socialismului, interesele şi aspiraţiile de dreptate ale poporului meu". Sînt cuvinte rostite de tovarăşul Nicolae Ceauşescu — nume gravat cu litere de aur pe frontispiciul patriei —, conducător comunist, revoluţionar şi patriot înflăcărat, neobosit luptător pentru triumful idealurilor de independenţă şi libertate, de progres social. Omul a cărui viaţă s-a identificat din fragedă tinereţe cu lupta şi idealurile poporului român pentru o viaţă demnă, pentru o patrie fericită, pentru o societate întemeiată pe dreptate şi omenie, aşa cum au visat-o cei mai buni fii ai săi de-a lungul istoriei. O pilduitoare biografie revoluţionară care îşi găseşte repere de rezonanţă în însăşi istoria cea mare a patriei. O biografie care de peste cinci decenii este nemijlocit legată de lupta revoluţionară a partidului comunist, a Uniunii Tineretului Comunist pentru edificarea socialismului în patria noastră. O biografie care constituie cel mai însufleţitor exemplu pentru oamenii muncii, pentru întregul tineret al ţării, care văd în preşedintele Nicolae Ceauşescu simbolul unei Românii libere şi independente, al unei ţări care păşeşte cu demnitate în istorie.

În momentele definitorii ale vieţii şi luptei genialului strateg al mersului României spre orizonturile comuniste găsim cristalizată voinţa unui întreg popor.

Era în anul 1929. Venit în Bucureşti la vîrsta de 11 ani, tovarăşul Nicolae Ceauşescu face primii paşi la şcoala luptei de clasă, angajîndu-se ca ucenic la diferiţi patroni. Prezenţa sa în Capitală coincide cu o epocă de puternic avînt revoluţionar — dominantă a vieţii social-politice a României în anii crizei economice din 1929-1933. Sînt ani în care se desfăşoară mari bătălii muncitoreşti, numeroase acţiuni ale maselor populare asuprite. Tînărul Nicolae Ceauşescu munceşte din greu ca ucenic în diverse ateliere şi fabrici din Bucureşti, descifrînd sensurile puternicelor manifestaţii şi greve muncitoreşti şi alăturîndu-se cu trup şi suflet mişcării revoluţionare. Încă în 1930, la vîrsta de 12 ani, se integrează în viaţa şi lupta tineretului sindical revoluţionar, fiind un participant activ la marile desfăşurări de forţe muncitoreşti, la grevele şi demonstraţiile lucrătorilor din Bucureşti. Acestea îi dau tînărului muncitor sentimentul încrederii depline în clasa muncitoare, contribuind hotărîtor la formarea sa ca neobosit luptător pentru cauza eliberării sociale şi naţionale a patriei. În 1933 intră în rîndurile Uniunii Tineretului Comunist, remarcîndu-se de la început prin spiritul său revoluţionar, prin abnegaţia şi dăruirea pentru cauza clasei muncitoare. O confirmare a stimei şi încrederii de care se bucură o constituie alegerea sa, în iunie 1933, ca delegat al tineretului democrat din Bucureşti, la Conferinţa luptătorilor antifascişti din România, prilej cu care, deşi are doar 15 ani, este ales membru al Comitetului Naţional Antifascist. Alături de alţi luptători revoluţionari, democraţi şi progresişti, tovarăşul Nicolae Ceauşescu reprezintă în acest organism întruchiparea spiritului patriotic şi democratic al muncitorilor tineri, hotărîrea lor de a lupta energic împotriva pericolului fascist şi revizionist, pentru pace şi înţelegere între popoare.

Militantul revoluţionar susţine cu strălucire primele examene la cea mai exigentă şcoală — şcoala luptătorilor revoluţionari. La 23 noiembrie 1933 este arestat şi deferit Parchetului Tribunalului Ilfov, sub grava acuzaţie de „incitare la grevă şi răspîndirea de afişe împotriva ordinii publice". Este eliberat ca urmare a protestelor apărute în ziarele democratice şi progresiste ale vremii.

În cursul anului 1934, manifestîndu-se activ în conducerea Comitetului Naţional Antifascist, militantul comunist Nicolae Ceauşescu este confruntat în repetate rînduri cu autorităţile represive ale regimului burghez. La 27 iunie 1934, este arestat la Craiova, unde venise ca reprezentant al tineretului

pentru a depune mărturii în favoarea conducătorilor luptelor muncitoreşti din anii 1932-1933. Interogat de poliţie, tînărul comunist nu se lasă intimidat, declarînd fără reţinere că venise la Craiova din proprie iniţiativă, ca unul ce participase la strîngerea de semnături pe memoriile de protest şi de solidaritate, fiind „delegat de către organizaţiile muncitoreşti din Capitală să meargă la Craiova pentru a depune aceste proteste şi a face declaraţii favorabile ceferiştilor de la Griviţa". Autorităţile locale alertează Ministerul de interne: „Vă semnalăm, în vederea luării măsurilor de rigoare, pe comunistul Nicolae Ceauşescu, că, făcîndu-se vinovat de aducerea de adeziuni de solidaritate a muncitorilor cu ceferiştii condamnaţi în procesul de rebeliune, a fost deferit Parchetului Tribunalului din Craiova şi apoi pus în libertate, după care s-a întors în Capitală". Aceasta însemna în limbajul autorităţilor respective intensificarea urmăririi şi a persecuţiilor împotriva militantului revoluţionar.

Lanţul arestărilor continuă şi, la 26 august 1934, tînărul comunist este judecat din nou de Consiliul de război al Corpului II Armată pentru difuzare de „manifeste revoluţionare şi pentru acţiuni împotriva statului". O lună mai tîrziu, la 20 septembrie, la sediul de pe strada Foişor, nr. 9 din Bucureşti, are loc o importantă întrunire a Comitetului Naţional Antifascist. Pretextînd că întrunirea se ţinea fără autorizaţia prealabilă a Prefecturii de poliţie, organele represive devastează sediul şi arestează pe participanţi. După ce îl notează în fişe cu calificativul „agitator comunist periculos", autorităţile dispun „expulzarea" comunistului Nicolae Ceauşescu şi trimiterea lui „la urmă", sub escortă pînă în satul natal. În pofida interdicţiei, a măsurilor de supraveghere, tînărul militant comunist revine în scurt timp la Bucureşti şi se încadrează cu aceeaşi energie şi devotament în activitatea revoluţionară. Experienţa sa bogată în domeniul luptei antifasciste îşi evidenţiază roadele nu numai în Bucureşti, ci şi în numeroase alte localităţi din judeţele Argeş, Prahova, Dîmboviţa, Mehedinţi. Este prezent, cu sfatul şi cu fapta, pretutindeni unde nevoile partidului sînt mai mari. Participă la şedinţele din 1935 ale organizaţiei judeţene Mehedinţi a U.T.C., ţinute la Turnu Severin în casa conspirativă din strada Virtuţii, în calitate de instructor pentru Oltenia al Uniunii Tineretului Comunist, îndrumînd activitatea revoluţionară de tineret pe făgaşul luptei antifasciste. Aşa se explică contribuţia efectivă a tineretului revoluţionar în campa-

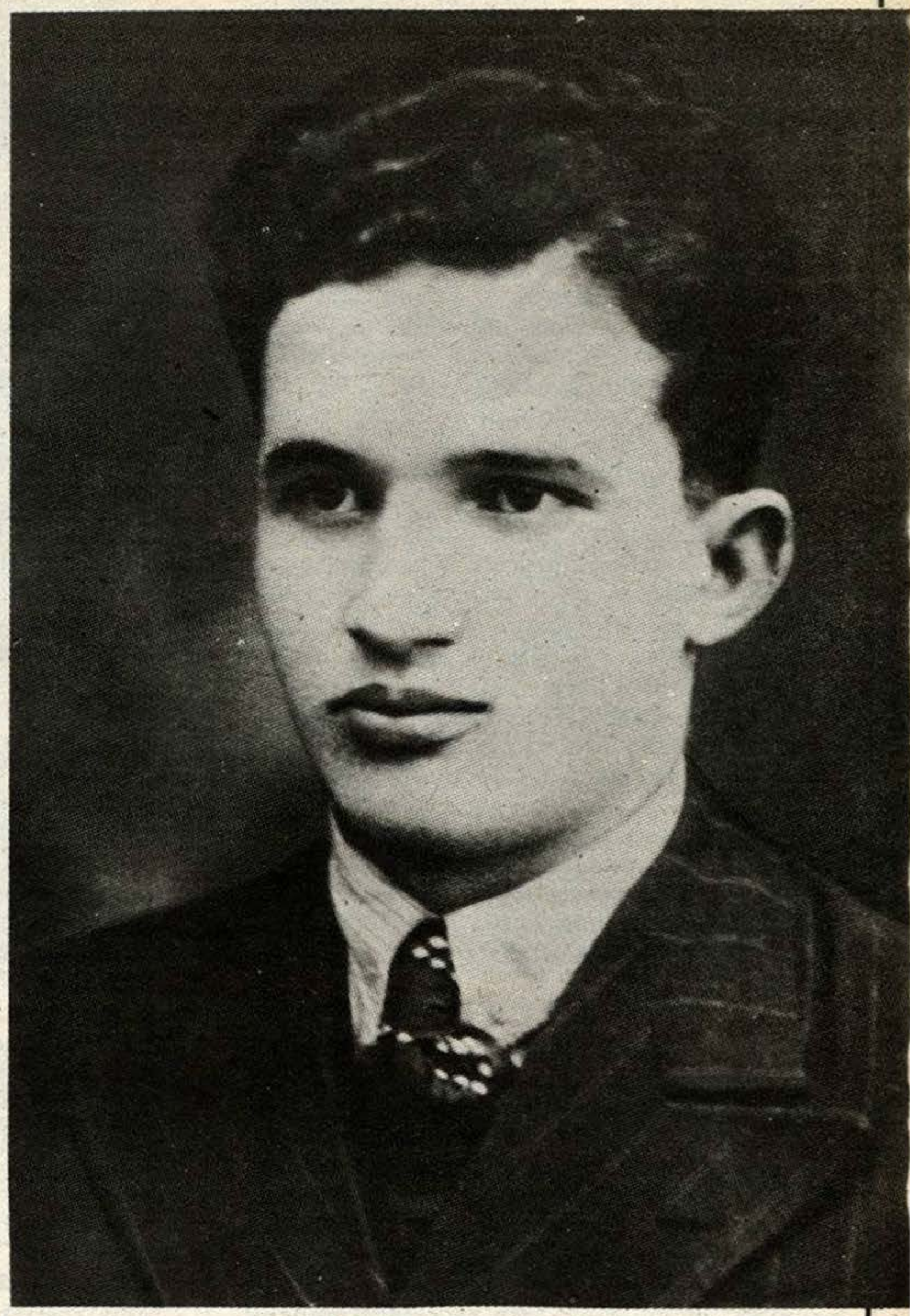

În 1939, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a fost ales membru al Secretariatului C.C. al Uniunii Tineretului Comunist, conducînd din însărcinarea partidului acţiunea de refacere a organizaţiei revoluţionare a tineretului.

uia alegerilor parlamentare parţiale din acest judeţ, organizată şi condusă de P.C.R. în lunile ianuarie-februarie ale anului 1936, campanie în care, unite, forţele democratice antifasciste dobîndesc o victorie de prestigiu[1].

În 1935, tovarăşul Nicolae Ceauşescu îndeplineşte, succesiv funcţiile de secretar al organizaţiei U.T.C. din Bucureşti, al Comitetului Regional Oltenia şi al Comitetului Regional Valea Prahovei. Sarcinile de mare răspundere politică pe linia organizării şi educării tineretului din regionalele U.T.C. Oltenia şi Valea Prahovei sînt exemplar îndeplinite, în ciuda nenumăratelor greutăţi. Deplasările repetate la Craiova, Turnu Severin, Rîmnicu Vîlcea, Piteşti, Ploieşti, Tîrgovişte ş.a., asigură un contact permanent cu masele de tineri muncitori, ţărani, intelectuali, studenţi şi militari, cu organele locale de conducere ale U.T.C. şi ale altor organizaţii democratice şi progresiste. Participarea sa directă la cele mai însemnate manifestări ale tineretului oferă siguranţa înfăptuirii multiplelor sarcini care revin organizaţiilor U.T.C. în acei ani furtunoşi, de luptă şi înfruntare cu aparatul de represiune poliţienesc. Comuniştii şi uteciştii se află de fiecare dată în fruntea acţiunilor, fiind urmaţi exemplar de numeroşi alţi tineri şi vîrstnici, care văd în ei pe adevăraţii purtători ai năzuinţelor şi destinelor patriei şi poporului român.

La 15 ianuarie 1936, tovarăşul Nicolae Ceauşescu este arestat în comuna Ulmi, judeţul Dîmboviţa, unde participase la o şedinţă ilegală a organizaţiei U.T.C. Dîmboviţa. Este deferit, împreună cu alţi militanţi revoluţionari, Tribunalului Militar al Consiliului de Război al Corpului V Armată Braşov. Peste ani, unul din tovarăşii de luptă, relevînd extraordinara tărie de caracter, dîrzenia cu care secretarul general al partidului a înfruntat forţele represive în timpul procesului din 1936[2], arată: „Era mai tînăr decît majoritatea celor arestaţi, dar prin abnegaţia şi dîrzenia sa constituia un exemplu şi un imbold pentru fiecare dintre noi in privinţa comportării în faţa justiţiei burgheze. Ne-a arătat atunci, «pe viu» ce înseamnă a-ţi păstra demnitatea de revoluţionar".

Curajul, dîrzenia şi principialitatea politică de care au dat dovadă militanţii comunişti şi antifascişti, în frunte cu tovarăşul Nicolae Ceauşescu, judecaţi de Tribunalul Militar din Braşov, au imprimat acestui proces un ecou larg în cadrul opiniei publice democrate şi au stimulat mişcarea de solidaritate cu militanţii revoluţionari întemniţaţi.

În centrul atenţiei completului de judecată s-a aflat conducătorul grupului de acuzaţi, militantul revoluţionar Nicolae Ceauşescu, care cu hotărîre şi curaj a respins acuzaţiile formulate de autorităţi, a demascat totodată abuzurile la care fuseseră supuşi acuzaţii în timpul arestului. Alături de alţi tovarăşi, cu care împărtăşise calvarul zilelor de proces, comunistul Nicolae Ceauşescu — condamnat în ziua de 5 iunie 1936 la 2 ani şi şase luni închisoare, 2 000 lei amendă şi un an de interdicţie de a părăsi satul natal — a fost întemniţat la Doftana. Lupta revoluţionară, viaţa în colectivele din închisori şi lagăre — cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „*au constituit o înaltă şcoală de pregătire politico-ideologică, de educare şi formare în spiritul principiilor eticii şi echităţii socialiste şi comuniste. Activiştii revoluţionari, comuniştii, puneau mai presus de orice interesele maselor populare, lupta împotriva asupritorilor, ei renunţau la tot, împărţind de multe ori între ei ultima bucată de pîine, dar ţinînd sus steagul luptei revoluţionare. În mod deosebit aş dori să menţionez viaţa organizată în închisori, în spiritul principiilor eticii comuniste, care a dat tărie şi forţă tuturor celor închişi să reziste prigoanei, înfometării, mizeriei şi să ţină sus steagul luptei revoluţionare, să nu se plece nici un moment în faţa claselor exploatatoare*".

La Doftana, unde se aflau întemniţaţi numeroşi militanţi comunişti şi antifascişti, neînfricatul luptător revoluţionar, purtător al înaltelor idealuri ale clasei muncitoare, desfăşoară o bogată activitate de partid, cu un profund conţinut şi semnificaţie politică. Comuniştii îi încredinţează munca de secretar al unei celule a P.C.R. „*Comuniştii* — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cuvîntarea rostită la împlinirea a 50 ani de la întemniţarea sa la Doftana — *au transformat Doftana dintr-o închisoare de distrugere într-o universitate revoluţionară, de formare a luptătorilor comunişti, revoluţionari, devotaţi poporului, cauzei socialismului, libertăţii şi păcii*"

La 9 decembrie 1938, abia ieşit din Doftana, tovarăşul Nicolae Ceauşescu se încadrează noilor condiţii de activitate cu entuziasmul şi abnegaţia specifice revoluţionarului călit în aspre bătălii de clasă. Din însărcinarea P.C.R., îndrumă activitatea din breslele de muncitori, militînd pentru ca acestea să aibă un pronunţat caracter revoluţionar, să promoveze interesele generale şi specifice ale oamenilor muncii şi, în acelaşi timp, în-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1976.

[2] Amănunte despre desfăşurarea procesului şi ecourile sale, în *Magazin istoric*, nr. 4/1981 şi 5-6/1986.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu înconjurați cu dragoste și recunoștință de tînăra generație a patriei

cepe munca pentru reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist.

În împrejurări internaționale în care România este grav amenințată de agresivitatea statelor fasciste și revizioniste, militantul comunist Nicolae Ceaușescu insuflă tineretului convingerea că trebuie să acționeze cu toată energia pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, ca factor catalizator al poporului român într-un front unic național de luptă împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru libertatea și independența țării. Ardoarea, devotamentul, spiritul de sacrificiu ale tovarășului Nicolae Ceaușescu se îmbină cu deosebite calități organizatorice, capacitate de analiză, discernămînt și viziune de perspectivă în aplicarea liniei strategice și tactice a partidului.

Prestigiul de care se bucură vajnicul luptător comunist în rîndurile militanților partidului, ale muncitorilor este ilustrat cu putere de amploarea demonstrației antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 din Capitală, în a cărei organizare și conducere tovarășul Nicolae Ceaușescu are un rol important. Presa revoluționară a vremii înregistrează în București peste 20 000 participanți, din piepturile cărora răsună lozincile promovate de Partidul Comunist Român: *Trăiască Democrația!, Vrem România liberă și independentă!, Vrem respectarea granițelor!, Jos fascismul!, Jos hitlerismul!, Jos războiul!, Trăiască integritatea teritorială a României!*[1]

În cursul anului 1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu își aduce o contribuție hotărîtoare la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, organizație care pe baza unor indicații din afara țării fusese desființată în anul 1936. În vederea pregătirii Conferinței de reorganizare a U.T.C. se constituie o Comisie a cărei activitate este puternic impulsionată de activitatea remarcabilă a comunistului Nicolae Ceaușescu, de personalitatea și elanul său tineresc, revoluționar. În perioada premergătoare ținerii Conferinței au loc o serie de ședințe cu responsabilii comisiilor din sectoarele Capitalei, între aceștia aflîndu-se și militanta comunistă Elena Petrescu. Aflată în fruntea tineretului în unul din sectoarele Bucureștilor, Elena Petrescu s-a impus prin activitatea politică intensă desfă-

[1] Marile demonstrații de la 1 Mai 1939 au fost larg evocate în *Magazin istoric*, nr. 4/1974, 4/1979 și 4/1984.

şurată în cadrul cercurilor culturale de pe lîngă breslele muncitoreşti. Conferinţa pentru reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, desfăşurată în toamna anului 1939, într-o casă conspirativă din Bucureşti, de pe Şoseaua Giurgiului, marchează încheierea procesului de reorganizare a U.T.C.; ea adoptă programul de acţiune şi alege organele de conducere ale Uniunii Tineretului Comunist. Apreciind excepţionalele sale calităţi de organizator, propagandist, spiritul său combativ şi intransigent, Conferinţa îl alege pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu în Secretariatul C.C. al U.T.C. În cursul aceluiaşi an 1939, îmbinînd în mod strălucit activitatea revoluţionară practică cu aceea de pregătire general-revoluţionară, în perioada 26 iunie-26 iulie, tovarăşul Nicolae Ceauşescu urmează cursurile şcolii de cadre a P.C.R., organizată ilegal într-o casă conspirativă din Ploieşti. Hotărîrea cu care îşi urmează drumul revoluţionar, bogata sa activitate atrag în continuare atenţia organelor represive, care îl judecă în contumacie, la 22 martie 1939 şi la 16 martie 1940.

Prin instaurarea regimului de dictatură militaro-fascistă, în septembrie 1940, pentru toate forţele progresiste şi democratice, şi în primul rînd pentru P.C.R., a început o perioadă de înăsprire la maximum a represiunii anticomuniste şi antidemocratice. Urmărit permanent de organele represive, la 22 august 1939, prin sentinţa nr. 2 696 a Tribunalului Militar al Corpului II Armată din Bucureşti, tovarăşul Nicolae Ceauşescu este condamnat în contumacie la 3 ani închisoare, 3 ani interdicţie, 20 000 lei amendă şi 5 000 lei cheltuieli de judecată. Organele represive nu-l pot aresta decît în vara anului 1940, la 29 iulie, într-o casă conspirativă a partidului, situată pe str. Bibescu Vodă nr. 19. Este judecat de urgenţă şi condamnat la 3 ani închisoare. După ce face mai întîi carantina obligatorie la închisoarea Văcăreşti, este trimis la cea de la Jilava (1 august 1940-20 februarie 1942), apoi la Caransebeş (21 februarie 1942-21 iulie 1943). La 9 august 1943, prin Ordinul nr. 31050 al Ministerului de interne, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — caracterizat drept „comunist notoriu" — este deţinut în lagărul de internaţi politici de la Tg. Jiu pînă la 4 august 1944. În conducerea organizaţiei de partid din lagăr, alături de alte cadre de bază ale partidului comunist, îşi aduce o contribuţie însemnată la elaborarea liniei politice şi tactice a celulei de partid din lagăr, la pregătirea acţiunilor ce aveau să culmineze cu declanşarea, la 23 august 1944, a revoluţiei de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă. În zilele fierbinţi ale lui august 1944, alături de alţi militanţi ai partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu se află în primele rînduri ale luptei pentru eliberarea patriei. În numele P.C.R. ia cuvîntul la marile întruniri muncitoreşti ce au loc în Bucureşti în zilele de 30-31 august 1944. Militantului comunist ale cărui experienţă organizatorică, capacitate de muncă, discernămînt şi competenţă politică îşi găsiseră deja o strălucită concretizare în activitatea revoluţionară din anii ilegalităţii, îi este încredinţată conducerea U.T.C. În calitate de secretar al C.C. al Uniunii Tineretului Comunist, tovarăşul Nicolae Ceauşescu desfăşoară o activitate neobosită pentru antrenarea largă a tinerei generaţii în marile bătălii pentru adînci transformări revoluţionare în patria noastră.

Poporul nostru, întregul partid apreciază contribuţia de o inestimabilă valoare teoretică şi practică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu la elaborarea şi realizarea cu succes a edificării bazelor economice ale socialismului în România, la fundamentarea şi promovarea celor mai viabile căi şi soluţii în vederea propăşirii patriei, a înaintării sale ferme pe calea socialismului.

Remarcabila personalitate a preşedintelui Nicolae Ceauşescu a făcut ca prin tumultuoasa sa activitate în viaţa internaţională să fie definit drept Erou al păcii, determinînd ca numele României să fie asociat iniţiativelor de larg răsunet istoric în vederea asigurării dezarmării, securităţii şi cooperării între toate naţiunile lumii. Epoca istorică inaugurată de Congresul IX al partidului, cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie naţională, este dominată decisiv de puternica personalitate a secretarului general al partidului, poartă pecetea gîndirii şi acţiunii sale revoluţionare, fundamentate pe aplicarea creatoare a principiilor materialismului dialectic şi istoric, ale socialismului ştiinţific la condiţiile concrete ale ţării noastre. Exprimînd cerinţele obiective ale dezvoltării ţării, aspiraţiile şi idealurile poporului nostru, hotărîrile şi înfăptuirile istorice ale Congreselor IX, X, XI, XII şi XIII au dinamizat puternic energiile creatoare ale întregii naţiuni, au asigurat mersul neabătut înainte al poporului nostru pe calea făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Înnobilînd istoria naţională şi universală printr-o operă magistrală, profund cutezătoare şi mereu înnoitoare, preşedintele Nicolae Ceauşescu conduce partidul şi ţara cu înţelepciune, clarviziune, şi dinamism, fiind simbolul unităţii în cuget şi simţiri a poporului, al înfăptuirii idealurilor sale de libertate, pace şi progres. ■

U.T.C. 65
1922-1987

Formarea Uniunii Tineretului Comunist în 1922, la un an după crearea Partidului Comunist Român, a constituit un moment crucial în istoria mişcării revoluţionare de tineret din România. Desfăşurîndu-şi activitatea în condiţii grele de ilegalitate, înfruntînd teroarea, închisorile şi cîteodată chiar moartea, tinerii comunişti au ţinut întotdeauna sus steagul luptei revoluţionare împotriva regimului burghezo-moşieresc, pentru eliberarea naţională şi socială a României.

NICOLAE CEAUŞESCU

ÎN PRIMELE RÎNDURI ALE LUPTEI REVOLUŢIONARE

M. C. STĂNESCU

Începînd cu epoca modernă, îndeosebi după afirmarea clasei muncitoare în viaţa social-politică a ţării, tineretul s-a manifestat ca una din forţele importante ale progresului istoric al poporului nostru, aducîndu-şi contribuţia însemnată la înfăptuirea nobilelor sale ideaiuri de dreptate socială şi libertate naţională. Implicarea tineretului în marile evenimente care au marcat destinele istorice ale României s-a realizat fie alături de generaţiile mai vîrstnice, fie în mod direct, sub conducerea propriei sale organizaţii[1].

În istoria mişcării revoluţionare de tineret din România data de 19-20 martie 1922 marchează însă un moment de excepţională însemnătate: crearea Uniunii Tineretului Comunist, încununarea luptei de decenii pentru constituirea unei organizaţii proprii, care să unească într-un singur tot energiile tinerei generaţii, dornică să aşeze la temeliile dezvoltării ţării principiile dreptăţii, egalităţii, libertăţii şi progresului.

Delegaţi din toate părţile ţării

Duminică, 19 martie 1922. Din primele ore ale dimineţii, sala din strada Academiei nr. 37, aceeaşi în care cu aproape un an în urmă îşi începuse lucrările şi Marele Congres de făurire a Partidului Comunist Român, cunoaşte din nou animaţia marilor evenimente. „*Într-o atmosferă de seriozitate impunătoare*", citim în *Tineretul socialist* din 25 martie 1922, îşi deschide lucrările „*prima conferinţă generală a tineretului socialist din România, la care participă delegaţii din toate părţile ţării*". Evenimentul are loc în condiţiile în care principalii conducători ai partidului comunist şi ai tineretului revoluţionar, arestaţi înainte sau în timpul Congresului din mai 1921, sînt implicaţi în procesul creării P.C.R.[2], aflat în plină desfăşurare în acele zile. Acesta este şi motivul pen u care Lucreţiu Pătrăşcanu propune ca lucrările să se ţină „*sub preşedinţia de onoare a tovarăşilor închişi*".

Încă de la deschiderea lucrărilor conferinţei, se evocă momente de seamă din istoria poporului român, din lupta clasei muncitoare şi a partidului său revoluţionar pentru unitate naţională, independenţă, pentru pace şi o viaţă mai bună.

Apelul la trecut, la experienţele acestuia este o idee care domină lucrările. Cu aproape o lună în urmă, L. Pătrăşcanu scria: „*Continuatori ai vechiului partid socialist, noi, partidul comunist, începem organizarea şi lupta cu tot bagajul de experienţe şi învăţăminte ale unui trecut furtunos*". Legătura strînsă cu trecutul, conştiinţa necesităţii ridicării pe o treaptă superioară a tradiţiilor vechii mişcări de tineret prin ancorarea ei fermă în marile realităţi ale statu-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 2/1982; 5/1971.

lui unitar-național rezultă limpede și dintr-un comunicat răspîndit de către Mișcarea Tineretului Socialist cu citeva zile inainte de deschiderea conferinței. Documentul sublinia faptul că aceasta trebuia să marcheze *„începutul organizării"*, *„refacerea și reorganizarea mișcării noastre"* la nivel național, avînd la bază principii revoluționare, comuniste.

După deschiderea conferinței, N. Popescu-Doreanu prezintă Raportul Comitetului Central (provizoriu), insistînd, între altele, asupra muncii depuse în direcția reorganizării miscării revoluționare de tineret în perioada de după Congresul de făurire a P.C.R.

Lucrările sînt reluate după-amiază, delegaților aducîndu-li-se la cunoștință salutul pe care Gh. Cristescu, în numele partidului, îl trimite din închisoare. Iau apoi cuvîntul reprezentanți ai delegațiilor regionale și locale pentru a prezenta rapoarte asupra activității lor. Discuțiile care urmează se prelungesc pînă a doua zi, 20 martie, la ora 8 dimineața.

După o pauză de numai o jumătate de oră, în ziua de 20 martie, lucrările sînt reluate prin prezentarea de către L. Pătrășcanu a raportului intitulat *Reorganizarea mișcării tineretului*. Pornind de la situația existentă în acel moment în cadrul organizațiilor politice și profesionale naționale și internaționale, raportul precizează că, trăgînd învățăminte din *„experiența unui trecut ce ne poate foarte mult folosi"*, organizația unică, revoluționară a tineretului, care, prin orientarea sa politico-ideologică, prin căile și mijloacele de luptă preconizate, prin cadrele sale de conducere, își desfășoară activitatea sub îndrumarea nemijlocită a partidului comunist, trebuie să ducă o intensă muncă cultural-educativă în mijlocul tinerilor, îndeosebi al ucenicilor și tinerilor muncitori, cu scopul de a-i pregăti să participe la marile acțiuni ale clasei muncitoare, pentru că *„muncitorimea tînără face parte din clasa muncitoare"* și are aceleași interese și idealuri.

După ample discuții, conferința alege o comisie însărcinată cu redactarea unui plan concret de reorganizare a mișcărilor revoluționare de tineret.

La punctul patru de pe ordinea de zi este prezentat raportul intitulat *Chestiunea unificării*, în care, înfățișînd situația organizatorică a mișcării de tineret (existența în acel moment a trei organizații: Vechea Românie; Bucovina; Transilvania și Banat), se ajunge la concluzia că, mai mult ca oricînd, este necesară *„o conlucrare strînsă, pînă la congres, cînd se va face unificarea definitivă"*; pivotul în jurul căruia urmează să se desfășoare întreaga activitate organizatorică este Mișcarea Tineretului Socialist din România. În acest sens, organizația de tineret din Transilvania și Banat își și desemnează un reprezentant în Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist, cu sediul la București. Subliniind importanța deosebită a unificării depline, delegatul organizației din Iași, studentul comunist Dumitru Filipescu, afirmă că *„aceasta este condiția oricărei mișcări puternice de masă"*. Toți cei care iau cuvîntul își exprimă adeziunea la propunerea de unificare.

Cu acordul deplin al tuturor delegaților, Conferința generală a tineretului, din 19-20 martie 1922, adoptă și alte documente importante. Astfel, printr-un apel adresat muncitorimii tinere din România, aceasta este chemată ca, prin luptă organizată alături de vîrstnici, să-și intensifice eforturile pentru înfăptuirea idealurilor clasei muncitoare. O moțiune specială salută memoria celor căzuți pentru dezrobirea proletariatului și pe militanții implicați în procesul din Dealul Spirii. Alte două moțiuni exprimă protestul tineretului revoluționar împotriva procesului amintit și solidaritatea sa cu proletariatul rus. Totodată, conferința expediază două scrisori: una către tineretul comunist din Bulgaria, răspunzînd, astfel, salutului acestuia, iar cea de a doua Internaționalei Tineretului Comunist, la care organizația de tineret din Transilvania și Banat era afiliată încă din 1920.

Sub directivele partidului comunist

Principalul document adoptat de conferință este *Regulamentul de reorganizare a Mișcării Tineretului Socialist din România* care sintetizează rapoartele și discuțiile desfășurate timp de două zile, stabilind cadrul programatic și organizatoric pentru unificarea mișcării de tineret și țelurile politice, economice și sociale ale acesteia. Documentul precizează, de la început, că scopul Mișcării Tineretului Socialist din România este acela de a organiza masele de tineri, de a le face o solidă educație cultural-politică și de a le conduce în luptele politice și economice, încadrate *„în frontul de luptă al întregului proletariat român"*. Se precizează, de asemenea, că sediul Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist se află în București și că din Comitetul Central fac parte, de drept, secretarii tuturor organizațiilor regionale din țară.

Regulamentul are și un adaos, intitulat *Explicațiune*, care detaliază unele idei din documentul principal. De pildă, reluînd problema necesității unei organizații proprii de tineret, se subliniază faptul că *„tineretul, ca organizație proprie, nu trebuie considerat ca [o] organizație străină de trupul întreg al proletariatului, ci [ca] o organizație ce intră în mod natural și direct în cadrul mișcării proletare, cu alte cuvinte, tineretul e și el o organizație proletară, care admite principiile ce stau la baza unor asemenea organizații, cum e, de exemplu, principiul luptei de clasă"*.

În timp ce se desfășoară conferința, tinerii revoluționari, muncitori și intelectuali, arestați înainte sau în timpul Marelui Congres de făurire a P.C.R., din mai 1921, și implicați în procesul din Dealul Spirii, afirmă cu patos și curaj, în fața instanței militare, dreptul la organizare pe principii revoluționare a tineretului, a muncitorimii în general, își fac un titlu de mîndrie din faptul de a fi aderat la ideile revoluționare, comuniste de a căror biruință sînt pe deplin

convinși. Ei acționează și gîndesc laolaltă cu cei care, în libertate, participă la lucrările conferinței, chemată să dea un curs nou întregii activități revoluționare a tineretului din România. „*Recunosc că sînt în mișcarea socialistă de la 1918. Spre ea m-a îndemnat viața-mi de suferințe și conștiința că partidul socialist este singurul partid care apără interesele celor mulți și nedreptățiți. Îmi fac un titlu de glorie din acest lucru*". Ferma și emoționanta declarație aparține tinerei muncitoare Elena Filipescu (Filipovici), care abia trecuse pragul vîrstei de 18 ani. Timotei Marin, student al Universității din Iași, nu se lasă intimidat de judecătorii militari, declarînd că este ferm convins că „*societatea comunistă va triumfa*"; aceeași convingere și-o exprimă și colegul său timișorean, Iosif Hutschnecker, care afirmă că „*întreaga transformare socială se va face în sensul ideilor comuniste*".

Trăgînd o concluzie generală cu privire la însemnătatea conferinței, *Tineretul socialist* din 25 martie 1922 arată: „*Rezultatele conferinței sînt imense. Unificarea, care le dă organizațiilor noastre forță și viață, unificarea a început. Unificarea sufletească, care, pe deasupra tuturor piedicilor, va deveni unificarea naturală a întregii noastre mișcări, a fost opera de căpetenie a conferinței de duminică. Dar nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noii organizații au fost date mișcării tineretului*".

Într-adevăr, după această reuniune (congresul preconizat nu a mai avut loc), organizația revoluționară de tineret cunoaște o neîntreruptă dezvoltare, afirmîndu-se puternic în apărarea intereselor tinerei generații, acționînd așa cum o definea un document de la sfîrșitul anului 1922, „*sub directivele partidului comunist*". Țelurile și caracterul

TINERETUL SOCIALIST

ORGANUL BIROULUI CENTRAL AL MIȘCĂRII TINERETULUI SOCIALIST DIN ROMANIA

DESBATERILE CONFERINȚEI GENERALE DIN 19—20 MARTIE 1922
A TINERETULUI SOCIALIST DIN ROMANIA

CONFERINȚA NOASTRA

organizației sînt definite și în documentul intitulat *Noua orientare a Uniunii Tineretului Socialist*, din primăvara anului 1924: „*În partidul comunist noi vedem singurul partid muncitoresc revoluționar din România și, de aceea, putem să ne afiliem lui cu toată încrederea că nu facem decît să servim interesele muncitorimii tinere*".

Imediat după afilierea la Internaționala Tineretului Comunist, în aprilie 1924, odată cu Partidul Comunist Român și alte organizații aflate sub conducerea acestuia, este scoasă în afara legilor și Uniunea Tineretului Comunist, începîndu-și eroica epopee a celor două decenii de ilegalitate. Angajamentul publicat la 6 aprilie 1924 de *Tineretul socialist* a fost îndeplinit cu cinste: „*Cu toate loviturile burgheziei, vom rămîne la postul nostru și, dacă vom cădea în lupta cu asupritorii noștri, vom fi înlocuiți de noi luptători pentru cauza comunismului, ea fiind cauza proletariatului*".

În cele două decenii de luptă ilegală (1924-1944), sub conducerea directă a Partidului Comunist Român, U.T.C. s-a aflat în primele rînduri ale luptei pentru dreptate socială, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei, pentru pace și colaborare între popoare, împotriva fascismului și revizionismului. Organizîndu-și activitatea pe baze ilegale, U.T.C. reușește, în ciuda terorii și a represiunii aparatului de stat burghez, să-și îndeplinească cu cinste rolul de conducător al luptei tineretului muncitor, de la sate și orașe, din școli și facultăți, din cazărmi, pentru o viață mai bună, pentru triumful socialismului. Îmbinînd cu măiestrie activitatea legală cu aceea ilegală, organizația comunistă a tineretului creează o serie de organizații legale — politice, culturale, sindicale, sportive — pentru toate categoriile de tineri, editează un mare număr de gazete, reviste, ziare, broșuri, manifeste etc. Activînd în rîndurile organizațiilor admise de autorități, tinerii comuniști le influențează orientarea în direcții revoluționare. Corespunzător unei perioade sau alteia, U.T.C. formulează cele mai adecvate cerințe și revendicări ale tinerei generații, în așa fel încît „*steagul roșu încredințat U.T.C. de partidul comunist* — cum sublinia un apel al C.C. al U.T.C. din 15 martie 1940 — *va deveni steagul a sute de mii de tineri*". ■

PRECURSORUL ODOBESCU

ION NESTOR

Aşezat la loc de cinste în galeria clasicilor literaturii noastre, Alexandru Odobescu (1834-1895) este revendicat cu egală îndreptăţire de arheologia românească drept primul ei mare reprezentant. Coincidenţa a făcut ca el să se fi născut în acelaşi an, 1834, în care la Bucureşti lua fiinţă prima instituţie muzeală menită, între altele, „a strînge acolo cîte antichităţi se mai găsesc risipite printr-acest Principat". Copilăria şi tinereţea viitorului arheolog au corespuns, astfel, începuturilor romantice ale preocupărilor pentru antichităţi la noi, iar maturitatea sa afirmării arheologiei ca ştiinţă istorică cu obiect şi metode proprii, tot mai bine definite.

Creaţiei ştiinţifice a lui Odobescu, rolului său în istoria arheologiei româneşti şi europene le-au fost dedicate în ultimul sfert de veac mai multe studii generale ori de amănunt. Din rîndul acestora, merită în chip special amintite studiile introductive la Istoria archeologiei (reeditată în 1961) şi la cercetările privind tezaurul de la Pietroasa (Opere, vol. IV, Bucureşti, 1976). Pentru perioada antebelică, cînd preocupările faţă de opera de arheolog a lui Odobescu au fost sporadice, înregistrăm doar modestele încercări ale lui Al. Tzigara-Samurcaş (1907) şi Al. Busuioceanu (1934).

Descoperirea unui manuscris inedit aduce la iveală acum o nouă contribuţie serioasă, competentă, a unui specialist de recunoscut prestigiu de a fixa locul lui Odobescu în arheologia românească. Este vorba de o conferinţă ţinută în 1943 de către Ion Nestor (1905-1974)[1], pe atunci colaborator al Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti, ulterior director al amintitului muzeu (1947-1951). Personalitate de seamă a arheologiei româneşti, Ion Nestor a fost, de asemenea, profesor la Universitatea din Bucureşti (din 1945), şef de secţie la Institutul de arheologie (din 1956) şi membru corespondent al Academiei R.S.R. (1955). Elev al lui Vasile Pârvan şi al iluştrilor savanţi germani Max Ebert şi Gero von Merhart, Nestor publicase în 1933, la vîrsta de numai 28 ani, prima sinteză modernă, cuprinzătoare a trecutului patriei noastre de la paleolitic la cucerirea romană: Der Stand der Vergeschichtsforschung in Rumänien, lucrare distinsă în 1934 cu premiul „Vasile Pârvan" al Academiei.

Ion Nestor

Textul conferinţei păstrează stilul colocvial, sugerînd faptul că Ion Nestor nu îl pregătise pentru tipar, ci exclusiv pentru o prezentare orală. În vederea publicării acestui text în Magazin istoric s-a optat pentru o formă întrucîtva prescurtată, de natură să evite repetările şi o serie de amănunte neesenţiale. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervenţiile explicative din paranteze drepte şi notele de subsol aparţin redacţiei.

Dr. Mircea BABEŞ,
Institutul de arheologie,
Universitatea Bucureşti

Trăind într-un secol care, sub domnia lui Cuza Vodă şi, apoi, a lui Carol I, înseamnă zidirea temeliilor politice şi culturale ale României moderne, într-o vreme cînd numeroase personalităţi, pe care parcă o iubitoare providenţă le dăruise ţării de la gurile Dunării, creau în diferite domenii tiparele pentru dezvoltarea de apoi, Al. Odobescu şi-a ales prin cea mai fericită vocaţie un sector care, dacă el ar fi lipsit, ar fi rămas poate neîmplinit. Spre arheologie a fost îndemnat şi a tins Odobescu prin toate fibrele firii sale complexe de iubitor de frumos, căruia i se adăuga un mare însetat de ştiinţă. Faptul că Odobescu a fost şi literat este — oarecum — mai mult un accident, datorat acelei înzestrări căreia nimeni nu i se poate sustrage, aşa cum nu i s-a putut sustrage de pildă nici Vasile Pârvan[2]. Odobescu, a fost, sînt sigur că în înseşi convingerile sale intime, numai arheolog — aceasta desigur în cuprinsul unei concepţii a arheologiei care era aceea a vremii sale. Nuvelele sale istorice, pe care critica literară românească le revendică pentru

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1979; 12/1982, 5/1985.

literatură, sînt ele însele concepute şi scrise tot arheologic. Odobescu ne spune chiar el, odată că, pentru a face mai uşor de înţeles şi pentru a apropia mai mult de sufletul cititorilor sau auditorilor săi ideile şi faptele arheologice pe care voia să le răspîndească, s-a străduit să le prezinte în forma cea mai atrăgătoare.

Odobescu şi-a adunat primele cunoştinţe şi a luptat cu primele gînduri proprii, ca mulţi alţii din vremea sa, la Paris. Paris înseamnă Occident, înseamnă locul de adunare a tot ce era pe acea vreme tresărire sau stăruitoare adîncire spirituală a lumii civilizate. În acel Paris al studiilor sale tinereşti, Odobescu nu găseşte altă temă de dezvoltat, atunci cînd la vîrsta de numai 17 ani a trebuit să vorbească la Cercul Românilor, decît aceea pe care a intitulat-o cu viziune de misionar *Viitorul artelor în România*.

Întîmplarea a voit ca, în vremea de formare şi apoi de atît de împlinită realizare a lui Odobescu, studiile şi preocupările ce aveau să-i umple atît de fericit şi de folositor viaţa să treacă printr-o criză, care abia după marele salt în nefiinţă realizat de Odobescu s-a limpezit. Potrivit cu concepţiile mediului în care s-a format, acela al umanismului şi al arheologiei clasice, arheologia însemna pe atunci ceea ce Odobescu spune în cursul liber de la Facultatea de Litere din Bucureşti, la care fusese chemat de Titus Maiorescu[1] în 1874, curs pe care l-a intitulat *Istoria arheologiei*: „Arheologia, domnilor, este ştiinţa care cercetează datinele şi monumentele ce au rămas din secolii trecuţi şi s-au păstrat pînă la noi, sau în relaţiuni scrise, sau în tradiţiuni orale, sau mai ales în obiecte reale, plastice sau grafice; ea are sarcina de a aduna şi de a controla aceste rămăşiţe, pentru a extrage din studiul lor special sau comparativ o cunoştinţă cît se poate mai deplină despre credinţele, instituţiunile, practicele, uzurile, industriile şi artele societăţilor vechi, adică despre starea morală şi intelectuală a omenirii la diferitele epoci ale dezvoltării sale".

Înainte de a comenta puţin această concepţie fundamentală a lui Odobescu despre arheologie, daţi-mi voie să citez şi propoziţia imediat următoare: „O astfel de ştiinţă, spiritele cele mai înalte, cele mai adînci, cele mai filozofice, nu o pot nesocoti". Şi nu mă pot reţine, mai ales că aici se vădeşte una din slăbiciunile nu atît omeneşti, cît ideologice ale lui Odobescu, de a aminti că imediat după aceea el identifică drept stimul „principal şi imediat" al arheologiei „acea curiozitate, adeseori exagerată", care „furnică uneori şi prin inteligenţele cele mai mediocre".

Reîntorcîndu-ne atenţia asupra definiţiei pe care o dă Odobescu arheologiei, trebuie să reţinem două lucruri. În primul rînd pomenirea plină de

[1] *Magazin istoric*, nr. 6-8/1986.

Alexandru Odobescu şi pagina de titlu a albumului cu stampe xilografice, publicat în 1875, „ca anexe la monografia asupra Tezaurului de la Pietroasa"

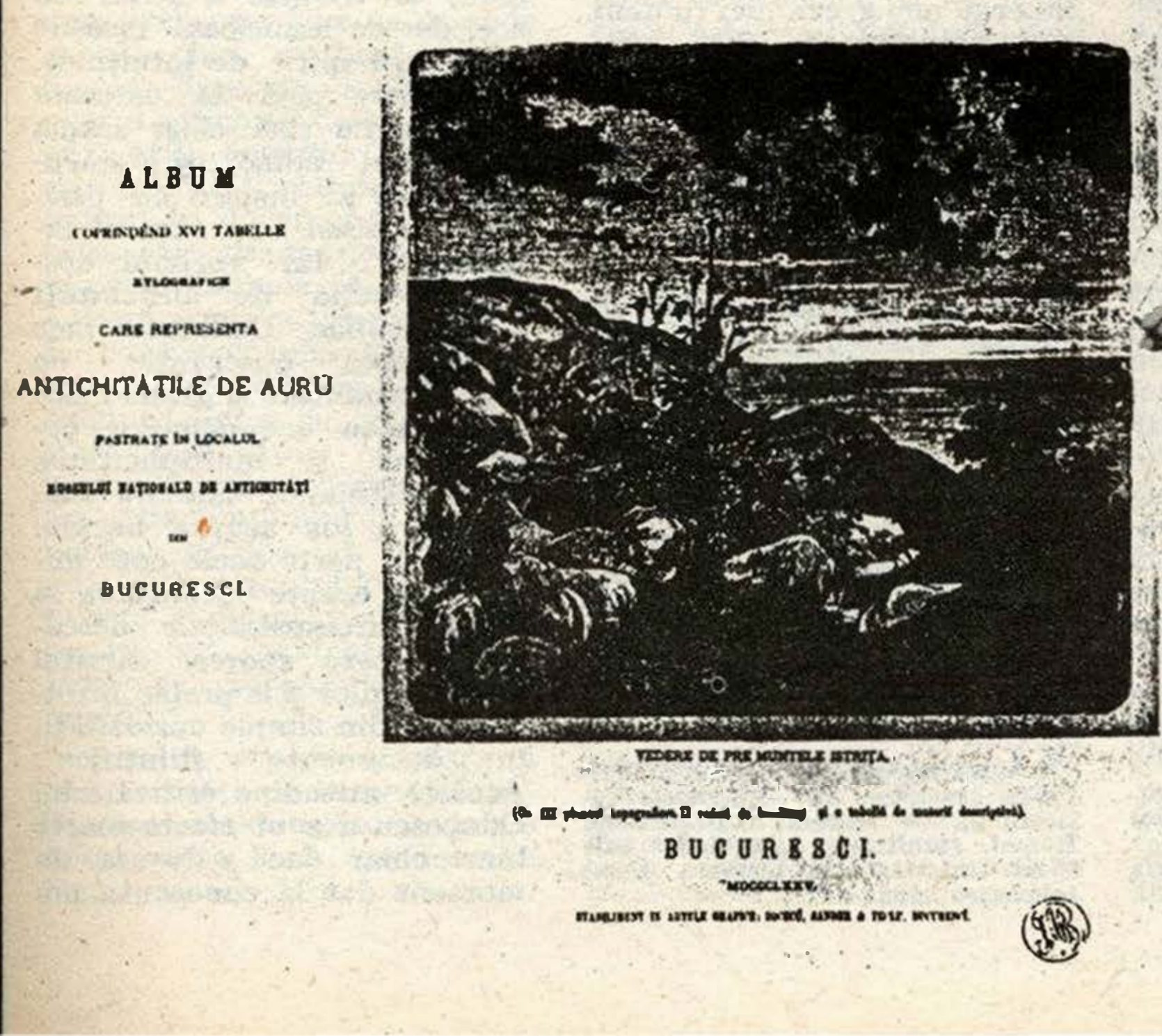

înţeles a *datinelor*, aceasta în legătură cu despărţirea pe care o va face el apoi între antichităţi etice şi estetice, şi apoi neamintirea cu nici un cuvînt a rolului de prim ordin de document pur istoric al faptelor arheologice. Cred că în nici un alt fel nu se poate pune mai pregnant în relief concepţia arheologului Odobescu, decît prin această prescurtată comentare a definiţiei, pe care se simte obligat să o transmită auditorilor săi universitari. Era concepţia vremii şi el a socotit că, faţă de realităţile de la noi, era dator să o întemeieze şi teoretic, sprijinit pe acel prestigiu de înaltă civilizaţie al Occidentului, pe care noua ţară de la Dunăre nu-l putea dispreţui.

Odobescu a putut vorbi despre Winckelmann[1]. Dar iată că la atîta distanţă de timp — sînt aproape o sută de ani — Institutul arheologic german îşi menţine poziţia, pe care Odobescu la 1874 a pus-o atît de limpede în valoare. Cînd a fost vorba să se definească rosturile arheologiei pentru secolul al XX-lea, s-a dat cuvîntul veteranului Ernst Buschor[2], în parte contemporan cu Odobescu, iar acesta — nu mult altfel ca Odobescu, dar mai luminat datorită atîtor experienţe arheologice cîştigate într-c timp — a definit arheologia, după ce a subliniat caracterul cu totul personal al oricărei definiri de disciplină ştiinţifică, astfel: „Cuvîntul arheologie înseamnă în fond ştiinţa despre lucrurile de început, despre rădăcinile celor de astăzi — aşadar istorie pur şi simplu. Dar astăzi arheologia înseamnă numai un sector din acest domeniu, deşi este vorba de un domeniu uriaş; este sectorul istoriei omenirii care se poate percepe cu ajutorul privirii, al ochilor". Şi apoi: „Oglinda în care arheologul prinde viaţa istorică este reprezentată de rămăşiţele oamenilor care au fost. Arheolog este oricine care atribuie un lucru făcut de mîna omului unei epoci trecute". Şi mai departe, pentru ca să ne apropiem de Odobescu: „În centrul preocupărilor stă arta plastică, ea fiind cea mai preţioasă moştenire, cea mai curată înveşnicire a omului". Atît de exactă este potrivirea între cele spuse de Odobescu la 1874 şi cele gîndite de Buschor în 1937, încît mi-ar fi uşor să amintesc istorisirea lui Odobescu despre Pietro, bătrînul săpător al lui Rossi[3] din catacombele Romei, punînd-o alături de observaţia lui Buschor, că latura de pură observaţie şi înregistrare a arheologiei poate fi foarte bine împlinită de un simplu laborant.

Astfel ne întoarcem la acţiunea de lămurire, puţin polemică, a lui Odobescu la noi în ţară. În afară de marea mişcare de sentimente şi de idei care în secolul al XIX-lea pornea de la reînvierea culturii antice, acelaşi secol scluţa şi o altă tendinţă ştiinţifică. Erau frumoase desigur monumentele artei antice, erau înălţătoare gîndurile pe care ele le puteau naşte în mintea păturii conducătoare a unei ţări in formaţie, dar în acelaşi timp, aproape subteran, creştea în această Europă o nouă concepţie despre cele mai vechi popoare, care nu erau nici greci, nici romani, nici egipteni şi nici asirieni, ci erau pur şi simplu aşazisele popoare barbare ale Europei. Noi, românii, nu am avut din fericire, şi aceasta în bună parte datorită lui Odobescu, o perioadă de manie arheologică, prin care au trecut toate naţiunile culte din Europa. În secolul trecut, interesul şi cercetările cu privire la cele mai vechi rămăşiţe ale locuirii omului pe pămîntul românesc, acele preocupări care astăzi sînt cuprinse în denumirea de preistorie, au luat chiar de la început înfăţişarea strict ştiinţifică pe care nu ar trebui să o piardă niciodată. Au fost desigur dibueli şi greşeli, ca în orice început, dar elementul fantastic şi uneori şovin care a caracterizat în celelalte ţări europene aceste începuturi —celtomania, germanomania, slavomania — a lipsit la noi, fantasticul va interveni tîrziu, prin opera postumă a lui Nicolae Densuşianu despre Dacia preistorică.

O seamă de amatori începuseră, îndemnaţi de cercetările asemănătoare ce luau avînt în Europa acelei vremi, să caute şi să dezgroape din pămîntul ţării noastre resturile celor mai îndepărtate epoci istorice. Un mare rol a jucat în această activitate talentatul amator şi ziarist Cezar Bolliac, care înfiinţase şi o rubrică arheologică în ziarul său *Trompeta Carpaţilor*. Odobescu se alătură acestor preocupări, chiar dacă nu prin proprii cercetări de teren. Se îngrijeşte însă să pună sistem şi să limpezească principiile acestei noi ramuri de arheologie şi istorie care se năştea. Iată cum îl prezintă el în 1872 pe Cezar Bolliac, a cărui primă „excursie arheologică" fusese publicată in 1846: „Dar mai cu seamă dl. Cesar Bolliac, pe care am avut norocita idee de a-l face luător aminte la obiectele şi la monumentele preistorice, într-o excursiune de 24 de ore ce am făcut împreună, la 1869, pînă la ruinele unei cetăţi de pe malul Prahovei, la Pucheni şi la Tinosu, dl. Bolliac a ştiut, cu acel dar de lesnicioasă însuşire şi cu acel spirit de intuiţiune, care poate pînă la oarecare punct să nu ţină chiar seama de studii adînci şi stăruitoare, să se inspire cu pasiune din acest nou ram al arheologiei". Iar vorbind despre colecţia de antichităţi a lui Bolliac, Odobescu face următoarea observaţie, de mare actualitate şi astăzi încă: „Repejunea excursiunilor colectorului şi multiplicitatea preocupaţiunilor sale nu i-au permis a lua asupra fiecărei bucăţi în parte acele note minuţioase despre localitatea şi despre circumstanţele descoperirii, care sporesc meritul antichităţilor şi le prefac, întotdeauna, din simple curiozităţi, în documente ştiinţifice". Această atitudine critică a lui Odobescu a avut efecte foarte bune, chiar dacă a dus la un moment dat la cunoscuta po-

---

[1] Johann Joachim Winckelmann (1717-1768), arheolog şi istoric de artă german, unul dintre întemeietorii istoriografiei de artă.

[2] E. Buschor, savant german, reprezentant de seamă al curentului estetizant în arheologia clasică, cu preocupări spec ale privind istoria sculpturii şi arhite turii greceşti.

[3] Giovanni Battista de Rossi (1822-1894), scriptor la Bibliote a Vaticanului. A studiat catacombele Romei, rezultatele cercetărilor sale fiind sintetizate în lucrarea *Roma sotterranea* (1864-1877).

lemică, numai aparent glumeață, cu privire la „fumurile arheologice scornite din lulele preistorice" și l-a determinat apoi să facă acea distincție puțin răutăcioasă între simplul *anticar* și arheolog.

Combătînd exagerările sau nelimpezimea unor idei, Odobescu încerca să țină mereu o cumpănă cît mai dreaptă. Iată cum reacționează el, în conferința sa despre *Artele în România în periodul preistoric* (1872) față de unele tendințe ale vremii, pe care le socotea vătămătoare: „Sînt însă și oameni... pentru care simțămîntul estetic este un ce fără patrie, o facultate colectivă, eclectică, cosmopolită... Ei zic că *frumosul* este pretutindeni *frumos*, că *arta* este pretutindeni *artă* și. cu aceste principii, le pare cu totul indiferent de a introduce în sînul unei națiuni gustul artelor astfel precum le pricepe și le execută un alt popor, fără chiar de a se îngriji dacă uzurile [obiceiurile], dacă tradițiunile acelei națiuni n-ar prezenta ele însile caractere mai apropiate de instinctul ei firesc, mai conforme cu gusturile ei, mai originale în fondul lor, într-un cuvînt mai *naționale*".

Sufletul cald al lui Odobescu, pasiunea sa științifică mișcată de o mare iubire de țară și poporul său ni se vădesc cred mai bine ca oriunde atunci cînd, vorbind despre marea dragoste a danezilor pentru antichitățile lor, el adaugă: „Știți, domnilor, că acesta este un nobil mod de a-și iubi patria! El dovedește că o națiune care știe așa de mult să-și respecte datinele părintești nu voiește și nu poate să moară! Suflarea trecutului e încă atît de vivace în inima ei, încît o va conduce mereu cu aripile destinse către viitor! Aș dori să putem și noi să deșteptăm un astfel de simțămînt în poporul nostru; aș dori să facem ca religiunea trecutului să se manifeste la dînsul printr-o preocupațiune constantă despre ceea ce au fost strămoșii noștri".

Această repede schițare a personalității și activității arheologului Odobescu nu poate fi completă dacă nu amintim încă două fapte ale sale.

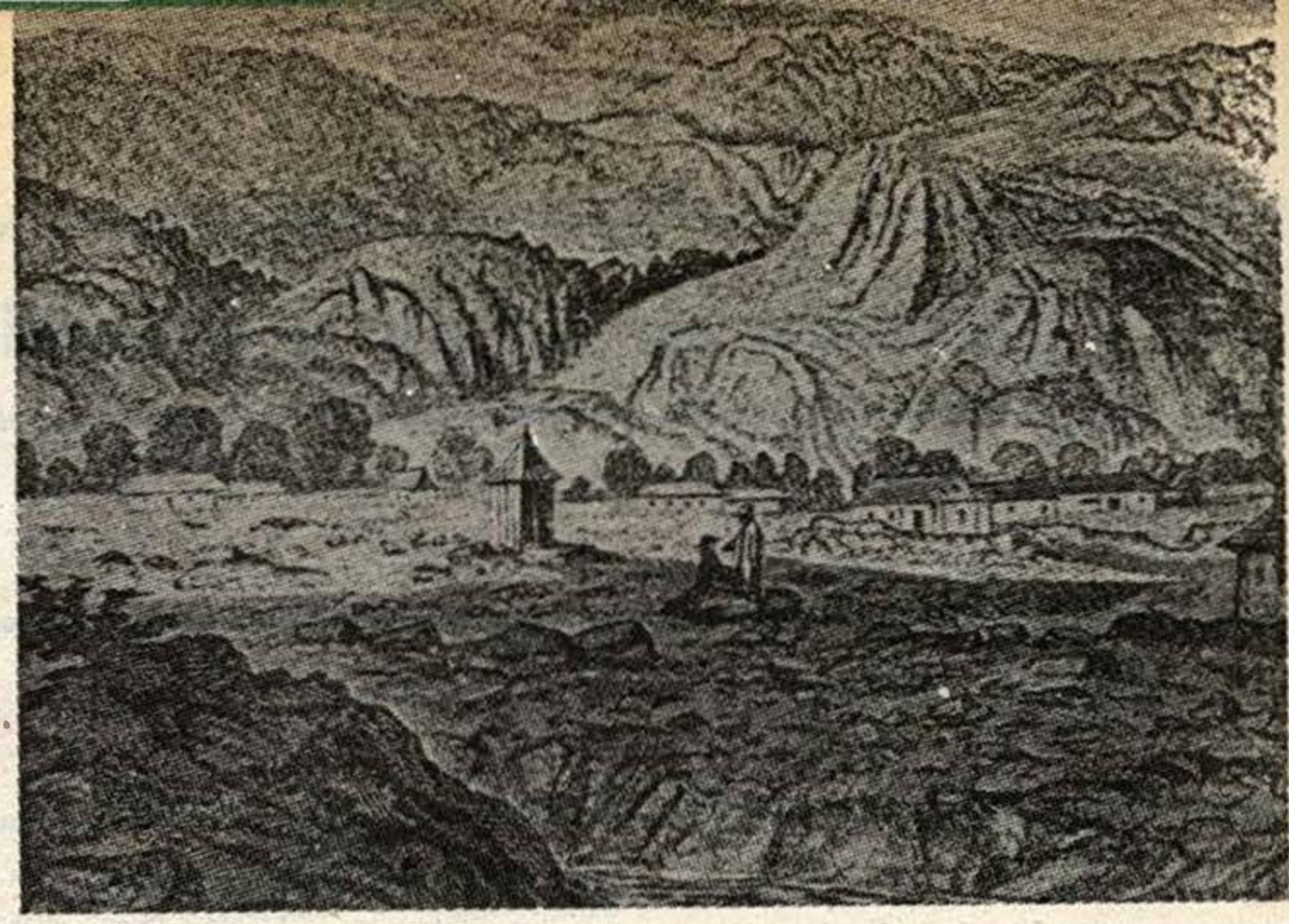

Satul Pietroasa, locul descoperirii valorosului tezaur. Litografie din ediția originală a monografiei lui Alexandru Odobescu

Prima este redactarea acelui „un fel de *isvod* în limba poporană, un *Cestionar arheologic*[1]", după cum îl numește Odobescu, și care „s-a împărțit pe la învățătorii comunelor urbane și rurale din țară" [1870-1871]. A fost o adunare concepută pe plan mare, de date privind toate aspectele trecutului nostru. Dosarele cu răspunsurile învățătorilor s-au centralizat la minister [Ministerul cultelor și instrucțiunii publice] și Odobescu[2] a putut trata, folosind aceste dosare, în două studii, *Rămășițele antice din județul Dorohoi* și *Antichitățile județului Romanați*.

Cea de-a doua însemnată faptă arheologică a lui Odobescu este studierea îndelungă și atentă și publicarea într-o formă fastuoasă a tezaurului de la Pietroasa. România a figurat în analele arheologice ale secolului al XIX-lea în primul rînd prin această mare și prețioasă descoperire, întîmplată în 1837, trei ani după nașterea lui Odobescu. S-ar putea aproape spune că providența a dăruit țării noastre totodată și marea descoperire a „Cloștei cu puii de aur" și pe învățatul care avea să-i facă publicarea românească definitivă și completă. De la descoperire și pînă tîrziu spre sfîrșitul secolului, tezaurul de la Pietroasa a preocupat pe nenumărați arheologi, istorici și istorici de artă din toate țările lumii. În 1867 tezaurul este transportat și expus la Expoziția Universală din Paris, în anul următor la muzeul South Kensington din Londra, iar în 1872 la Expoziția Universală din Viena. Încă din 1865 Odobescu face o comunicare despre tezaur în fața unei socie ăți savante din Paris și, începînd din această vreme, se ocupă în mod neîntrerupt de studiul acestei descoperiri, pe care, după multe piedici și lupte, reușește să o publice într-o formă monumentală în 1889.

Studiul despre tezaurul de la Pietroasa reprezintă încoronarea cea mai splendidă ce se putea închipui a carierei arheologice a lui Alexandru Odobescu. Pentru tînărul regat al României, această publicație constituie cea mai onorabilă intrare în arena mondială a științei despre monumentele ce s-au păstrat omenirii din vremile apuse.

Țara noastră va avea apoi pe un Teohari Antonescu[3], un Grigore Tocilescu[4] și apoi împlinirea cea mai armonioasă prin Vasile Pârvan, cu tot ce aceștia au creat ca temeiuri pentru frumoasa dezvoltare pe care arheologia a luat-o la noi. Dincolo de pragul veacului trecut însă, în care a înfipt primele temelii de tradiție, ne străjuie figura de erudit, elegant și în haină și în spirit, a precursorului Odobescu și îndemnurile sale. ■

---

[1] Chestionare asemănătoare pe teme de filologie, istorie, mitologie etc. au mai alcătuit în secolul trecut B.P. Hasdeu și N. Densușianu, răspunsurile primite constituind un bogat material documentar, utilizat fragmentar pînă în prezent.

[2] În 1863, Odobescu fusese ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

[3-4] *Magazin istoric*, nr. 1/1980; 6/1980.

Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti

1837 — TEZAURUL DE LA PIETROASA: ISTORIE ŞI LEGENDĂ

Dr. RADU HARHOIU,
Institutul de arheologie, Universitatea Bucureşti

Din anul 1972, tezaurul de la Pietroasa — cel mai valoros dintre numeroasele comori descoperite în pămîntul încărcat de istorie al patriei — se află la Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, alături de tezaurele traco-geto-dacice de la Hinova şi Băiceni, de la Coţofeneşti şi Poroina, de la Avereşti-Buneşti şi de multe alte nepreţuite vestigii ale artei şi civilizaţiei strămoşilor noştri, mărturii ale milenarelor tradiţii ale geniului unui popor, cum sublinia în urmă cu trei decenii Tudor Arghezi.

„Fiindcă la satul Pietroasa, în judeţul Buzău, după săpăturile ce au urmat pentru scoaterea de peatră, s-au găsit nişte antichităţi şi atît pentru descoperirea cătăţioanelor [obiectelor] cît şi pentru mai adînca cercare la acest loc... Departamentul [trebilor din lăuntru] orînduieşte pe dumneata [Petrache Poenaru — efor al Şcoalelor] şi te pohteşte ca să mergi tu însuţi la faţa locului... stăruind a se face cu de-adinsul cuvenitele săpături spre a se descoperi orice alte antichităţi ce se bănuieşte că vor mai fi, dovedindu-se şi cîte s-au găsit, să binevoieşti a aduce Departamentului deslušit raport".

În iulie 1838, cînd şeful Departamentului trebilor dinlăuntru al Ţării Româneşti, Mihai Ghica, fratele domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica, împuternicea cu această anchetă pe Petrache Poenaru, vestea tezaurului descoperit cu un an şi jumătate mai înainte, în primăvara anului 1837, stîrnise o neasemuită vîlvă în capitala Ţării Româneşti.

Comoara fusese găsită, aşa cum se preciza în document, în timpul lucrărilor la cariera de piatră din dealul Istriţa, de către doi tăietori de piatră din satul Pietroasa, Ion Lemnaru şi Stan Avram.

La început, obiectele — „o tavă mare ca o pălărie", grea „de aproape opt ocale", „două ibrice" şi altele (cum au declarat în timpul anchetei) — nu li se păruseră a fi din aur, ci de aramă. Le-au ascuns totuşi mai întîi în podul casei lui Lemnaru, apoi la o rubedenie a acestuia, George Baciu. După aceea, cei doi, bănuind că obiectele ar putea avea o valoare mai ridicată, au făcut timide încercări (la fierarul satului, la un alt consătean căruia i-au vîndut o zală de la una din „lămpi" — o fibulă mijlocie) pentru a stabili natura metalului: aur sau aramă. Astfel, pe nesimţite, cercul celor ce au aflat de existenţa comorii s-a lărgit. Lemnaru şi Stan l-au cunoscut pe un anume Anastase Tarba Verusi, antreprenor al unui pod ce urma să se construiască peste apa Cîlnăului, care s-a arătat interesat în valorificarea obiectelor. Cei doi i-au oferit o „mostră" — un colan cu inscripţie — pe care Verusi l-a luat pentru a-l „verifica". În realitate, acesta şi-a dat imediat seama despre valoarea deosebită a comorii. Cîteva zile mai tîrziu la 23 aprilie 1838, el a plătit ţăranilor 4 000 piaştri — sumă imensă pentru nişte modeşti tăietori de piatră — pentru întreaga comoară, luînd în stăpînire piesele. Pentru a le transporta mai uşor, le-a tasat cu toporul; tava a tăiat-o, tot cu toporul, în patru părţi. Au rămas, risipite pe jos, cîteva pietre preţioase, din montura fibulelor, pe care le-au luat copiii, pentru ţintar.

La aceştia, le-a văzut arendaşul moşiei Pietroasa, Gheorghe Frunză-Verde, care a aflat astfel despre existenţa comorii. Pentru a-i cumpăra tăcerea, Verusi i-a dat coşuleţul dodecagonal şi, mai apoi, un colan. Nemulţumit doar cu aceste obiecte dintr-o comoară pe care o bănuia mult mai mare, temîndu-se şi de eventuale consecinţe, Gh. Frunză-Verde a denunţat cazul autorităţilor episcopiei Buzău (căreia îi aparţinea moşia) şi acestea, la rîndul lor, s-au adresat organelor de stat.

Descoperirea tezaurului de la Pietroasa devenise astfel publică!

La București, știrea a ajuns la 12/24 iulie 1838. Dar încă din 7 iulie, autoritățile din județul Săcuieni, pe raza căruia se afla satul Pietroasa, trecuseră la minuțioase cercetări, arestîndu-i pe cei doi găsitori ai comorii. Așa că ordonanța lui Mihai Ghica, — „fără minut zăbavă să ridice pe toți aceia cîți după tainică cercetare se va dovedi că s-au împărtășit din asemenea lucruri, să le ia tacriruri [declarații] deslușite" — găsise faptul împlinit. Verusi a avut destul timp — aproape trei luni de zile — pentru a topi o parte din piese și a le înstrăina. Din cele 22 obiecte descoperite de cei doi săteni, cu toate stăruințele anchetatorilor, nu au mai putut fi recuperate decît 12 (marea tavă; cana-oenochoe; patru fibule — una mare, două mijlocii și una mică; un coșuleț octogonal și altul dodecagonal, patera și statueta din centrul ei, un colan cu inscripție și două inele) — cîntărind toate împreună 19,919 kg de aur fin. Pentru celelalte zece piese despre care se crede că totalizau o greutate mai mare decît piesele recuperate (întreg tezaurul cîntărind inițial aproximativ 40 kg) cercetările au rămas fără rezultat. Dar și așa tezaurul de la Pietroasa reprezenta cea mai importantă descoperire europeană de acest gen din veacul XIX.

De la primele știri despre descoperirea tezaurului, comentariile din jurul lui au îmbrăcat două aspecte: unul spectacular, despre comoara în sine, care a generat multe legende ce au alimentat pe căutătorii de comori, altul științific, privind deosebita valoare istorică și artistică a pieselor componente. Om de aleasă cultură, Mihai Ghica era conștient de importanța excepțională a podoabelor, ceea ce explică delegarea lui Petrache Poenaru — efor al Școalelor și profesor la Colegiul Sf. Sava — pentru cercetarea lor. În raportul întocmit, eruditul profesor dădea cea dintîi interpretare a antichităților — socotind că ar reprezenta divinități mitologice — și preciza, totodată, valoarea lor artistică și istorică: „Obiectele de antichități ce am putut descoperi pînă acum sînt toate niște vase religioase cu figuri mitologice; toate cîntăresc 15 oca, aurul este mai curat decît al galbenilor și așa prețul aurului covîrșește peste 6 000 de galbeni, afară de prețul antichității, care la vreun muzău de ale neamurilor cele mai luminate s-ar plăti cel puțin înzecit pă cît costă aurul".

Petrache Poenaru a furnizat numeroase știri și presei, gazetele din cele trei principate — *Curierul românesc* și *Cantor de Avis și Comers* din București, *Albina românească* din Iași și *Gazeta de Transilvania* din Brașov — publicînd numeroase articole avînd ca temă „antichitățile pămîntene". Valoarea deosebită a tezaurului a stat și în atenția domniei. Prin decret domnesc, la 26 iulie 1838, Alexandru Dimitrie Ghica a decis expunerea lui la muzeu.

Comoara a fost expusă — patru ani mai tîrziu — în colecțiile Școlii Sf. Sava. Aici a văzut-o, în anul 1861, un specialist în istoria veche a artei, dr. Franz Bock de la Aix-la-Chapelle, care era însoțit de un tînăr însetat de istorie, de tot ce era taină a trecutului — Alexandru Odobescu. „Odobescu — scria, peste ani, George Călinescu — îl însoți la Pietroasa, pe locul descoperirii, și de aci încolo nu mai avu liniște. Toată viața se va dedica descrierii și comentării acestor piese de anticărie". Marele scriitor și istoric însuși își amintea acest moment, în raportul pe care l-a prezentat în 1887 la Academia română cu prilejul publicării monumentalei sale lucrări: „Sunt acum nu mai puțin de vreo douăzeci și doi ani, de cînd m-a tot frămîntat gîndul de a pătrunde în tainele istorice și artistice ale acestor nespuse bogății, ce din timpii străvechi au rămas pitulate sub pămînt... Să afli în țară la tine bogate rămășițe ale unei arte, care, prin formele ei originale, prin unele caractere în totul speciale, prin proceduri tehnice nouă se distinge de artele ce au produs mai toate monumentele din alte țări; să recunoști, prin studie și comparațiuni, în rămășițele acelei arte locale, epoca ca și precisă a fabricării lor; să constați că, la un moment dat, țara ta a produs lucrări de artă... de o neasemuită bogăție; oare nu sunt acestea rezultate destul de covîrșitoare, spre a umplea de mulțumire și de zel pe un scrutator al vechilor noastre datine pămîntești?"

Se înfiripa atunci, în 1861, ideea monumentalei lucrări *Le Trésor de Petrossa* (publicată între 1889 și 1900 la Paris și Leipzig și reeditată integral într-o excelentă ediție în Editura Academiei Republicii Socialiste România în 1976), consacrate tezaurului, pentru a cărei înfăptuire Odobescu a muncit stăruitor pînă la sfîrșitul vieții sale[1].

Devenit cel mai prețuit și iubit tezaur (în această perioadă și-a căpătat denumirea sugestivă Cloșca cu pui), comoara de la Pietroasa a căpătat și consacrarea internațională. Prilejul l-a oferit Expoziția Universală de la Paris din anul 1867. Adusă în capitala Franței prin stăruințele și grija lui Odobescu, descoperirea de la Pietroasa a întrunit aprecieri unanime: împăratul Napoleon III, marele public, presa. Ziarele franceze i-au consacrat 20 planșe fotografice în culori, așa cum nu o mai făcuseră pentru nici unul din exponatele altei țări.

Prezentarea tezaurului a avut (cum am mai avut prilejul să subliniez în studiul din noua ediție a lucrării lui Odobescu, apărută în 1976) și o deosebită semnificație politică. Oficial, România se afla încă sub suzeranitatea Imperiului otoman, care ar fi vrut ca exponatele țării noastre să figureze sub pavilion otoman. Stăruințele vehemente ale lui Odobescu — comisarul din partea României la această expoziție — au avut cîștig de cauză. Tezaurul, ca și celelalte exponate românești au fost prezentate sub pavilionul național, la fel ca ale celorlalte state independente ale Europei, prefigurînd astfel o independență pe care, peste numai un deceniu, România avea să și-o proclame în chip definitiv în parlamentul țării

(Continuare în p. 26

[1] Depășită în unele privințe de cercetările arheologice sau de unele interpretări recente, lucrarea rămîne, prin meticulozitatea și metoda sa științifică, o scriere de referință pentru arheologia românească.

COSTĂCHEŞTII

ELENA DIACONU-MONU

Relatînd împrejurările urcării lui Constantin Cantemir (1685-1693) pe tron, Ion Neculce menţionează influenţa de care se bucura la curtea Moldovei un boier, Gavriliţă Costache: „Şi din toţi boierii era mai ales la acest domnu Gavriliţă vornicul şi cu ficiorii lui. Era el boierlu şi chivernisié precum îl era voia". Acest Gavriliţă Costache a deschis „cursus honorum" al unela din numeroasele şi puternicele familii boiereşti din Moldova. După ei, Costăcheştii (sau Gavriliţeştii cum mai sînt numiţi) apar frecvent în cronici şi documente ca participanţi activi la cele mai importante evenimente politice pe care le trăia ţara. De la numeroşii fii ai lui Gavriliţă s-au constituit în secolul următor mai multe ramuri: Costache-Taipan, Costache-Negel, Costache-Epureanu, Costache-Lăţescu (desemnaţi astfel fie după moşiile ce le stăpîneau, fie după anumite particularităţi fizice).

Un arbore genealogic bucluçaş

Pe la jumătatea veacului trecut — cînd şi alte familii boiereşti îşi reconstituiau trecutul — unul din membrii familiei, Gheorghe Costache din Băseşti, i-a încredinţat lui Iordache Mălinescu, preşedintele Tribunalului Fălciu, misiunea de a întocmi arborele genealogic al familiei. În 1842 arborele era alcătuit, fiind publicat în numărul 15/1842 al *Foii pentru minte, inimă şi literatură* editată la Braşov, sub direcţia lui Gheorghe Bariţ. „Arborele" a apărut însă cu o serie de omisiuni şi greşeli de tipar pe care Mălinescu le reproşa la 8 iunie 1842, cerînd rectificarea lor „ca nu cumva publicul, iar mai cu seamă neamul Costache să socotească că greşala să va fi făcut din neghiobia mé".

Erorile nu erau însă numai de ordin tipografic. În dorinţa de a coborî cît mai adînc în trecut „rădăcinile" familiei, Iordache Mălinescu se abătuse, uneori, de la realitatea istorică. Astfel, deşi cel mai vechi membru al familiei atestat documentar, Ion Costache, trăise pe la sfîrşitul sec. XVI, Mălinescu luase în consideraţie şi unele documente în care apăreau numele unor moşii, printre care şi satul Epureni, numit iniţial Fîntîna lui Zaiet (Zaiaţ = iepure). Cum a subliniat la vremea cuvenită Gheorghe Ghibănescu (în studiul său *Spiţa familiei Costache*), simpla lor menţionare nu făcea dovada că, la data emiterii documentelor, aşezările respective erau în posesia Costăcheştilor.

Tot Mălinescu, în baza unui uric din 1519 al lui Ştefăniţă voievod, a tras concluzia că Costăcheştii ar fi fost coborîtori din familia vornicului Boldur, vestitul dregător din timpul lui Ştefan cel Mare. Concluzia părea firească, deoarece Boldureştii apăreau şi ei, în documente, ca stăpînitori ai satului Epureni. Era însă vorba — cum precizează Şt.S. Gorovei în notele şi comentariile la *Arhondologia Moldovei* de Constantin Sion —, de satul Epureni pe Jijia, numit Epureni de Iaşi, pentru a-l deosebi de Epurenii de la Fălciu. Aşadar, o eroare, în baza căreia însă Gheorghe Costache şi-a adăugat numele Boldur, devenind Costache-Boldur, denumire pe care au adoptat-o şi alţi membri din ramura Lăţescu a familiei. (Chiar şi *Micul dicţionar enciclopedic* acreditează între strămoşii familiei pe un imaginar Costache-Boldur.)

Revenind pe tărîmul documentelor autentice, cel mai îndepărtat strămoş din familie rămîne preotul *Ion Costache*. Prima menţiune scrisă despre el apare în *Pomelnicul* mănăstirii Floreşti şi în *Spiţa neamului Ghenovici*, unde se aminteşte căsătoria unei fete a lui Cîrstea Ghenovici, Călina, cu *Apostol Costache*, „fiul preotului Ion". Din această căsătorie a rezultat un fiu, *Antiohie* (rămas fără urmaşi sau, în orice caz, fără urmaşi atestaţi documentar). Călina murind, Apostol s-a recăsătorit cu Tofana Bujoreanu, căsnicie din care a avut încă doi copii: *Tudosiica* şi *Gavril*.

Odată cu Gavril sau Gavriliţă începe, cu adevărat, ascensiunea acestei familii spre cele mai înalte dregătorii: el este rînd pe rînd mare spătar în a doua domnie a lui Gheorghe Duca (1668-1672), vornic în vremea lui Antonie vodă Ruset (1675-1678), mare vornic al Ţării de Jos, în timpul celei de-a treia domnii a lui Gheorghe Duca (1678-1683), dregătorie pe care a deţinut-o şi sub Con-

stantin Cantemir. Era, de bună seamă, un om energic şi capabil, de vreme ce a ştiut să se menţină în cele mai înalte dregătorii în vremuri deosebit de grele. Ca mulţi alţi boieri deţinători de funcţii, Gavriliţă s-a folosit de poziţia sa pentru a-şi spori moşiile. Dacă în 1672 avea nouă moşii, cincisprezece ani mai tîrziu, în testamentul întocmit în 1687, cu cîţiva ani înainte de a muri, lăsa fiilor săi nu mai puţin de 40 moşii, îndeosebi în ţinuturile Tutova şi Fălciu.

Pe Gavriliţă Costache îl întîlnim în grupul de boieri care l-a însoţit pe domnitorul Gheorghe Duca la asediul Vienei, în 1683[1]. Un an mai tîrziu, tot el s-a numărat printre semnatarii scrisorii boierilor moldoveni către ţarul Rusiei, prin care se cerea sprijinul acestuia în lupta împotriva otomanilor. Evenimentele la care a participat i-au adus şi destule necazuri, în urma cărora în două rînduri a trebuit să ia drumul pribegiei, în Ţara Românească, la curtea lui Şerban Cantacuzino, de al cărui sprijin se bucura.

Avea însă şi numeroase momente în care influenţa sa la curtea domnească era deosebit de puternică. Aşa s-a întîmplat, de pildă, în 1685, cînd noul domnitor Constantin Cantemir s-a înscăunat datorită sprijinului acordat de Gavriliţă vornicul, domnul jurînd în faţa lui să nu-i iasă din cuvînt şi „să nu să atingă sabia lui de dînsu sau de vreun ficior a lui". Ion Neculce, care ne furnizează această informaţie, adaugă: „căci videa şi cunoştea Gavriliţă pe ficiorii lui că nu sînt toţi aşezaţi la minte". A-ceasta a doua parte a aprecierii trebuie însă luată cu rezerve, deoarece Neculce avea serioase motive să poarte pică Costăcheştilor: pe timpul exilului lui Neculce în Imperiul rus, în suita lui Dimitrie Cantemir, Lupu Costache, unul din fiii lui Gavril, luase în stăpînire cea mai mare parte a moşiilor cronicarului.

Pe Costăcheşti îi lega o strînsă prietenie de Costineşti. Amîndouă familiile şi-au unit forţele, atunci cînd Iordache Ruset, „matca tuturor răutăţilor", a căpătat o influenţă decisivă la curtea lui Constantin Cantemir. Rezultatul a fost complotul din toamna anului 1691, pus la cale la nunta de la Băcani-Tutova[2] încercare eşuată şi încheiată — cum se ştie — cu căderea capetelor lui Miron şi Velicico Costin şi cu prigonirea Costăcheştilor.

Gavriliţă vornicul a fost căsătorit de trei ori. Din prima căsătorie (cu fiica lui Caracaş de la Tîrzii) au rezultat *Elena (Ilinca)* şi *Vasile Costache;* din căsătoria cu Tudosica s-au născut *Lupu Costache* şi *Solomon Costache*, iar din căsătoria cu Vasilica au venit pe lume *Constantin, Toader* şi *Tudosiica*. Fetele, prin căsătorie, au intrat în alte familii, Solomon a murit fără descendenţi, iar despre Toader nu s-au păstrat ştiri semnificative.

Faima familiei a rămas să fie purtată (şi sporită) de cei trei fraţi vitregi (fiecare din cîte o căsătorie); Vasile, Lupu şi Constantin.

Ursul şi Bursucul

Cel mai mare dintre ei, Vasile, a primit, prin testamentul din 1687, cea mai însemnată parte a moşiilor părinteşti, pe care le-a sporit prin căsătoria cu Catrina Cantacuzino, descendenţii săi alcătuind ramura cea mai bogată a familiei, aspect reflectat şi în literatura vremii. În *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, Vasile Costache întruchipează Ursul — era deci un personaj puternic, autoritar. I-a urmat tatălui său în dregătoria de vornic „dar — scrie Neculce — nu avé trecere la domnie ca tată-său".

Personajul cel mai complex, care a desfăşurat o vastă activitate, chiar dacă de scurtă durată, a fost Lupu Costache. Personalitatea lui — destul de contradictorie — s-a dezvăluit cu deosebire în momentele dramatice din timpul războiului ruso-turc din anul 1711 şi în perioada imediat următoare. În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, Lupu Costache şi fraţii săi au fost însărcinaţi cu asigurarea bazei de aprovizionare a oastei române şi ruse pregătind, în acelaşi timp, cîteva mii de oameni înarmaţi în ţinutul Fălciului, unde se întindeau moşiile lor. Instruirea se făcea în tabăra militară de la mănăstirea fortificată Bursuci, ctitorie a Costăcheştilor aşezată în inima pădurii. De la această mănăstire, Lupu Cos-

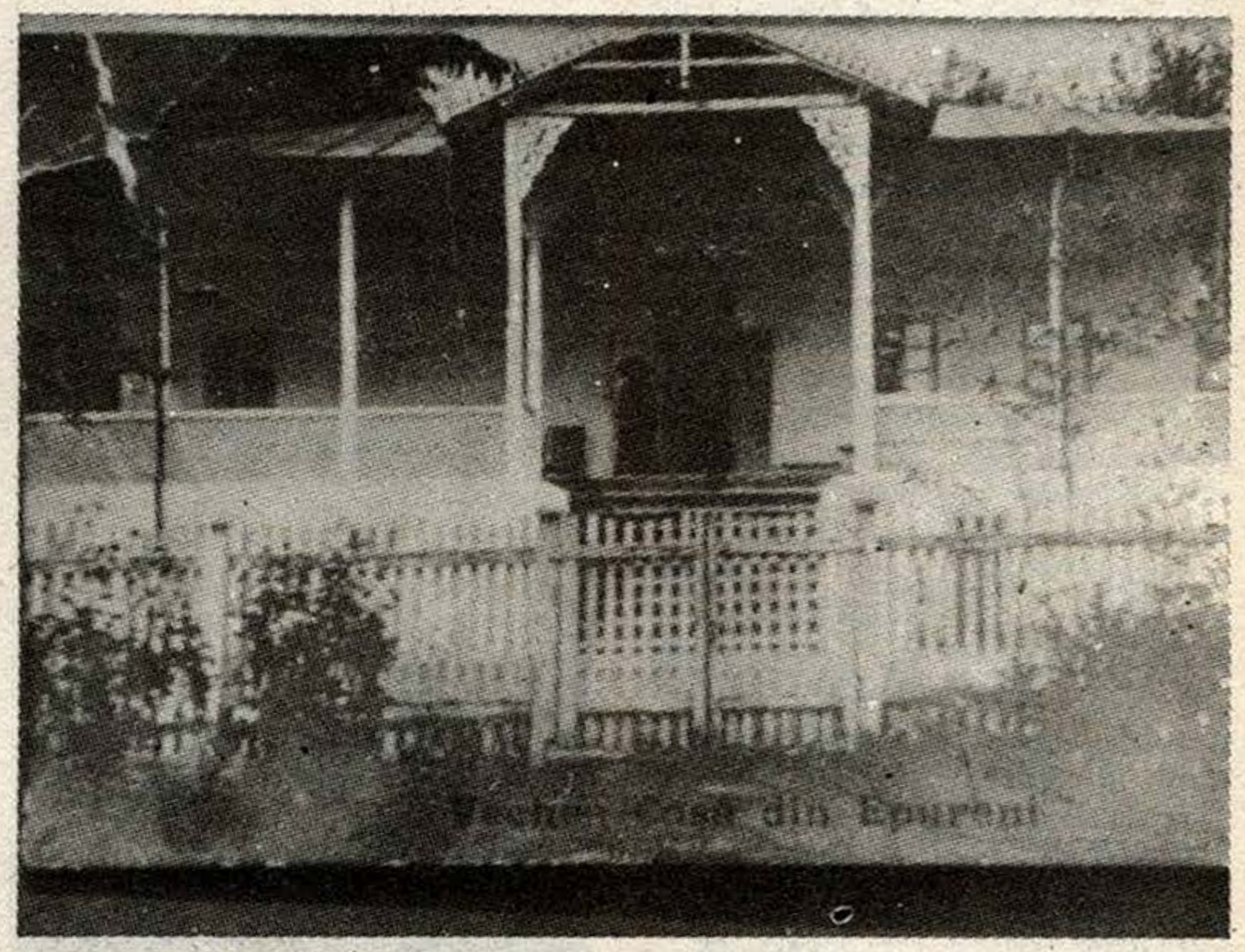

Conacul familiei Costache-Epureanu din Epureni. În prim plan, balconul unioniştilor, unde, în preajma Unirii Principatelor, s-au dezbătut multe proiecte privind viitorul românilor

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1970; 9/1983.

tache a primit şi el o denumire în *Istoria ieroglifică*, aceea de Bursucul.

În prima fază a războiului din 1711, Lupu Costache şi fraţii săi au fost alături de Dimitrie Cantemir. Ei au înştiinţat tabăra ruso-română de îndată ce marele vizir a trecut Dunărea în fruntea armatei otomane. Ulterior însă, văzînd efectivul armatei lui Petru I (mult inferior celui otoman) şi dîndu-şi seama de dificultăţile de aprovizionare ale acesteia (Moldova traversase un an de secetă) au refuzat să participe la lupta de la Stănileşti.

Dovadă că — procedînd astfel — nu se situau totuşi pe o poziţie de trădare a intereselor ţării, este atitudinea ulterioară a fraţilor Costache în faţa autorităţilor otomane. După înfrîngerea armatelor ruso-române în lupta de la Stănileşti, otomanii au numit în ţară un paşă, Curt Mehmed, avînd deci intenţia de a transforma Moldova în paşalîc.

Lupu Costache şi fraţii săi s-au opus, somîndu-l pe Curt Mehmed să părăsească ţara (în cursul acestor evenimente, unul din fraţi, Solomon, a pierit ucis de tătari). Dar şi mai plină de demnitate (vădind în acelaşi timp multă iscusinţă diplomatică) a fost atitudinea lui Lupu Costache cînd s-a aflat în faţa marelui vizir. La acuzaţiile acestuia, Lupu Costache a răspuns cu îndrăzneală, recurgînd la un vicleşug diplomatic. Eli-a replicat că nu ţara, ci tocmai... Poarta e vinovată de această situaţie, deoarece ar fi numit un domn fără să consulte Divanul ţării! „Iar mai nainte — scrie Neculce că ar fi răspuns Lupu Costache — era obiceiu de-şi alegé boierii şi ţara domnu, pre cine poftié ei, şi pre acela puné şi Poarta". Stratagema era cu două tăişuri, pentru că aducîndu-i o acuzaţie directă, putea stîrni şi mai mult mînia vizirului. Pe de altă parte, acesta nu putea contesta că Dimitrie Cantemir fusese pus pe tronul Moldovei. De aceea, marele vizir „audzind răspunsu, nemic n-au mai răspunsu şi l-au şi îmbrăcat în caftan şi l-au trimis să fie caimacam în Iaşi".

Caimacam (adică locţiitor de domn) pînă la înscăunarea primului domn fanariot — octombrie 1711 —, Lupu Costache a rămas între dregătorii de seamă ai ţării şi în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. Firea sa orgolioasă şi impulsivă l-a adus însă în conflict cu domnitorul încît, în 1716, la intervenţia voievodului, otomanii l-au decapitat, fără judecată: „Iar trupul lui — spune Neculce — au rămas neîngropat, de l-au mîncat paserile".

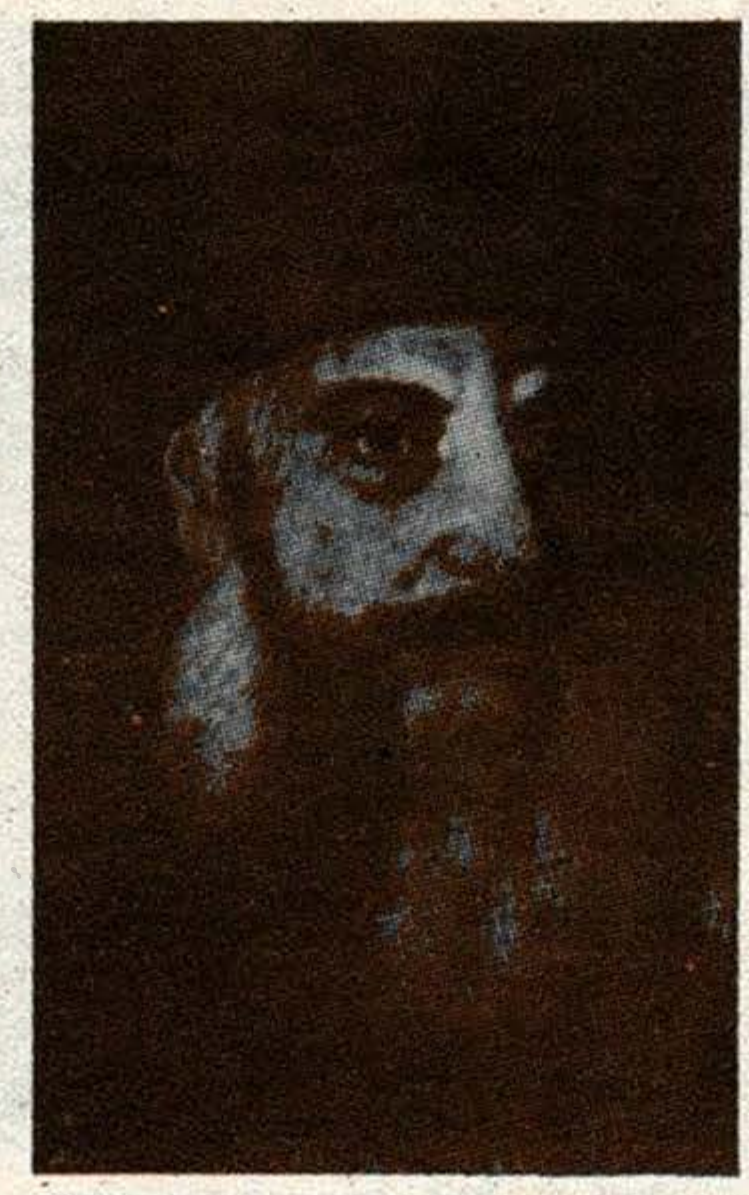

Cîţiva dintre membrii acestei vechi familii: Ion Costache-Epureanu, tatăl paşoptistului şi luptătorului unionist Manolache Costache-Epureanu...

Un descendent al familiei *Nicolae Kostaky-Lupu*, născut în 1868, a fost prefect al Capitalei în timpul ocupaţiei germane din primul război mondial, ulterior îndeplinind funcţii politice de mai mică importanţă.

Cea mai îndelungată şi mai remarcabilă carieră politică a avut-o cel de-al treilea dintre fraţi: Constantin Costache. Începe să se afirme în viaţa diplomatică încă din tinereţe, cînd, în 1696, este trimis ca sol al domnului Mihai Racoviţă la căsătoria fiului lui Constantin Brîncoveanu, Ştefan, cu fata lui Ilie Cantacuzino. Ulterior urcă pe scara dregătoriilor, pînă la funcţia de mare logofăt, fiind înzestrat, se pare, şi cu o cultură bogată.

Era un om de o cinste desăvîrşită, ilustrativ fiind în acest sens următorul exemplu: pentru pregătirea taberei de la Bursuci, fraţii Costache primiseră anumite sume de bani. În momentul în care aceştia au decis să nu ia parte la bătălie, rămăseseră necheltuiţi aproximativ 2 000 ruble, pe care, cu riscul de a fi reţinut pentru hiclenie, i-a înapoiat domnitorului. Dar cea mai frumoasă trăsătură morală a sa era dîrzenia cu care se ridica în ajutorul maselor populare, vorbind deseori în Divan chiar şi împotriva lui vodă. Ion Neculce, care avea multă aversiune împotriva Costăcheştilor, subliniază că „era om şi harnicu, nici mitarnic [adică nu primea mită ori plocoane] sau lacom... Dragă-i era cinstea şi mai aleasă decît toate era cé mai bună ca să pună tari în prici [ceartă] cu domnii şi cu alţii pentru ţară. Sta di să pricé, ca să nu o jăcuiască".

De aceea, moartea sa, întîmplată în 1735 la mănăstirea Suceviţa, a pricinuit multă jale în ţară: „Că boieriul cari stă cu bine pentru ţară di să pune, măcar de-ar vini şi la primejdia vieţii, i se cade de la acé ţară şi di la pemînteni a-i da multă cinste di laudă" — conchide Neculce, relatînd sfîrşitul acestui vrednic fiu al lui Gavriliţă Costache.

A treia generaţie de mari dregători din familia Costăcheştilor s-a văzut mai puţin în istoria ţării. Faptul e oarecum explicabil, întrucît, în condiţiile instaurării domniilor fanariote, principalele posturi şi dregătorii erau ocupate de boieri străini, din anturajul voievozilor. În această situaţie, Costăcheştii s-au afirmat în lupta pentru revenirea la domniile pămîntene, activitate în care s-au distins cu precădere fiii lui Lupu Costache. Din căsătoria acestuia cu Ruxandra Balş au rezultat mai mulţi copii: *Manolache* (ajuns mare stolnic şi mare spătar), *Scarlatache* şi *Iordache*. În tim-

pul primei domnii a lui Grigore II Ghica (1726-1735), împreună cu Dumitraşcu Racoviţă hatmanul (şi acesta boier dintr-o veche familie moldovenească) Iordache „făcé multe amestecături la soltanul şi la mîrzaci" ca să-l scoată din tron pe domnitor. Aflînd despre aceste acţiuni, Grigore II Ghica a arestat pe mai mulţi dintre boierii din Iaşi. „Iar pre Iordache stolnicul, feciorul Lupului, nici l-au mai adus la Grigore vodă să-l giudece, şi cum l-au adus în Iaşi, l-au şi dus înaintea porţii, la cişmè, şi au poroncit de i-au tăiet capul".

Dintre fiii lui Constantin Costache şi ai Mariei Manolache Roset documentele l-au menţionat pe *Constantin Costache* (văr primar cu Iordache şi amestecat în complotul pentru răsturnarea lui Grigore II Ghica). Moştenitor al satului Epureni, acesta a dat naştere ramurii Epureanu a familiei Costache, cel dintîi purtător al numelui fiind fiul său *Grigore (Grigoraş)*.

În sfîrşit, din familia fratelui celui mai mare, Vasile, a rezultat o altă ramură, Costache-Negel (numită aşa pentru o particularitate fizică: membrii ei aveau un neg pe nas). Unul din aceştia, *Grigore Costache-Negel*, moştenitor al satului Roşieşti, pe Idrici, s-a căsătorit cu Maria Cantacuzino. Din căsătoria lor au rezultat mai mulţi copii: *Veniamin, Matei, Constantin, Elena, Agapia* şi *Şerban*. Un rol politic şi cultural cu totul deosebit l-a jucat în istoria ţării cel mai mare dintre aceşti fii, Veniamin Costache.

În fruntea „Renaşterii româneşti"

Născut la 20 decembrie 1768 în satul Roşieşti, Veniamin Costache s-a călugărit la vîrsta de 15 ani, parcurgînd apoi rapid treptele ierarhiei ecleziastice. În 1792 a ajuns episcop de Huşi, în 1796 era episcop de Roman, iar în 1803, mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

În 1806, izbucnind un nou război ruso-turc, trupele ţariste au ocupat Moldova. Pe timpul ocupaţiei, în absenţa domnitorului, mitropolitul a devenit caimacam. Datorită multelor abuzuri ale trupelor de ocupaţie, a intrat însă repede în conflict cu autorităţile ţariste, ceea ce l-a determinat, în 1808, să se retragă, în semn de protest din

...Catinca Costache-Epureanu, născută Negre...

funcţia de caimacam ca şi din scaunul mitropolitan.

A redevenit mitropolit în 1812, după retragerea armatei ţariste. În 1821, la intrarea eteriştilor în ţară şi după plecarea ultimului domn fanariot, Veniamin Costache a fost numit, din nou, caimacam al Moldovei. Nici de data aceasta nu a rămas multă vreme, părăsind funcţia în 1823. Începînd de la această dată a fost, neîntrerupt, mitropolit pînă în anul 1842, cînd o nouă neînţelegere cu autorităţile de stat l-a determinat să-şi dea demisia. Mihail Sturdza, domnitorul de atunci, a încercat să se amestece în administrarea bunurilor bisericeşti; intransigent, ca toţi din familia sa, Veniamin Costache nu a admis imixtiunea şi şi-a înaintat demisia, retrăgîndu-se pînă la sfîrşitul zilelor (a murit în 1846) la mănăstirea Slatina, zidită de Alexandru Lăpuşneanu.

Timp de aproape patruzeci de ani, cît a deţinut rangul de mitropolit, Veniamin Costache a fost prezent în toate momentele de viaţă politică şi spirituală a Moldovei, el ocupînd un loc de frunte în galeria marilor reprezentanţi ai culturii naţionale — „Renaşterea românească" cum a fost numită — de la începutul veacului XIX. A acţionat cu precădere în domeniul învăţămîntului şi culturii. Datorită influenţei pe care o avea pe lîngă domnitorul Alexandru Moruzi (1802-1806), l-a determinat pe acesta să emită mai multe hrisoave referitoare la organizarea învăţămîntului în Moldova, o mare extindere dîndu-se întemeierii de şcoli româneşti, fie cu caracter ecleziastic (la Mavromalu-Galaţi, la Agapia şi la Socola), fie laic (la Focşani şi Bîrlad). Dintre aceste şcoli, Seminarul de la Socola a avut un rol deosebit, de aici pornind marea majoritate a dascălilor care au deschis, în anii ce au urmat, şcoli în aproape toate localităţile din Moldova.

Activitatea mitropolitului cărturar a cuprins şi domeniul presei: sub patronajul său, Gheorghe Asachi a scos prima gazetă în limba română din Iaşi, *Albina românească*. De asemenea, cu sprijinul mitropolitului, s-au tipărit peste o sută de cărţi bisericeşti şi laice. Veniamin Costache s-a remarcat şi în calitate de ctitor, prin construirea sau refacerea unor aşezăminte: Neamţ, Agapia, Slatina, precum şi a unor mănăstiri din teritorii româneşti aflate atunci sub dominaţia imperiilor vecine (Cocoş din Dobrogea şi Sf. Ioan din Suceava). Personalitatea mitropolitului a fost aureolată de frumuseţea sa morală, ceea ce l-a determinat pe Iorga să consemneze că „un om mai sfînt şi mai bun decît dînsul n-a mai ţinut în mîini cîrja de episcop român".

Pe baricadele revoluției și Unirii

În sec. XIX, personalitatea politică cea mai însemnată pe care a dat-o familia Costache, respectiv ramura Costache-Epureanu, a fost *Emanoil (Manolache)*. Era fiul lui *Ioan Costache Epureanu* și al Catincăi Negre, rudă cu cunoscutul om politic Costache Negri (de fapt, numele său real e Negre sau Negrea). Născut în 1824, Manolache a primit, ca și fratele său *Grigore*, o educație aleasă. Spre deosebire de majoritatea fiilor de boieri, care studiau în Franța, frații Costache-Epureanu au studiat la universitățile din Germania — Jena, Göttingen, Heidelberg.

După obținerea, la Jena, a titlului de doctor în drept, s-a reîntors în țară, fiind numit (1846) președinte al tribunalului din Bîrlad, calitate în care s-a remarcat prin imparțialitatea cu care împărțea dreptatea. În această perioadă a avut și mai strînse relații de prietenie cu Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo — cu care se împrietenise în timpul studiilor. O deosebită amiciție l-a legat de Alexandru Ioan Cuza.

Aderarea la ideile și principiile revoluționare s-a produs firesc, odată cu adeziunea prietenilor săi. Anul revoluționar 1848 l-a găsit de la început în centrul evenimentelor. A luat parte activă la întrunirea de la Hotelul Petersburg din Iași, din 27 martie 1848, numărîndu-se printre cei care au exprimat răspicat cererile revoluționarilor. Din această pricină a fost arestat și, așa cum se arată într-o relatare asupra evenimentelor, „13 din cei mai însemnați [tineri] din Moldova sînt legați în căruțe de poștă și duși la Galați, fără a li se da nici apă măcar, într-un drum de 14 poște". Reușește să evadeze și se refugiază în Transilvania, unde ia parte la memorabila adunare de la Blaj (3/15 mai 1848), cînd din piepturile a patruzeci de mii de români adunați pe Cîmpia Libertății a răsunat unanim dorința: „Noi vrem să ne unim cu țara". În zilele următoare participă la redactarea *Principiilor noastre pentru reformarea patriei*, numărîndu-se printre semnatari, apoi pleacă în Banat, împreună cu Lascăr Rosetti, pentru a intra în legătură cu Eftimie Murgu. Urmărit de autorități, se ascunde, o vreme, în Bucovina, la familia Hurmuzachi, de unde îl ajută bănește pe Alecu Russo, închis

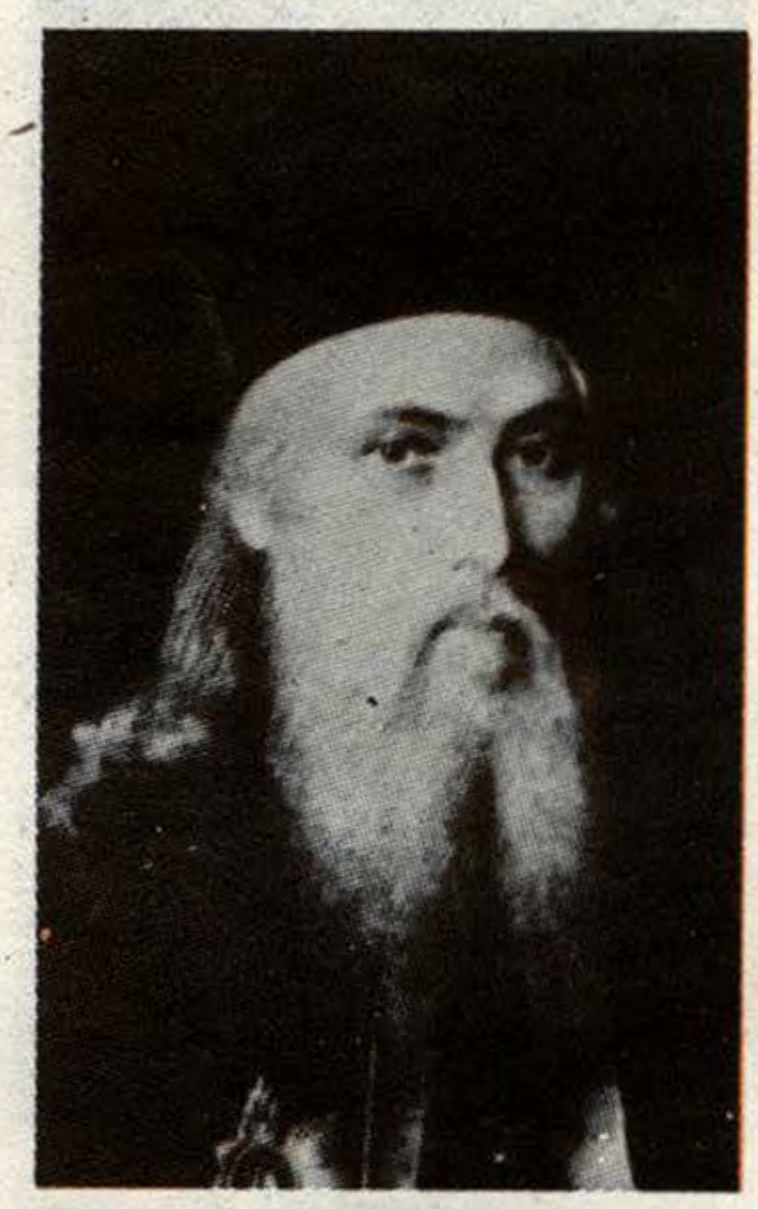

...și mitropolitul Veniamin Costache

la Cluj de nobilii maghiari.

În septembrie 1848, împreună cu Vasile Ghica, pleacă la Viena unde, scrie Gheorghe Sion, cei doi „au făcut pe baricade discursuri incendiare în contra lui Windischgrätz[1] și a reacțiunii guvernamentale".

După încheierea revoluției pașoptiste, considerat periculos de agenții marilor imperii, i s-a refuzat intrarea în țară. Manolache Costache-Epureanu va fi ultimul dintre revoluționarii moldoveni care se întoarce în țară, abia în 1852, în timpul ministeriatului lui Kogălniceanu.

După revenirea în patrie și-a consacrat toate eforturile spre realizarea Unirii. Numele său apare adesea pe documentele unioniste locale și centrale, fiind atît membru al comitetului unionist din Bîrlad, cît și al Comitetului Central al Unirii, cu sediul la Iași. Ca o recunoaștere unanimă a strădaniilor sale în folosul Unirii, Bîrladul și ținutul Tutova l-au trimis ca deputat în Adunarea ad-hoc din septembrie 1857, iar în anul următor ca deputat în Adunarea electivă a Moldovei, care avea să-l aleagă domnitor pe Alexandru Ioan Cuza. În timpul domniei acestuia, Manolache Costache-Epureanu a condus cel mai lung guvern din perioada 1859-1862, guvernul Țării Românești (13 iulie 1860-17 aprilie 1861). Poziția sa de mare proprietar l-a determinat să refuze propunerea domnitorului de a-l susține în realizarea loviturii de stat din 2 mai 1864.

Omagiul lui George Enescu

După 1866, Manolache Costache-Epureanu și-a continuat activitatea politică, ca deputat în Parlamentul țării, ca ministru și chiar prim-ministru în 1870 și, din nou, în 1876. Ambele guverne au istoria lor și merită să le prezentăm pe scurt.

Prima dintre aceste guvernări s-a petrecut pe fondul scandalului intern provocat de concesiunea Strousberg[2] față de care Adunarea ceruse guvernului anterior (A. G. Golescu) să întreprindă o anchetă. Guvernul condus de Manolache Costache-Epureanu era alcătuit din membri ai organizației conservatoare de centru, „Juna-dreaptă" (viitorul cerc politic al Junimii). Un cabinet alcătuit din miniștri tineri, Costache-Epureanu nefiind nici

---

[1] Alfred von Windischgrätz (1787-1862), feldmareșal austriac, a înăbușit în sînge revoluțiile din Praga și Viena, iar în 1849 a participat la luptele împotriva revoluționarilor din Ungaria.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979.

el foarte în vîrstă (avea doar 46 ani). Pentru că în anii aceia era în mare vogă tezaurul de la Pietroasa, cabinetul a fost numit şi el „Cloşca cu pui" — „Cloşca" fiind Costache-Epureanu, iar „puii" — tinerii miniştri şi viitori junimişti.

A doua guvernare s-a produs şi ea în împrejurări deosebite pentru ţară, în condiţiile activizării luptei pentru dobîndirea independenţei de stat a României. În 1875 grupările liberale, la care aderase şi Costache-Epureanu (acesta din urmă făcînd politică conservatoare) au alcătuit o coaliţie (care s-a semnat în casa englezului Lakeman, care activase o vreme la Poartă sub numele de Mazar paşa), în cadrul căreia s-a elaborat o „programă" care cerea o politică externă de pace şi respectarea tratatelor.

Instalat la 27 aprilie/9 mai 1876, guvernul prezidat de Epureanu (din care făceau parte între alţii, M. Kogălniceanu — la Externe, Gh. Vernescu — la Interne şi col. Slăniceanu — la Război) a făcut o nouă încercare de a obţine — în spiritul în care se încheiase aşa-numita „coaliţie de la Mazar paşa" — independenţa pe calea tratativelor. După numai cîteva luni, guvernul Epureanu a făcut loc cabinetului condus de I.C. Brătianu, în timpul căruia România şi-a proclamat independenţa.

Activitatea lui Manolache Costache-Epureanu din ultimii ani ai vieţii (a murit în 1880) a fost restrînsă; a deţinut pentru puţină vreme, funcţia de preşedinte al Partidului Conservator. A rămas în viaţa politică ca un om de o cinste ireproşabilă (ca şi strămoşul său Constantin Costache), dar, mai cu seamă, a lăsat amintirea unui orator înflăcărat, remarcabil prin elocinţă. „Ca orator — spunea despre el Mihai Eminescu — era strălucit. Ore întregi fermeca auditoriul, nu prin fraze mari şi politice, cum obişnuiesc oratorii populari, ci prin argumente şi un spirit de fermecătoare conversaţie".

Manolache Costache-Epureanu a avut trei copii. *Ion Manolache Kostache-Epureanu* (între timp familia îşi scria numele cu *K*), a studiat ca şi tatăl său în Germania. Ştiind că fiul prietenului său din tinereţe studia la Heidelberg, Alexandru Ioan Cuza intenţiona să-şi înscrie şi el fiii la universitatea din acel oraş. (Călătoria fostului domnitor al Principatelor Unite la Heidelberg a fost ultima, el găsindu-şi sfîrşitul în această localitate, în anul 1873[1]).

Dintre fete, *Elena*, talentată pianistă s-a căsătorit în 1874 cu prinţul Alexandru Bibescu, fiul fostului domnitor Gheorghe Bibescu. Prinţesa Elena Bibescu l-a susţinut şi încurajat la începutul carierei sale la Paris pe marele compozitor George Enescu. În anul morţii sale (1955), acesta îşi exprima în *Amintirile* sale dorinţa ca „întreaga mea operă anterioară lui *Oedip* (cu excepţia pieselor ce poartă o dedicaţie precisă) să fie considerată ca fiind închinată nobilei sale memorii".

Elena Epureanu-Bibescu a avut doi fii, pe *Anton* (1878-1951), şi *Emanoil* Bibescu (mama şi fiii numărîndu-se printre puţinii prieteni ai lui Marcel Proust). Anton Bibescu, căsătorit cu Elisabeth Asquith, a fost consilier de legaţie la Londra şi ministru plenipotenţiar al României la Washington şi Madrid, desfăşurînd concomitent o susţinută activitate literară. Din căsătoria sa cu Elisabeth Asquith a rezultat o fiică, *Priscilla Bibescu* — în prezent unica descendentă a familiei Epureanu[2].

Cealaltă fiică a lui Manolache Costache-Epureanu, *Ecaterina (Catinca)* şi-a făcut studiile în Germania, la pensionul Marie Jung, din Dresda. Se pare că era o elevă deosebit de dotată, cum reiese din „Elogiul imparţial şi meritat adresat domnişoarei Catherina Kostaky de către Camille Barozzi". Ecaterina s-a căsătorit cu Alexandru Exarhu, rămînînd principala moştenitoare a tatălui său. Exarhu însă a risipit moşiile familiei, înstrăinînd pînă şi moşia părintească de la Epureni. A murit în 1946, în vîrstă de 94 ani, iar fiica sa *Maria Magdalena Exarhu*, în 1949.

Dacă în 1842, Iordache Mălinescu nu a reuşit să coboare atît cît ar fi vrut „rădăcinile" familiei, arborele genealogic al Costăcheştilor s-a dovedit, de-a lungul timpului, un copac stufos ale cărui ramuri (citeşte reprezentanţi) s-au străduit să servească ţara cu devotament şi patriotism. ■

Ecaterina Exarhu născută Epureanu şi soţul ei Alexandru Exarhu, primul reprezentant diplomatic al României la Istanbul. Între ei, Maria Magdalena Exarhu — ultima descendentă a familiei

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1984.

[2] Detalii privind biografia acestora în lucrarea Marthei Bibescu, *Jurnal politic* (1939-1941), Editura politică, Bucureşti, 1978.

Le Fait du jour

Après la disgrâce de N. Titulesco

POLITIQUE EXTERIEURE

La retraite de Nicolas Titulesco est un événement européen

N. TITULESCO EXPULSE DU CABINET ROUMAIN!

Din culisele demiterii lui Nicolae Titulescu

TREPTELE DIZGRAŢIEI

GEORGE G. POTRA

● Între prestigiu şi orgoliu ● Subtile sustrageri de sub control ● Adversar botărît al regimului personal ● Prudenţă, promisiuni şi intrigi

Ampla conspiraţie externă şi numeroasele intrigi interne îndreptate împotriva lui Nicolae Titulescu[1] s-au brodat pe fondul unei vechi antipatii pe care regele Carol II o nutrea faţă de ministrul român al afacerilor străine. Aversiunea regală faţă de omul politic şi diplomatul român a avut cel puţin trei cauze, dificil de apreciat, comparativ, sub raportul ponderii pe care au căpătat-o, în unul sau altul din momentele date (adeseori ele acţionînd concomitent), ca şi al raporturilor lor de anterioritate.

În ciuda faptului că linia politică externă promovată de Nicolae Titulescu a primit acordul, absolut necesar, al regelui (ni se pare greu, dacă nu imposibil, a accepta ideea desfăşurării de către diplomatul român a unei acţiuni externe cu ale cărei direcţii, măcar generale, regele, ca şi celelalte cercuri politice conducătoare, să nu fi fost de acord) este aproape cert că între Carol II şi Nicolae Titulescu au existat şi numeroase deosebiri de vederi, atît în privinţa aspectelor particulare ale politicii externe, cît mai ales în privinţa căilor şi metodelor folosite pentru împlinirea uneia sau alteia din acţiunile avute în vedere.

Putem afirma că, în evoluţia conflictului dintre Carol II şi Nicolae Titulescu, aceste contradicţii, generate de perspective diferite asupra unora dintre direcţiile politicii externe româneşti, nu au avut aceeaşi pondere de-a lungul anilor. Trebuie subliniat că în anii 1933 şi 1934 cel puţin, regele nu s-a pronunţat în mod serios pentru alte formule politice externe decît cele urmărite şi promovate de şeful diplomaţiei româneşti; iar faptul de a-l fi supus ca persoană şi acţiune politică, ironiilor şi criticilor în toţi aceşti ani nu ni se pare suficient pentru a afirma că în intervalul amintit între concepţiile de politică externă (înţelegînd în acest cadru mai ales direcţiile de dezvoltare a acesteia) ale lui Carol II şi cele ale lui Nicolae Titulescu ar fi existat contradicţii. Se impune astfel sublinierea că fondul conflictului dintre Carol II şi Nicolae Titulescu în cei doi ani a avut în principal o cu totul altă

---

[1] Vezi G.G. Potra: *Cercul se închide. România înaintea celui de-al doilea război mondial. Sanaţia în acţiune*, în *Almanah estival'85. Luceafărul* şi în *Almanah Luceafărul, 1986; La politique extérieure de la Roumanie (1932-1936) et le régime mussolinien*, în *Roumanie — pages d'histoire*, an X, nr. 2-3/1986; *Titulescu — victima unei conspiraţii*, în *Almanah Lumea, 1985*; ca şi articolele publicate în *Magazin istoric*, nr. 9/1969, 12/1978, 4/1979 şi 8/1981.

cauz , invocarea unor deosebiri de vederi politice încercînd o escamotare a adevăratelor motive. Că este aşa ne-o probează mai multe surse documentare, pe care le vom prezenta mai departe. Cursul evenimentelor din anul 1935, şi mai ales din anul 1936, va oferi însă situaţii în care diferenţele de opinii între cei doi s-au accentuat pînă la ruptură, ducînd de astă dată la conflicte în care partenerii au folosit o multitudine de mijloace: de la argumente logice şi presiune morală, pînă la ameninţări reciproce, implicite sau explicite, acţiuni de culise şi intrigă subterană.

Acest punct de vedere este împărtăşit şi de alţi cercetători ai problemei[1].

Cînd regele se vrea propriul său cancelar

Nicolae Titulescu a avut desigur, de suferit, şi nu în mică măsură, efectele megalomaniei unui rege care nu s-a împăcat niciodată cu strălucirea intelectuală şi prestigiul politic dobîndit pe scena românească, ca şi în arena internaţională, de ministrul său de externe şi nici cu modul în care omul politic şi diplomatul român îşi desfăşura acţiunea în viaţa internaţională. Trebuie avut în vedere că în cea mai mare parte a timpului cît a deţinut portofoliul afacerilor străine Nicolae Titulescu s-a aflat în străinătate, sustrăgîndu-se astfel — cu o mare şi incontestabilă abilitate ceea ce făcea mai rare conflictele — autorităţii regelui şi primului ministru, care erau puşi de multe ori în situaţia de a aproba *post-factum* iniţiative — deseori recunoscute a fi valoroase — ale ministrului afacerilor străine. Cine-l cunoştea pe Carol II intuia repede că el dorea (ca altădată vărul său Wilhelm II, iar în final cam cu aceleaşi rezultate) să fie propriul său cancelar — să imprime o exclusivitate de stil şi concepţii politicii interne cît şi celei externe. O cauză care ţine de personalitatea deosebit de puternică a lui Nicolae Titulescu şi de orgoliul cel puţin egal, exprimat de foarte puţine ori regal, al lui Carol II.

Evoluţia social-istorică de după primul război mondial pune în evidenţă preocupările monarhiei din România — comune de altfel cu ale caselor regale din Spania, Iugoslavia, Bulgaria — de a găsi forme corespunzătoare de adaptare pentru a-şi perpetua existenţa. Monarhia a manifestat, concomitent şi în strînsă legătură cu alte vîrfuri capitaliste, tendinţe de instaurare a unui regim personal. Carol II a continuat şi a amplificat această orientare după un plan propriu şi cu alte mijloace.

Aşa cum remarcă în mod pertinent memorialistica şi istoriografia perioadei, trăsături proprii persoanei lui Carol au amplificat orientarea monarhiei din România spre dictatură, deşi nu ele au creat această orientare. Este însă dificil a fixa cu exactitate momentul în care, în mintea lui Carol II, s-a născut ideea unui regim al puterii personale, al dictaturii regale. Numeroase manifestări permit a spune că intenţii pentru o asemenea opţiune au existat destul de timpuriu, dar „restauraţia" a marcat indubitabil începutul unei acţiuni neîntrerupte şi concrete în această direcţie[2].

Activitatea desfăşurată în acest sens de către Carol II — activitate care a condus la o accentuată stare de incertitudine, de disoluţie, în care ideea instaurării unui regim de mînă forte era mult mai uşor de acreditat, atît în interiorul, cît şi în exteriorul ţării — a determinat un con-

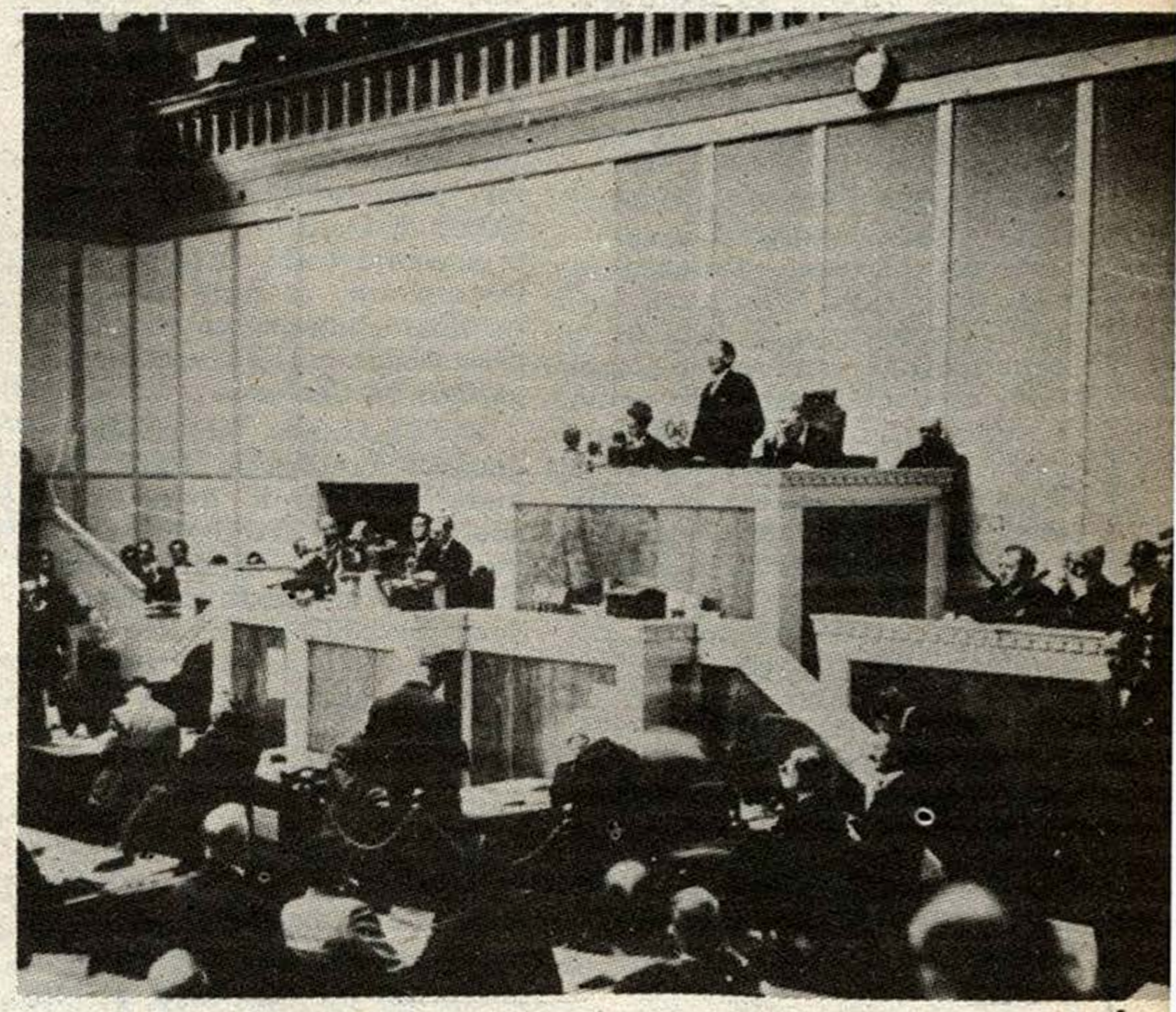

7 septembrie 1931. Un fapt rămas fără precedent în analele Societăţii Naţiunilor — alegerea pentru a doua oară a lui Nicolae Titulescu ca preşedinte al Sesiunii Adunării Generale

În p. 22: *presa internaţională a comentat pe larg înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului de externe*

[1] Date, opinii şi interpretări ample privind conflictul dintre Carol II şi Nicolae Titulescu, ca şi despre împrejurările în care Titulescu a fost înlăturat de la conducerea politicii externe româneşti, sînt cuprinse în lucrări şi studii semnate de I.M. Oprea, Al. Gh. Savu, I. Chiper, Florin onstantiniu, Valentin Lipatti, C.I. Turcu, Gh. Buzatu, I. Grecescu, osma Neagu, Dumitru Marinescu ş.a.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7-12/1986 şi 1-3/1987.

flict acut între monarh și ministrul român al afacerilor străine și a avut un rol de mare însemnătate în izolarea și eliminarea din viața politică a lui Nicolae Titulescu, personalitate în care intențiile lui Carol II au găsit un redutabil adversar.

Colaboratorii apropiați ai lui Nicolae Titulescu au exprimat, unii într-un mod categoric, fără rezerve, un asemenea punct de vedere. „Fără a intra în detalii — afirma Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine — voi spune de la început că acest pretext [al omogenizării guvernului, formulat pentru a explica formarea noului cabinet, la 29 august 1936] nu ascundea decît dorința regelui Carol II de a pregăti dictatura". Același Savel Rădulescu scria: „Cauza esențială [a demiterii lui Nicolae Titulescu] a fost pregătirea dictaturii regale. Titulescu niciodată nu a avut încredere în regele Carol II și cred că acesta din urmă a simțit-o. Însărcinat să formeze guverne, Titulescu a refuzat sau a evitat cu grijă să-și ia o asemenea sarcină, lipsindu-i încrederea în rege... Titulescu și dictatura se înfruntau, se respingeau, se excludeau. Un guvern de dictatură nu putea conține în sînul său pe Titulescu, cu activitatea, prestigiul și ideile sale democratice; iar Titulescu nu se putea împăca în nici un chip cu dictatura, nici cu schimbarea eventuală a politicii ce urmase".

Prudență și subversiune

Atitudinea lui Carol II față de ministrul afacerilor străine[1] era binecunoscută cercurilor politico-diplomatice dintr-o serie de țări. Notațiile unora dintre miniștrii de externe a statelor aliate României confirmă o asemenea afirmație. Chiar dacă arată că, într-un anumit grad, atitudinea lui Carol II a fost un reflex al presiunilor italiene și germane, aceiași oameni politici remarcă faptul că în poziția suveranului român față de șeful diplomației românești se întîlnesc, de asemenea, atitudini foarte subiective, meschine chiar. În memoriile sale, fostul ministru de externe al Turciei, Tevfik Rüstü-Aras[2], afirma că „regele Carol încercase și înainte să-i diminueze sistematic autoritatea, ca urmare a necurmatei propagande fasciste venite din Italia lui Mussolini și Germania lui Hitler" și adăuga: „Faptul că suveranii și primii miniștri sînt invidioși pe colaboratorii lor competenți și-i îndepărtează din posturi — așa cum a procedat Carol față de Titulescu — nu a dat niciodată rezultate bune, nici pentru cei care comit astfel de acte, nici pentru țările lor".

În capitalele europene, îndeosebi Londra și Paris, numele lui Carol, disociat de acela al lui Titulescu, nu se bucura de un credit ridicat. Ministrul de externe trebuia deci discreditat în cele două capitale; în același timp, se urmărea să se dea de înțeles cercurilor politice din Berlin că prin înlăturarea lui Titulescu regele nu ar voi îndepărtarea unui ministru incomod, ci rezolvarea unui conflict între două orientări de politică externă, una filofranceză, susținută de Titulescu, și alta „amicală" cu Germania, încurajată de el, Carol.

Imposibilitatea, pentru început, de a acționa dintr-o dată și direct împotriva lui Nicolae Titulescu — nu trebuie uitat că „restaurația" l-a găsit cu o activitate bogată și un prestigiu consolidat pe plan intern și internațional[3] — l-a făcut pe rege să manevreze cu prudență, căutînd să coalizeze — pe platformele cele mai diverse și folosind argumente dintre cele mai atrăgătoare, între care promisiunea investiturii cu formarea unui nou cabinet nu era de natură să lase indiferenți pe cei solicitați — împotriva diplomatului român o serie de politicieni. Și cîți dintre foștii miniștri nu doreau să revină?! Altora le-a speculat orgoliul rănit de personalitatea prea puternică a ministrului afacerilor străine, cărora acțiunile acestuia li se păreau de multe ori o sfidare, căci, chiar dacă nu erau contrare propriei lor gîndiri în materie de politică externă, ele se realizau în afara lor, deși toate aparențele consultării erau respectate. N-au fost neglijate nici persoanele care nutreau concepții de politică externă diametral opuse sau sensibil diferite de acelea ale lui N. Titulescu, aceasta neînsemnînd, *ipso facto*, că regele se ralia unor asemenea puncte de vedere sau că subscria concepțiilor politice implicate. În fine, și nu în ultimul rînd, regele a speculat, cu abilitatea ce-l caracteriza, animozitățile personale, invidiile multiple, pe care cariera politico-diplomatică a lui Nicolae Titulescu și a colaboratorilor săi apropiați o treziseră în sufletele înăcrite ale unor deputați și senatori de o legislatură sau ale unor miniștri anodini, participanți la un cabinet de două săptămîni.

Referirile critice făcute de Carol II la adresa lui Nicolae Titulescu au premers numirea acestuia, pentru a doua oară, ca ministru al afacerilor străine. La 5 aprilie 1931, în urma unei convorbiri cu regele, Octavian Goga nota în *Jurnalul* său: „Față de Titulescu, [Carol II] e foarte sever în aprecieri. Ca de obicei, îi face istoricul, luînd lucrurile de la început. Îmi spune că are să fie dezagreabil cu el".

Intențiile regelui față de Nicolae Titulescu erau deci cunoscute cercurilor politice avizate din capitala României. Iată ce nota Nicolae Iorga încă din primăvara anului 1931: „Din partea sa, regele, hotărît

---

[1] Nicolae Titulescu a intrat destul de timpuriu în perimetrul observației sistematice a lui Carol II. Elaborîndu-și un program de acțiune cu puțin timp înainte de „restaurație", în care erau fixate direcții, obiective și mijloace de acțiune, regele schița, deopotrivă, portrete ale principalilor oameni politici ai țării, notînd, în context, următoarele: „Titulescu. Excesiv de abil și prudent. Îi detestă pe Averescu și V. Brătianu. Îl urăște pe Duca. Bun orator. Relații la Londra și la Geneva". (*Magazin istoric*, nr. 5/1968).

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1972.

[3] Într-o convorbire purtată cu Nicolae Iorga, în anul 1932, în urma unui turneu prin mai multe țări europene, Constantin Argetoianu arăta că „s-a convins că [Titulescu] are în Europa o situație enormă".

a nu interveni în lupta pentru șefia din Partidul Național-Țărănesc, pe care îl urmărește în toate acțiunile lui, a aflat de intenția d-lui Iunian de a așeza în frunte pe d. Titulescu[1]: părerile asupra acestuia, reținut zece zile după numirea mea, acoperit de atenții, propus ca ministru de externe și n-am putut primi [el, Iorga], apoi considerat ca inspiratorul campaniei contra Coroanei pînă într-atîta încît s-a pus chestia înlocuirii lui care, lăsînd locul de la Londra tînărului Tillea, ar fi fost însărcinat cu conducerea generală a politicii românești sau schimbat cu totul pentru interese de oportunitate".

Un joc infam

Regele avea în vedere deci, încă din 1931, de a-l estompa treptat pe Nicolae Titulescu. Ideea de bază era scoaterea lui din arena politicii externe, unde poziția sa era mai mult decît consolidată. În viziunea lui Carol II, trecerea lui Titulescu în viața politică internă, prin acordarea mandatului de a forma guvernul, era o modalitate de a-l înscrie în perimetrul unor situații instabile, în care căderea unui guvern și a unui prim-ministru — să nu uităm, Titulescu nu avea nici o bază de partid — ar fi apărut ca fapte mai mult sau mai puțin normale. Reacția lui Titulescu față de propunerile regelui dovedește însă indubitabil că omul politic și diplomatul român a intuit — cu acea perspicacitate ce-i era proprie — manevra regală. Și trebuie să remarcăm că a dejucat-o cu măiestrie. Și nu o singură dată. Comentînd faptele, Tudor Teodorescu Brăniște scria: „În timpul acesta, lui Carol II i se părea că prestigiul lui Titulescu creștea prea mult și deci trebuie «dezumflat». (Mi s-a spus că aceasta era expresia folosită de fostul rege). De aceea, din cînd în cînd îl chema în țară și îi da însărcinarea să formeze un «guvern de uniune națională». Formula era irealizabilă din cauza rivalității dintre politicienii de atunci și apoi din cauză că o bună parte din ei aveau față de Titulescu aceleași sentimente ca și Carol II, voind și ei să-l vadă «dezumflat». Titulescu se zbătea cîteva zile, alergînd de la un șef de partid la altul, iar la urmă se ducea la Palat ca să-și depună mandatul, cum suna formula consacrată. Acest joc infam s-a repetat de mai multe ori cu scopul de a se arăta peste hotare că, în țara lui, Titulescu nu reprezintă nimic și că singurul om atotputernic la București era el, Carol II, despre care Nicolae Iorga mi-a spus odată: «Nu știe nimic și crede că știe tot. L-am avut elev și îl cunosc»".

Circumstanțele interne și internaționale au împiedicat pe Carol II să acționeze frontal și dintr-o dată în această problemă. Mai mult decît atît, regele va trebui să se resemneze pentru moment cu situații care veneau în contradicție directă cu propria-i dorință. Ascendentul pe care îl avea, în momentul politic respectiv — fusese, printre altele, ales de două ori președinte al Adunării Societății Națiunilor, în anii 1930 și 1931 — i-a oferit însă lui Nicolae Titulescu posibilitatea să acționeze direct și tranșant, într-o manieră proprie celui care deține atuurile într-o situație dată.

Atunci cînd a fost numit din nou ministru, la 20 octombrie 1932, Titulescu a cerut și a obținut din partea lui Carol II asigurări că își va păstra — dincolo de schimbarea guvernelor — conducerea Ministerului afacerilor străine. Adresîndu-se regelui, mulți ani mai tîrziu, el evoca circumstanțele în care s-a ajuns la această situație, modul în care a apărut oferta regelui și s-a produs acceptarea sa, ca și condiționările acestei acceptări. „Maiestatea Voastră trebuie să și-o amintească — scria Nicolae Titulescu. I-am spus că dacă este vorba de a mă lua ca ministru al afacerilor externe numai în cabinetul Vaida, nu aveam ce căuta în acesta. Voiam să fiu ministrul afacerilor externe al Maiestății Voastre, adică permanent, în toate cabinetele. Maiestatea Voastră a acceptat. Permanent, să ne înțelegem; atîta vreme cît Maiestatea Voastră avea încredere în mine. Stabil este poate cuvîntul cel mai potrivit pentru a exprima această idee".

Primul ministru Alexandru Vaida-Voievod a refuzat colaborarea cu Nicolae Titulescu, invocînd deosebirile de opinii în probleme grave ale politicii externe a României de la acea dată, ca și manifestările de insubordonare din partea diplomatului, maniera lui de a acționa — de numeroase ori în contradicție cu guvernul — în aspecte complexe ale vieții internaționale cu care acesta era confruntat. Pus să aleagă între demisia lui Alexandru Vaida-Voievod din calitatea de prim-ministru și numirea lui Titulescu ca ministru al afacerilor străine — ceea ce, să recunoaștem, nu era o problemă facilă — Carol II a optat pentru... promovarea lui Nicolae Titulescu.

Chiar și în acest moment de criză, regele a încercat o nouă manevră, căutînd să-l seducă pe Nicolae Titulescu cu oferta de a-l numi prim-ministru. Consecvent atitudinii adoptate — încercările anterioare, infructuoase, de a forma un guvern de largă concentrare determinîndu-l să renunțe la intenția de a mai ataca întreprinderi similare — Titulescu a spus regelui categoric, așa cum își amintea mai tîrziu: „Nu, Sire, vreau și trebuie să rămîn ministru al Maiestății Voastre în toate cabinetele, prin urmare nu trebuie să fiu răspunzător pentru prețul pîinii și să cad pe chestiuni care nu privesc atribuțiile mele".

La sfîrșitul celei de-a doua decade a lunii octombrie 1932, prin includerea sa în guvernul condus de Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu a redevenit ministru al afacerilor străine, exercitînd atribuțiile ce-i reveneau în această calitate pînă la 29 august 1936. Nevoit să accepte această situație — într-un context com-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1981.

plex — Carol II a fost nemulţumit. În fond, regele adoptase o decizie care contravenea flagrant intenţiilor sale de instaurare a puterii personale, de preluare a conducerii întregii politici interne şi externe româneşti. Confirmarea caracterului „permanent" al misiunii lui Titulescu nu a însemnat că acţiunea lui Carol II împotriva acestuia a încetat sau că între cei doi ar fi intervenit mai mult decît un *modus vivendi* temporar. Nu! Din contră! Conflictul era de-abia la început, ficcáre an, fiecare lună, adăugînd acestuia noi dimensiuni. Condiţiile noi îl vor determina pe Carol II să acţioneze cu mijloace noi, dar cu o neslăbită perseverenţă pentru îndeplinirea scopului propus.

Misiunea lui Brandsch

Prima menţiune străină privind intenţiile lui Carol II de a-l înlocui pe Nicolae Titulescu din funcţia de şef al diplomaţiei româneşti a fost identificată în arhivele germane. La 8 august 1933, Rudolf Brandsch — deputat în Parlamentul român, fost subsecretar de stat pentru minorităţi în anii 1931-1932, în guvernele conduse de Nicolae Iorga şi Alexandru Vaida-Voievod — aflat în vizită în Germania, a avut o întrevedere cu Ritter, director în Ministerul de externe al Germaniei. Discuţia — consemnată în minuta care ne serveşte ca sursă de informaţii — s-a axat asupra perspectivelor relaţiilor economice şi politice dintre cele două ţări. Brandsch — mesager neoficial, într-o misiune înconjurată de o totală discreţie, ale cărei scopuri reale rămîneau necunoscute chiar şi Legaţiei române de la Berlin[1] — afirma lui Ritter că acţiunea pe care o întreprindea o realiza, „nu numai cu ştirea, dar din însărcinarea primului ministru român, pentru a clarifica aici, în primul rînd, dacă guvernul german ar fi dispus să restabilească relaţiile prieteneşti anterioare cu România în domeniul economic şi politic", ca şi pentru a identifica „dacă era cazul, care sînt metodele pentru a realiza aceasta". Primul ministru Al. Vaida-Voievod informase, la rîndul său, pe regele Carol II în legătură cu conţinutul acestei misiuni, ca şi în legătură cu instrucţiunile ce fuseseră date. De altfel, după cum o afirma, R. Brandsch avusese personal posibilitatea să abordeze cu regele Carol II, desigur în cadrul unor conversaţii private, diverse probleme ale orientării şi evoluţiei politicii externe a României. Punctele de vedere expuse de Brandsch — reprezentînd un ecou al atitudinii regelui şi instrucţiunilor primului ministru — vor fi căpătat în acest context, datorită precizărilor ce conturau sursa lor, o valoare care depăşea cu mult importanţa discuţiilor presupuse de un schimb neoficial de opinii. Ca mandatar al acestora, Brandsch afirma că „aproape toţi factorii importanţi din România şi în special regele erau nemulţumiţi de actuala orientare total profranceză a politicii româneşti". El sublinia că în calea inaugurării şi promovării unei noi orientări a politicii externe româneşti se aflau trei impedimente principale: ministrul afacerilor străine, Nicolae Titulescu; dependenţa financiară a României faţă de Franţa; sprijinul acordat de Germania revendicărilor revizioniste ale Ungariei. Rudolf Brandsch aprecia că „atitudinea lui Titulescu este o povară pentru rege şi că în prezent se strînge material împotriva lui Titulescu". ■

(Va urma)

[1] Referindu-se la acest aspect, minuta redactată de Ritter consemna: „El [R. Brandsch] a spus că aceasta fusese numai un pretext faţă de observatorii din afară şi faţă de Legaţia română de aici în care se dădeau instrucţiuni legaţiei să transmită guvernului german că dl. Brandsch a fost trimis aici pentru a studia relaţiile economice. Primul ministru recursese intenţionat la acest paravan pentru a-i da ocazie lui Brandsch să facă tatonările politice menţionate la început.

1837 — TEZAURUL DE LA PIETROASA:

(Urmare din p. 15)

şi s-o consfinţească pe cîmpul de luptă.

După închiderea expoziţiei de la Paris, tezaurul a călătorit în capitala Marii Britanii, întrucît marele muzeu londonez South Kensington a solicitat favoarea de a expune, timp de şase luni, preţioasele antichităţi.

Readus în ţară, a fost expus la Muzeul naţional. De aici, în noiembrie 1875, a fost furat de un fost student seminarist, Dumitru Pantazescu, doritor să devină celebru. Acesta şi-a cîştigat o tristă celebritate nu numai pentru fapta în sine, cît, mai ales, pentru deteriorarea gravă a unor piese (în special tava).

În martie 1884, în lăcaşul de atunci al Universităţii, care adăpostea Muzeul, a izbucnit un incendiu. Salvarea tezaurului s-a datorat eroismului de care au dat dovadă trei soldaţi — rămaşi tuturor anonimi — care, înfruntînd flăcările, au pătruns în clădirea incendiată, sărind apoi de la al treilea etaj cu preţiosul tezaur înfăşurat în propriile lor tunici, potrivit descrierii pe care o făcea sinistrului, ziarul *Naţionalul*.

În vitrina sa special amenajată din fostul muzeu, tezaurul a rămas pînă în anul 1916, cînd, în vremurile zbuciumate ale primului război mondial, împreună cu multe alte valori româneşti a fost transportat în Rusia. Evenimentele revoluţionare din anul 1917, perioada plină de frămîntări din vremea războiului civil a făcut să se piardă urma acestui tezaur român descoperit la Pietroasa. Un specialist în istoria artei medievale, Andrei Venedin, l-a identificat în 1956 împreună cu alte valori culturale româneşti. Guvernul sovietic a luat decizia ca aceste bunuri să fie restituite României. După lucrări de restaurare, efectuate de specialişti sovietici, tezaurul şi alte valori ale culturii noastre s-au întors acasă. „Moştenirea veacurilor de străbunie se întoarce la vatră", scria marele poet Tudor Arghezi. ■

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL

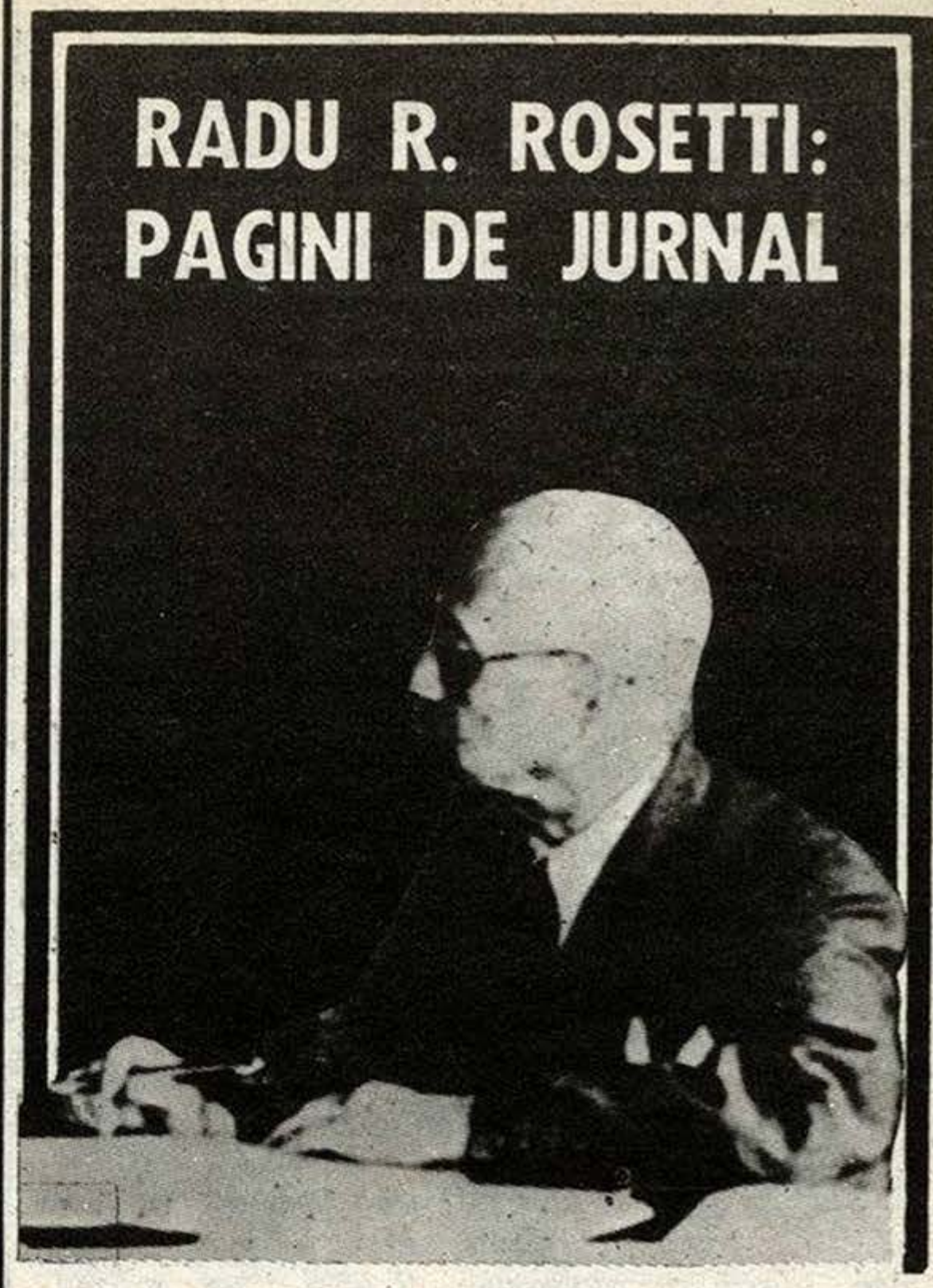

„Mi s-a oferit o conducere [a guvernului] pe care am primit-o crezînd *că e totala rupere de trecut și sfîrșitul hegemoniei cluburilor*. Am aflat pe urmă că nu aceasta era scopul guvernării mele, că nu era vorba de *o nouă Românie*, ci de un intermezzo... Încetul cu încetul am văzut politicianismul ridicînd din nou capul. El anunță astăzi public restaurarea lui cu voia Maiestății Sale. Așa fiind eu nu mai pot..."

Rîndurile de mai sus sînt desprinse din *Memoriile* lui Nicolae Iorga și poartă data de 26 ianuarie 1932, exact la zece luni de la preluarea conducerii guvernului. Peste alte cîteva luni, cînd s-a produs finalul acestei guvernări, șeful cabinetului ținuse să precizeze în demisia sa că „un an de zile și mai bine" avusese „dureroasa sarcină" de a prezida un guvern rămas neputincios în fața marilor probleme cu care s-a confruntat țara în acea perioadă.

Receptînd, firește, unele din momentele guvernării Iorga-Argetoianu, paginile jurnalului generalului Radu R. Rosetti, din care publicăm aceste ultime extrase, dezvăluie o lume de dincolo de convenienţe, o zonă a culiselor vieții politice, a intimității relațiilor dintre oameni și grupuri mai greu de reconstituit cu sprijinul altor documente, ajutînd la stabilirea mai completă și mai nuanțată a portretului unei perioade istorice deosebit de agitate și complexe. Jurnalul poartă acea doză de subiectivism, inerentă literaturii de acest gen. Abundența de amănunte faptice, de comentarii și aprecieri îi întăresc substanța documentar-istorică. Facem loc extraselor respective, precizînd că în preluarea lor am respectat originalul, operînd doar intervențiile impuse de actualizarea ortografiei; întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Cînd a fost cazul, s-au dat note explicative în subsol; atunci cînd acestea lipsesc, înseamnă că au fost incluse la episoadele din numerele anterioare[1].

1931

2 august. [*Brusturoasa*] Universul, *sosit azi, conține veşti interesînd armata:... în armată sînt mari nemulțumiri pentru că s-au făcut mutări, luări de comandament etc. în contra legii. Regimul bunului plac al regelui și al licheluțelor din jurul său domnește în armată din ce în ce mai mult. Că este spre dauna armatei e sigur, dar* [regele] *nu vede oare că își va înstrăina armata pe care se bizuie atît?*

După-amiază vine Lysbeth Știrbey, care pleacă seara. Este bine. Îmi spune că la Paris, Nino Cantacuzino, licheaua care a trăit, el și toți ai săi, pe spatele lui Barbu Știrbey, vorbea peste tot infamii pe socoteala lui Știrbey, acuzîndu-l chiar de hoție. El (Nino Cantacuzino) a venit să vadă pe L. Știrbey și a avut tupeul să-i repete ei aceleași lucruri. L. Știrbey i-a spus, foarte calm, că se miră că el, care a trăit pe spatele lui Știrbey, vorbește astfel și are neobrăzarea să-i spună ei aceste lucruri și că va repeta lui Știrbey ce i-a spus. Cantacuzino ar fi spus că a venit ca s-o prevină că dacă Știrbey se întoarce în țară va fi asasinat. Lysbeth i-a spus: repeți ce spune Grigore Filipescu (acesta era atunci la Paris și ținea asemenea discursuri). Ea a repetat totul lui Știrbey. Nino Cantacuzino a avut neobrăzarea să meargă la Știrbey și la inchizitorul calm al acestuia să răspundă că de ce crede o femeie, la care Știrbey i-a răspuns că Lysbeth este o femeie care nu minte. La imputarea lui Știrbey că de ce a primit banii săi dacă era convins că fură — n-a zis nimic. E și mai lichea și canalie decît îl cunoșteam. Toată viața lui a fost un bun de nimic care a mîncat averea soției lui și a trăit din mila lui Știrbey. De la Berna a trebuit rechemat pentru scandal. Incapabil a fost peste tot.

Lysbeth îmi mai spune: 1) că regina a fost să vadă pe Barbu Știrbey și la Paris; 2) că ea, Lysbeth, sosind astă seară la București, a trimis vorbă, prin Colette Plagino, principesei Elena, că ar dori să o vadă, pentru a-i arăta simpatia sa, dacă aceasta o dorește... Aceasta a răspuns, tot prin Colette Plagino, că este foarte recu oscătoare, că ar dori să o întîlnească în străinătate, dar că o roagă să nu vină să o vadă în București, căci ar avea ea (principesa Elena) neplăceri...

7 august. *Ce geniu a fost B.P. Hasdeu! Păcat că în opera sa istorică s-a lăsat dus prea*

[1] *Magazin istoric*, nr. 11-12/1986, 1-2/1987.

mult de imaginație uneori. Dar ce muncitor, ce om de știință pentru știință! I-am parcurs Cuvinte din bătrîni *și* Istoria critică, *zilele acestea și sînt sub farmecul său. Găsesc că azi e cam neglijat și că se uită că este primul care a făcut istorie critică la noi...*

8 august. *Iorga, care deja iarna trecută mi-a vorbit favorabil despre Martha Bibescu, zicînd că germanofilia ei este o scornitură liberală (?) (dar ce e cu faptele, cu scrisul ei, cu fotografiile arătînd-o cu germanii etc.[1]) devine bibescist și scrie articole despre G.V.Bibescu [soțul Marthei Bibescu]...*

22 august. *Întîlnit-pe G. Balș și dr. Danielopol; vorbeau, și mi-au spus și mie, de ultima criză bancară: Ar. Blank a fost descoperit cu un miliard șase sute milioane lei[2]; regele a chemat pe Manoilescu [guvernator al Băncii Naționale] și i-a ordonat a scăpa pe Blank, de unde formarea consorțiului băncilor mari și punerea întregului disponibil la dispoziția băncii Marmorosch Blank. Danielopol mai spunea că statul și comuna București au fost siliți a cumpăra de la Blank, pe prețul de o jumătate miliard, terenul de la Otopeni. Ce scandal?! Nu are dreptate lumea să zică că regele își plătește datoriile pe spatele țării!?...*

Întîlnesc pe Andrei Rădulescu. Pornit contra lui Iorga, care, zice el, înnebunit de faptul că este la putere, face cîte una boacănă în fiecare zi. Atacă pe Blank, care a luat concesiunea plasării produselor R.M.S., un grozav ghelir [afacere], zice el. Spune apoi că colonelul Tr. Grigorescu, administratorul regelui, este pungaș cum nu-și închipuie lumea și face afaceri împreună cu cei doi Dumitrești — Puiu (secretarul regelui) și Costică, generalul, inspectorul Jandarmeriei. Nu stau eu mai bine la Brusturoasa, decît aici, ca să auzi asemenea lucruri, în contra cărora nu poți face nimic?!

Balș — la care dejunez — îmi mai spune că N.P. Ștefănescu [director general al Băncii Românești], spunînd regelui că e greu ca Banca Românească să ajute o bancă ca Blank, regele i-a răspuns că se va reface Blank, căci pe lîngă ce s-a făcut (1 600 000 000 lei, terenul 500 000 000... desfacerea produselor R.M.S.), i se va mai concesiona desfacerea loteriei și desfacerea alcoolului, după ce va deveni monopol. Regele, care se amestecă în atari afaceri?!!

Eug[en] Filotti[3] îmi spune că nu mai pot face acum nimic ca propagandă, căci Iorga nu admite ca din fondurile propagandei să se publice altceva decît cărți de-ale sale. Acum i se publică cuvîntările și conferințele din America[4].

Peste tot în oraș se vorbește deschis de amestecul regelui pentru a scăpa pe Blank. Zvonuri: Iorga și-a dat demisia (Țițeica); Iorga a trimis răspuns regelui să citească istoria lui Cuza (domnia favoriților)...

28 august. Dimineața *de ieri a publicat niște declarații ale lui Iorga: ca să nu se plătească impozitele, ca să se arunce lumea în mare, că numai Ionescu-Sișești[5] și Hamangiu[6] sînt miniștrii lui, iar ceilalți ai regelui (foarte semnificativ aceasta). Azi dă nu o dezmințire, ci se plînge de indiscreția celor care divulgă convorbiri. Deci acestea sînt adevărate și șeful guvernului nu e șef al guvernului, ci numai a doi miniștri, pentru rest răspunde regele. Semnificativ!*

Dimitrie Ghika, ministrul afacerilor străine, spusese Lyshethei Știrbey că era revoltat de amestecul regelui în chestiunea trimiterii lui Alex. Cretzeanu la Geneva[7] (regele a refuzat să semneze astă primăvară decretul prin care Alex. Cretzeanu era desemnat a merge ca expert la Geneva), un excelent funcționar și că nu va lăsa lucrurile așa. S-a ținut de cuvînt, căci Monitorul *anunță că Alex. Cretzeanu va face parte din delegație.*

Recitesc operele lui Caragiale. Constat că numai acum pricep pe unele dintre ele, cum e Făclia de Paști, *al cărei puternic dramatism nu mă impresionase pînă acum...*

3 septembrie. *Cerealele nu au nici preț, nici căutare. Ni se oferă 18 500 lei vagonul de grîu, la Tecuci, cu plata peste cîteva luni...*

9 septembrie... *Am terminat de citit* L'Homme nouveau, *de Lucien Romier[8]. Foarte interesant. Și foarte adevărată concluzia sa că azi averile „acquises" [dobîndite] nu mai sînt averi și că numai munca e avere...*

17 septembrie... *Lipsa de lucru, de bani, se face din ce în ce mai simțită: o față a ei este imposibilitatea părinților de a cumpăra cărți de școală copiilor. Cum este în detrimentul copiilor, am oferit a avansa banii, urmînd ca părinții lor [ai copiilor din Brusturoasa] să se achite de datorie prin munca la prețul zilei.*

6 octombrie. *Terminat de citit volumul I*

---

[1] Referire la faptul că Martha Bibescu a rămas, în 1917, în București, conducînd un spital în care erau îngrijiți și răniți germani. În realitate, sub acest acoperămînt, ea a îndeplinit unele misiuni de informații din partea Aliaților, ceea ce a dus, în final, la expulzarea ei din țară de către autoritățile de ocupație ale Puterilor Centrale. (*Magazin istoric*, nr. 12/1984, 1/1987).

[2] Vezi amănunte relevante în *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

[3] Eugen Filotti, jurist, ziarist și diplomat. Începînd din 1919 a fost redactor la *Dimineața* și *Adevărul*, apoi director la *Cuvîntul liber* (seria a doua — 1924-1926). Atașat de presă la Legația României din Praga (1926-1927), director al presei în Ministerul de externe (1928), ministru plenipotențiar la Ankara, Atena și Sofia.

[4] Între 27 ianuarie și 20 martie 1930, marele istoric a făcut o călătorie în S.U.A., cu care prilej a conferențiat la universități din mai multe orașe americane și a vizitat comunitățile de români din America. În aprilie, la București, a ținut un ciclu de șapte conferințe despre America, publicate sub titlul *America și românii din America*.

[5-6] Primul era ministru al agriculturii și domeniilor iar cel de-al doilea al justiției.

[7] Alexandru Cretzeanu a fost inclus în delegația română care a participat la Conferința generală pentru dezarmare, desfășurată la Geneva între 2 februarie 1932-11 iunie 1934.

[8] Lucien Romier (1885-1944), istoric și publicist francez.

Deponenții în fața Băncii Marmorosch Blank — una din victimele crizei din anii 1929-1933

din bibliografia româno-ungară a lui Vereș[1]; lucrare foarte folositoare și bine făcută. Ziarele anunță moartea d-rului N. Leon[2], profesor la Universitatea din Iași. L-am avut ca profesor de științele naturale în cl. VII, la Liceul Național din Iași, 1894-95. Este singurul profesor bun de științe naturale ce am avut. El m-a lămurit întîi asupra teoriei lui Darwin și m-a convins de adevărul ei...

20 octombrie. *Am terminat de citit* Joseph Fouché, *de Stefan S. Zweig. Minunat studiu de psihologie și de istorie care explică minunat pe canalia genială care a fost Fouché. Epoca și oamenii ei apar altfel după citirea acestui studiu, admirabil de bine scris...*

22 octombrie... Universul *anunță că statul a luat asupra sa (căci Banca Națională a refuzat să participe) activul și pasivul băncii Blank — adică contribuabilul va plăti acest faliment. Aristide Blank, Sorpkeș și N. Tahacovici au fost depărtați de la direcție, lucru ce spunea dr. Danielopol acum trei săptămîni. Este foarte primejdios ce face statul și o rea pildă.*

26 octombrie. *În* Universul, *sosit azi, articol excelent și plin de curaj al lui Constantin Bacalbașa:* Cînd nu știi guverna. *Critică temeinică care, peste guvern, căruia îi este adresată, atinge pe rege și pe camarila din jurul lui[3]. Înțelege-vor cei care trebuie în sensul de a schimba felul lor de a fi? E ora 11* [în sensul, e ceasul al 11-lea].

Se confirmă cele ce mi-a scris Radu din București prin acest articol.

27 octombrie. *Citisem, cînd au apărut acum 21 ani,* Amintiri de la „Junimea" din

---

[1] Endre (Andrei) I. Veress (1868-1953), doctor în istorie al Universității din Cluj (1898); după 1915 a trăit în Ungaria. Editor al unor volume de izvoare depistate în arhive străine și care se referă la relațiile româno-ungare. Dintre acestea amintim: *Fontes rerum Transylvanicarum* (vol. I-V), *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești* (vol. I-XI), *Bibliografia româno-ungară. 1473-1878* (vol. I-III) etc.

[2] Nicolae Leon (1862-1931), zoolog, elev și colaborator al marelui biolog german Ernst Haeckel (1834-1919). A fost un darwinist convins, apărător al pozițiilor materialiste în biologie. Este întemeietorul învățămîntului și cercetărilor de parazitologie în țara noastră. A avut numeroase simpatii și prieteni din rîndul socialiștilor români, iar în viața social-politică s-a remarcat printr-o atitudine consecvent democratică.

[3] Sub formula unui atac la adresa guvernului, care îngădula confecționarea și vînzarea unor așa-numite „batiste patriotice", care aveau imprimat pe ele chipul lui Carol II, C. Bacalbașa îl țintea de fapt pe rege: „Românii erau obișnuiți cu alte metode și cu alt respect al lucrurilor mari. Sus [adică în fruntea țării] aveau întotdeauna o rază permanentă de lumină cu linii de aureolă... Peste valul mișcător al patimilor politice firești domnea o permanență... Ce speranță și încredere poate da românilor «ritmul nou»...?" Amintind apoi că buciucașele batiste erau confecționate cu ordinul de aprobare al mareșalatului Palatului, autoru continua: „Dar afacerea a dobîndit un alt aspect: autorizarea dată de Casa Regală a Maiestății Sa e Regelui a fost interpretată și folosită ca un ordin pentru vînzarea forțată a batistelor prin cazărmi.

...Așa se întîmplă cînd popoarele își dau cîrma și părul pe mîini nepricepute!" (*Dimineața*, 26 octombrie, 1931, p. 1).

Iași, a lui G. Panu[1] și păstrasem o amintire vagă de ele. Le-am recitit. Ce prost sînt scrise! Cîte repetiții și rerepetiții zadarnice! Perioadă foarte interesantă prost povestită de un om mulțumit de sine.

Cuvîntarea lui Averescu, la congresul partidului său, este de un ordin mai înalt ca cele ce ține de obicei. În expunerea ce face, își exagerează meritele și mai ales meritele guvernărilor sale. Este inexact, cred, că nu a intrat în politică decît îndemnat de regele Ferdinand; căci și înainte a făcut politică — pe ascuns este adevărat — , dar a făcut și cu Take Ionescu și cu N. Filipescu. Cuvîntarea sa este o nouă confirmare că Ferigo[2] s-a amestecat în politica noastră internă. Făcut-a-o din proprie inițiativă sau pus de Fasciotti și de guvernul italian care, considerînd pe Brătianu ca omul Franței (ce eroare, Brătianu a fost numai român), pe Marghiloman ca al nemților, să aibe el pe Averescu. Indirect, lovește în Știrbey, arătînd că el sfătuia pe regele Ferdinand în zicerile și dezicerile lui. Că Știrbey, în 1916 și 1917, susținea folosirea lui Averescu este adevărat, căci l-am auzit susținînd aceasta. În 1918, știu că Ionel Brătianu a propus pe Averescu ca prim-ministru[3]. În 1920[4] nu eram în țară, dar știu, de la Brătianu, că el a împins pe regele Ferdinand să dea puterea lui Averescu, care a adus servicii reale după guvernul lui Vaida. Discursul este și o lecție la adresa regelui, fără amenințări, mai mult în nuanțe, cum este firea șerpuitoare a lui Averescu. Acesta lovește tare și bine meritat pe cei care au dezertat din partidul său (G.G.Mironescu, pentru care este în special rău, [generalul] I. Rășcanu, [Ion] Petrovici etc.).

Protestările unanime în privința soluției ce voia a se da afacerii băncii Marmorosch Blank și-au avut efectul. Statul a renunțat a lua asupra lui banca, iar aceasta a cerut moratoriu...

31 octombrie. *Radu a sosit aseară. Este bine și vesel, ca de obicei. Spune că la finele săptămînii trecute și la începutul acesteia a fost panică serioasă la bănci, la București. La Banca Românească se luaseră măsuri serioase pentru a se face față retragerilor de depuneri. Așa că acum se liniștise publicul. A auzit că prințul Neculai s-a certat cu regele din cauză că ar fi spus secretarului regelui, Puiu Dumitrescu, să nu-l mai vadă și că, dacă îl mai vede la Palat, îi trage palme...*

3 noiembrie. *Ce mulțumit sînt că am refuzat a merge, și anul acesta, la banchetul cava-*

---

[1] Gheorghe Panu (1848-1910), om politic, publicist, scriitor; după moartea lui C.A. Rosetti a condus gruparea liberalilor radicali; a desfășurat o vie activitate antimonarhică în paginile ziarului *Lupta* (1884-1895); în 1897 a aderat la Partidul Conservator. A scris, între altele, *Amintiri de la „Junimea" din Iași* și un volum de pamflete, *Portrete și tipuri parlamentare* (*Magazin istoric*, nr. 12/1972).

[2] Colonelul Lucian Ferigo, atașatul militar italian în România anilor primului război mondial. Averescu amintește în discursul său cum, în 1917, Ferigo și Barbu Știrbey îi mijlociseră o întîlnire secretă cu regele Ferdinand.

[3-4] Se referă la condițiile în care, la 29 ianuarie 1918, se formează la Iași un cabinet în frunte cu generalul Al. Averescu; cel de-al doilea guvern condus de generalul Averescu s-a format la 13 martie 1920.

lerilor Ordinului Mihai Viteazul; ziarele anunță că vor lua parte la acest banchet: Argetoianu, semnatarul preliminariilor de la Buftea (1918)[5] și Ștefănescu-Amza, care nu e cavaler al Ordinului...

29 noiembrie. *Plecat dimineața; întors după-amiază de la parastasul pentru Ionel Brătianu, la Florica. Viscol. În tren, la dus, stau cu Al. Lapedatu și cu N. Racotă; discuții despre istorie. Al. Lapedatu zice că la Arhivele Statului există un dosar despre asasinatul lui Barbu Catargiu[6], dar făcut ulterior, prin anii 1871-1875; nu reiese cine l-a asasinat. Racotă spune că are un caiet cu însemnări zilnice ale surorii sale, doamna Zoe Bengescu[7], fostă 35 de ani doamnă de onoare a reginei Elisabeta. Îl îndemnăm a-l publica...*

Abia începînd parastasul și apare G. Brătianu: primire sub zero de către familie; pleacă imediat după slujbă.

După dejun, Ștefan Ion îmi vorbește lung și pejorativ despre Lupeasca, care ar fi mîncat pe Tătăranu, pe Condeescu și acum pe Manoilescu, din recunoștință către Blank, pe acesta [din urmă]. [Ștefan Ion] zice că este prieten cu generalul Cihoski și au un cerc care se întrunește la o masă în fiecare miercuri; acum Cihoski înjură pe capete pe Ștefănescu-Amza, care el l-a inventat (căci căzuse la examen și el l-a scăpat).

La întoarcere, G. Corbescu povestește snoave...

Preocuparea generală la toți este proiectul de lege asupra conversiunii datoriilor agricole[8] care, după părerea tuturora, duce la un adevărat dezastru. Alexandru Lapedatu ne spune, lui G. Balș și mie, cum că liberalii au un contraproiect gata; nu-l vor depune însă la Cameră ca un ce aparte, ci sub formă de amendamente. Toți acuză pe Argetoianu de toate relele guvernului, el fiind, după părerea lor, adevăratul șef al guvernului, Iorga nefiind decît un vanitos mulțumit a se lăfăi în fotoliul prezidențial. În chestiunea băncii Blank i se aduce (lui Argetoianu) acuzația de a fi — el administrator delegat — dator acelei bănci cu peste 18 milioane, de unde zelul său spre a o scăpa. G. Cretzeanu arată că trecerea legii con-

---

[5] În ziua de 5 martie 1918, o delegație a guvernului condus de Al. Averescu, delegație din care făcea parte și C. Argetoianu, ca ministru al justiției, a semnat Tratatul preliminar de pace de la Buftea între România și Puterile Centrale. Pe baza acestuia, noul guvern format chiar în ziua de 5 martie sub conducerea lui Al. Marghiloman, a început tratative în vederea încheierii păcii.

[6] Despre asasinarea fruntașului politic conservator Barbu Catargiu (1807-1862), șeful primului guvern al Principatelor Unite, vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 2/1970.

[7] Zoe Bengescu era fiica vornicului Radu Rosetti și sora Anei Rosetti, cea de a doua soție a lui Titu Maiorescu. Dintr-un jurnal al fiicei sale, Zoe Bengescu-Cămărășescu, *Magazin istoric* a publicat cîteva fragmente în nr. 8/1978.

[8] Legea va fi îndelung dezbătută și votată abia în 19 aprilie 1932, cu două săptămîni înaintea demisiei guvernului Iorga-Argetoianu; prin prevederile ei se producea o reducere a datoriilor proprietarilor agricoli, fără însă a rezolva gravele probleme ale agriculturii, puternic lovită de criza economică.

versiunei datoriilor, așa cum este prezentată de Argetoianu, ar aduce ruinarea băncilor populare și a țărănimii care a depus banii la ele. El spune că panica nu a încetat și că retragerile de depozite continuă...

3 decembrie. *Iorga o ia pe o cale din ce în ce mai autocrată; nu cred că este calea cea bună...*

7 decembrie. *Din absurdităţile cenzurii: s-a interzis ziarelor să vorbească de căsătoria prințului Neculai*[1]*; azi ziarele anunță că procurorul a pornit acțiune pentru anularea căsătoriei.*

S-a găsit tocmai regele să ia măsuri contra fratelui său, el care a făcut mai rău căsătorindu-se la Odessa cu Zizi Lambrino. Nu-i vorbă, nu era aceasta un motiv ca prințul Neculai să se căsătorească cu cine s-a căsătorit! Presupun că prințul Neculai aducînd, contra jurămîntului depus, pe Carol înapoi, a crezut că este îngăduit să facă ce vrea.

8 decembrie. *Am terminat de citit volumele 3-4-5 din memoriile lui Iorga. Note disparate, în care este evident că nu s-a tipărit tot ce a scris în caietele sale. După cît s-a publicat pare a fi fost constant în carlismul său, după cum este constant în admirația de sine. Încolo, părerile sale despre oameni și despre lucruri se schimbă de la zi la zi...*

Pe lumina guvernării. sale de pînă acum, opunerea regelui Ferdinand și a lui Ionel Brătianu, la venirea lui Iorga la putere, pare bine justificată[2].

După Iorga, numirea ca ministru este o recompensă (spune mereu că merită pentru ce a făcut). Eu socotesc că este o chemare la muncă într-un ogor în care ai dat dovezi de capacitate...

11 decembrie... *Termin de citit excelenta lucrare a lui R.V. Bossy*[3], Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza vodă. *Colosal de interesant.*

12 decembrie. *Brusturoasa - București cu trenul... Mitiță Constantinescu*[4]*... îmi arată greutățile situației bancare (e la contenciosul Băncii Naționale); nici Banca Bucovinei [?], nici Marmorosch nu se pot achita de datoriile comandatare: deficitul real la cea dintîi fiind de 450 milioane, iar la a doua de 2 1/4 miliarde. Tot el spune că Manoilescu făgăduise regelui a scăpa pe Blank și că tot el a inițiat campania de presă contra acesteia. El s-a supărat pe Blank, care a luat el desfacerea produselor R.M.S. pe care o voia Manoilescu pentru o bancă a sa. Toate lichelele din jurul regelui înjură acum pe Manoilescu pe toate căile...*

22 decembrie. *A sosit Radu. Mizeria se simte dar la noi nu e atît de îngrijorătoare ca aiurea pentru că grație recoltei abundente, țărănimea — marea masă a poporului — are ce mînca și prin convertirea datoriilor agricole va scăpa de ceea ce o apasă mai mult. Cine suferă, sînt celelalte clase. Cu toate suferințele funcționarilor, socotesc că guvernul face bine asigurînd dintîi plata cuponului datoriei publice și plătind numai apoi lefile, cu mari întîrzieri...*

31 decembrie. *S-a încheiat încă un an, un an în care a fost greu și pentru țară și pentru fiecare; să fim însă mulțumiți că n-a fost încă și mai rău...* ■

Selecția textului, introducere și note:
Cristian POPIȘTEANU,
Marian ȘTEFAN,
Ioana URSU

[1] În secret, prințul Nicolae s-a căsătorit cu văduva Ioana Dumitrescu-Doletti, moșiereasă din Tohani, județul Prahova.

[2] Aluzie la rezervele pe care, la vremea lor, și regele Ferdinand și I.I.C. Brătianu le avuseseră față de o eventuală venire a lui N. Iorga în fruntea unui guvern, rezerve izvorîte din neîncrederea lor în capacitățile savantului ca om politic.

[3] *Magazin istoric*, nr. 7-10/1986.

[4] Mitiță Constantinescu (1890-1946), om politic cu vederi democratice antifasciste, membru al Partidului Național-Popular. Deputat între anii 1926-1928 și 1933-1934, șef de cabinet în Ministerul de industrie și comerț (1919), secretar general al Ministerului agriculturii, subsecretar de stat la finanțe (1933-1935), guvernator al Băncii Naționale (1935-1938), ministru la industrie și comerț (martie 1938-februarie 1939) și ministru de finanțe (1939); a fost unul dintre cei care-au opus penetrației economice a Germaniei hitleriste în România.

Concursul
MAGAZIN ISTORIC
ediția a II-a, 1986
30 din 30

Răspunsurile la întrebări

I	II	III
1 — a	1 — a	1 — a
2 — a	2 — c	2 — a
3 — a	3 — b	3 — b
4 — a	4 — b	4 — c
5 — c	5 — a	5 — c
6 — c	6 — a	6 — c
7 — a	7 — b	7 — c
8 — b	8 — c	8 — a
9 — a	9 — a	9 — a
10 — c	10 — b	10 — b

Din nou despre tezaurul cucutenian de la Brad

Podoabe de aur in... epoca pietrei

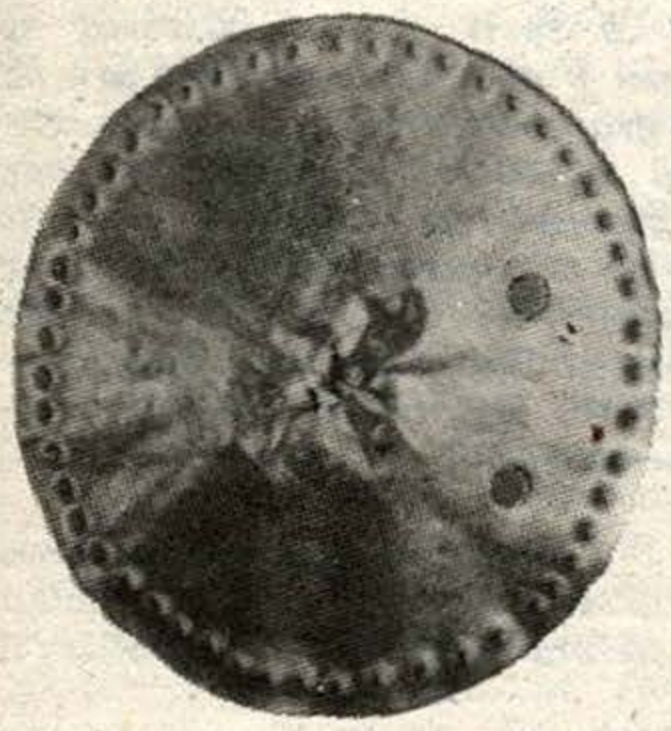

Păstrînd, vreme de mai bine de cinci milenii, urmele unei vieţuiri neîntrerupte, staţiunea arheologică de la Brad, judeţul Bacău, a oferit, de curînd, cercetătorilor prilejul unei descoperiri de excepţională însemnătate: un tezaur compus din 380 diferite obiecte, între care două discuri din aur, şi mai multe piese din aramă — cîteva brăţări, un topor, discuri ornamentale — şi un şirag de mărgele din canini de cerb. Valoarea cu totul aparte a acestor piese este dată de faptul că toate au aparţinut culturii Cucuteni — cultură, cum se ştie, neolitică — deci, dintr-o perioadă în care metalele nu erau cunoscute decît în chip cu totul întîmplător. Din acest punct de vedere, piesele de aramă descoperite la Brad se înscriu printre puţinele obiecte de acest fel identificate pînă în prezent din lumea neolitică europeană, iar discurile de aur (cu valoare de simbol magic) constituie, deocamdată, *singura dovadă că oamenii cucutenieni* — care posedau, cum am arătat şi cu alte prilejuri[1], înalte cunoştinţe tehnice — *cunoşteau aurul şi ştiau să prelucreze piese din acest metal.*

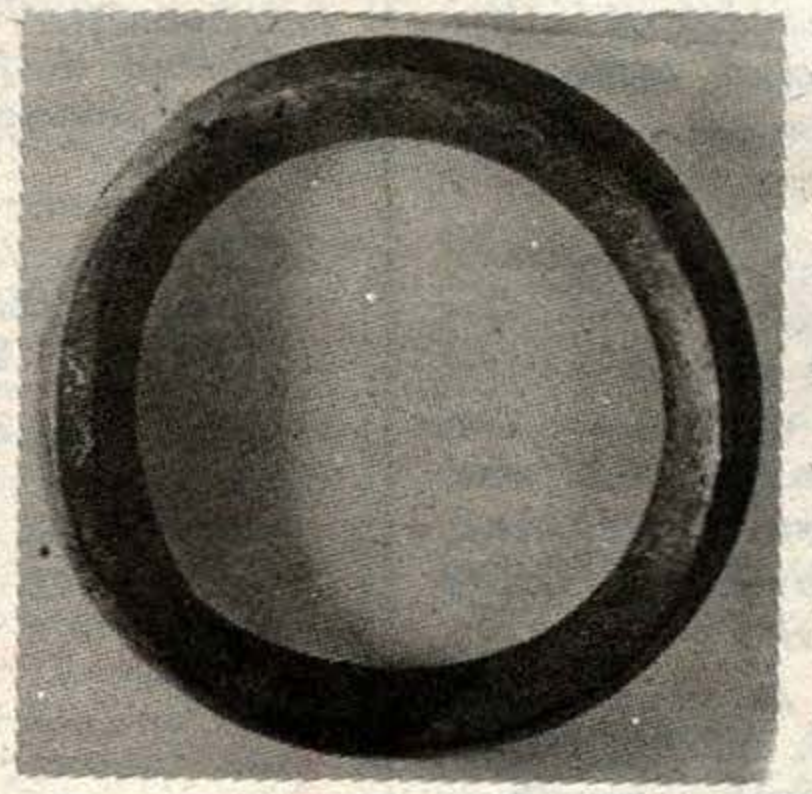

Condiţiile descoperirii tezaurului şi semnificaţia pieselor ce-l alcătuiesc au fost pe larg prezentate în numărul 6/1986 al revistei noastre. La data publicării articolului nu dispuneam de fotografii ale pieselor componente (aflate, în acel moment, într-un firesc proces de restaurare), imagini pe care autorul descoperirii — dr. **Vasile Ursachi,** de la Muzeul de istorie din Roman — ni le-a pus, cu amabilitate, la dispoziţie şi pe care, la rîndul nostru, le prezentăm cititorilor revistei

[1] *Magazin istoric*, nr. 4,5/1985.

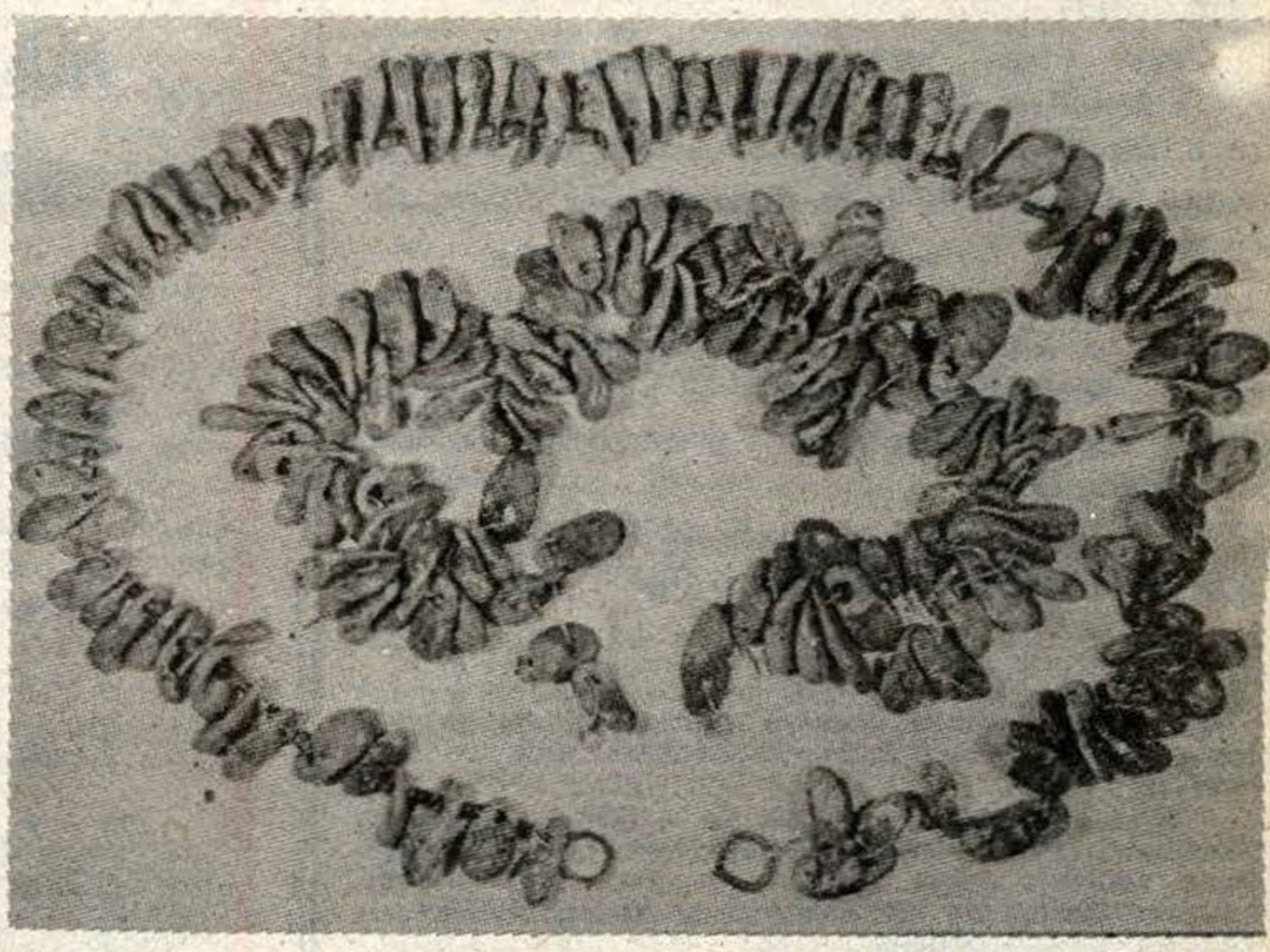

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Secvenţe din itinerarele marelui cărturar umanist român, stolnicul Constantin Cantacuzino: *Bucureşti, Iaşi, Braşov, Viena, Padova, Veneţia, Varşovia, Colonia* (Köln) la sfîrşitul secolului XVII şi începutul veacului XVIII **(Adevăratele călătorii ale stolnicului Constantin Cantacuzino,** p. 45)

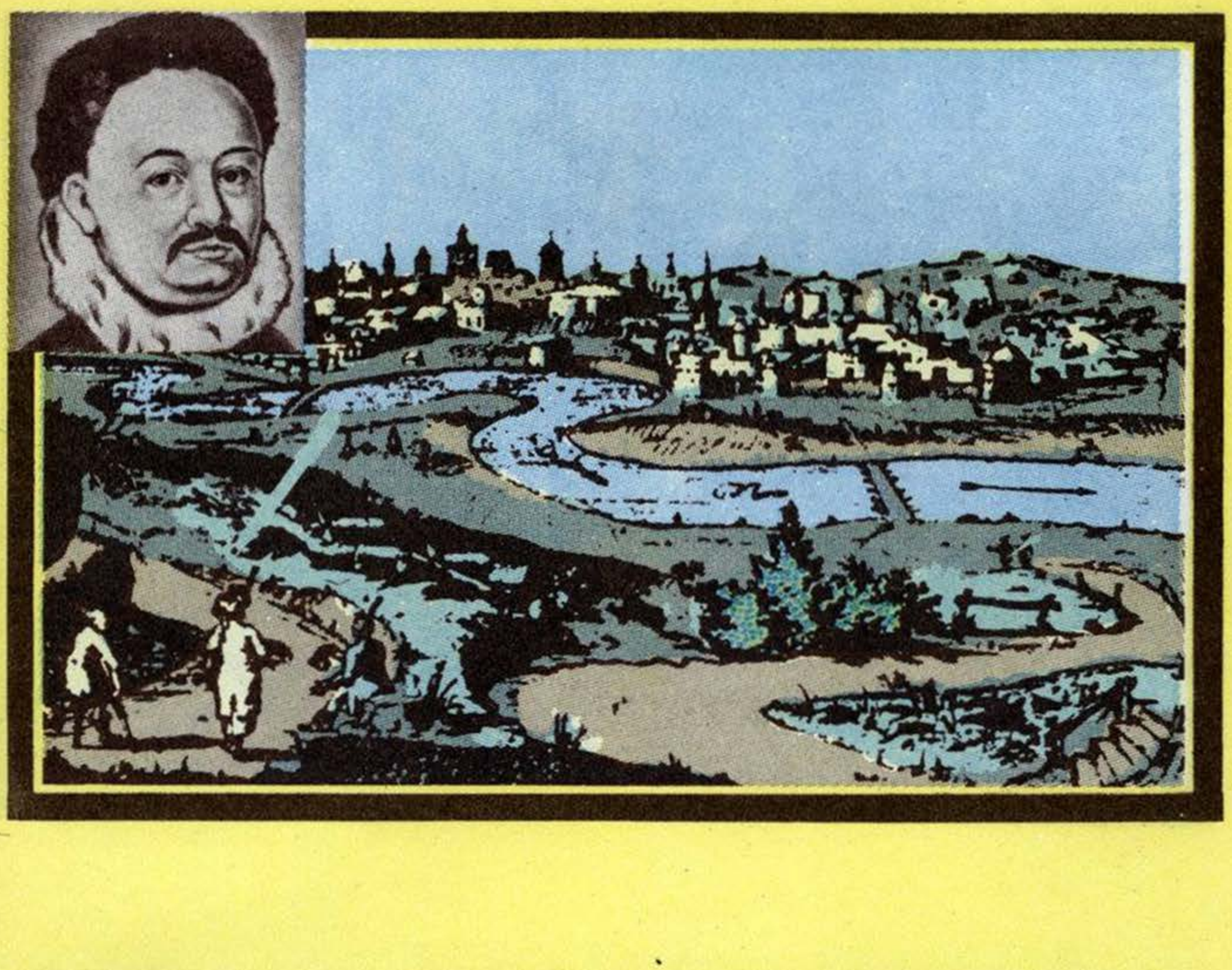

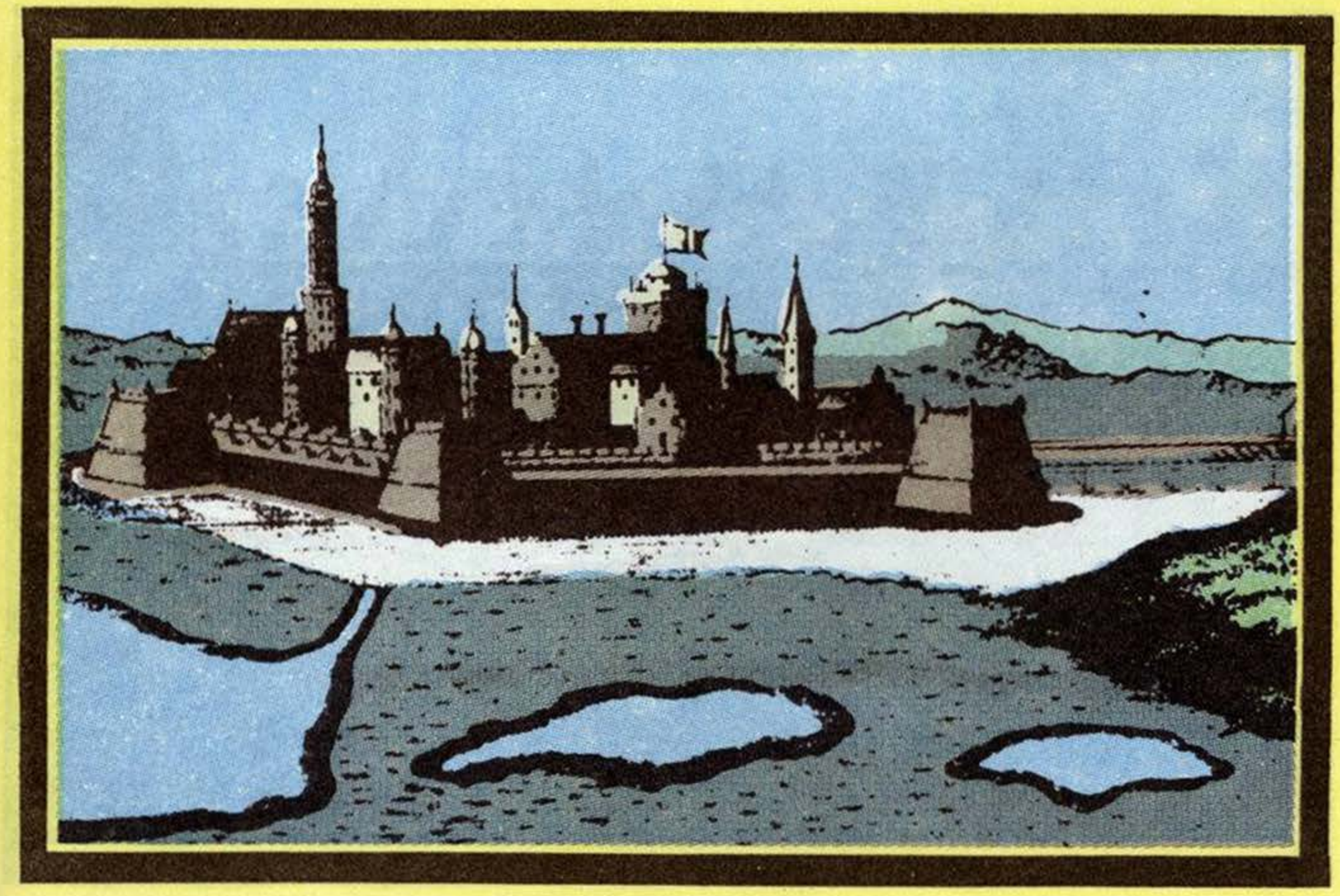

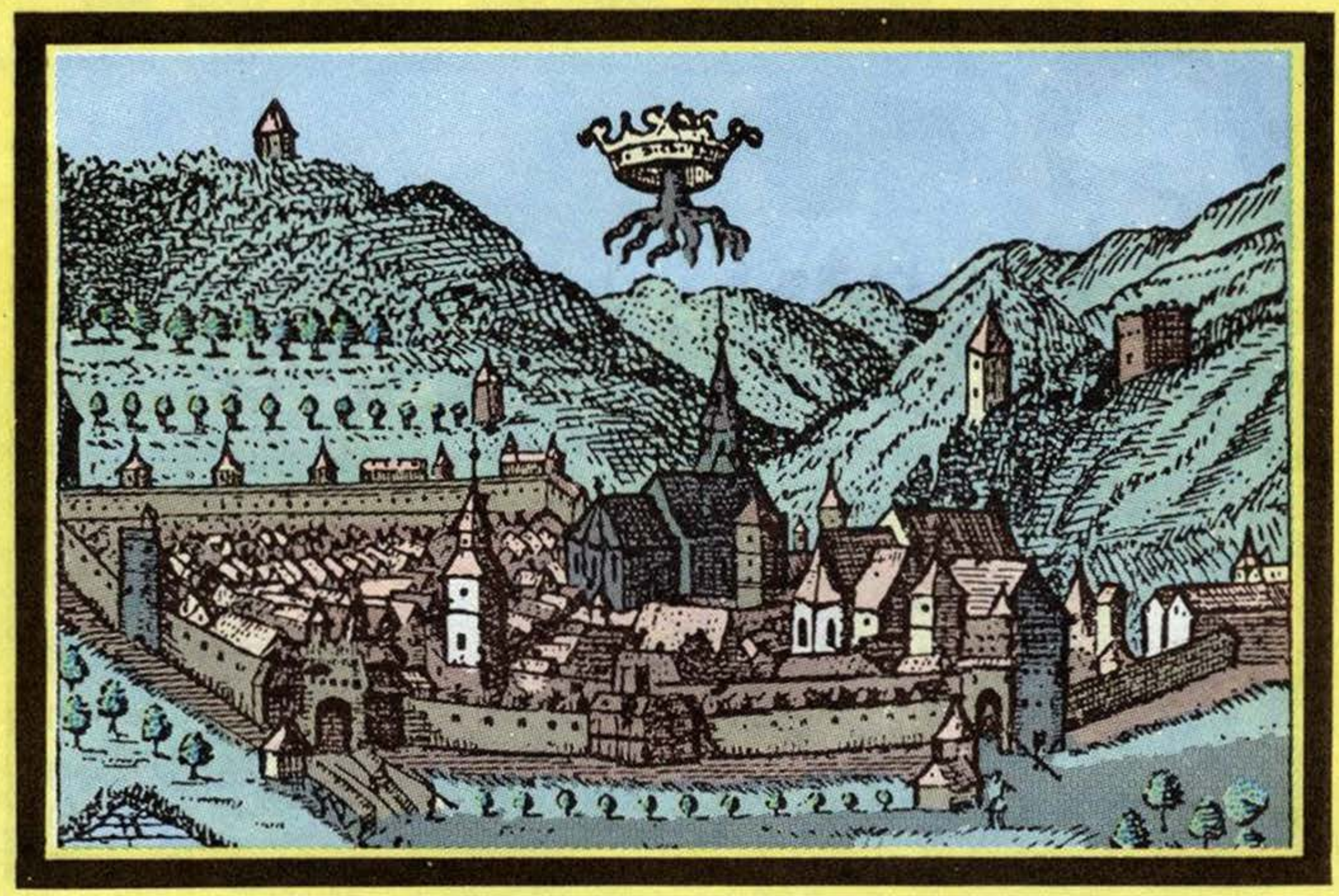

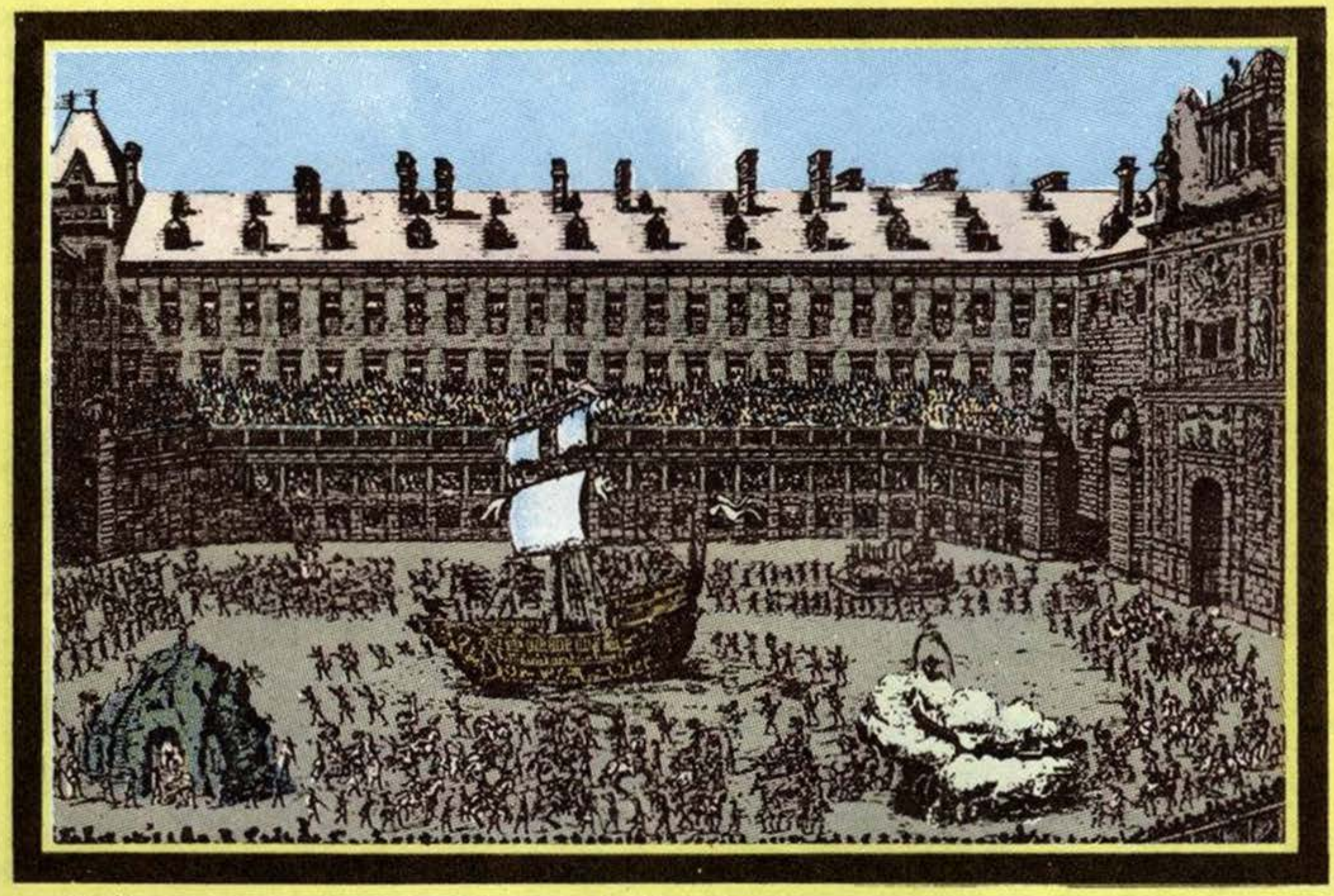

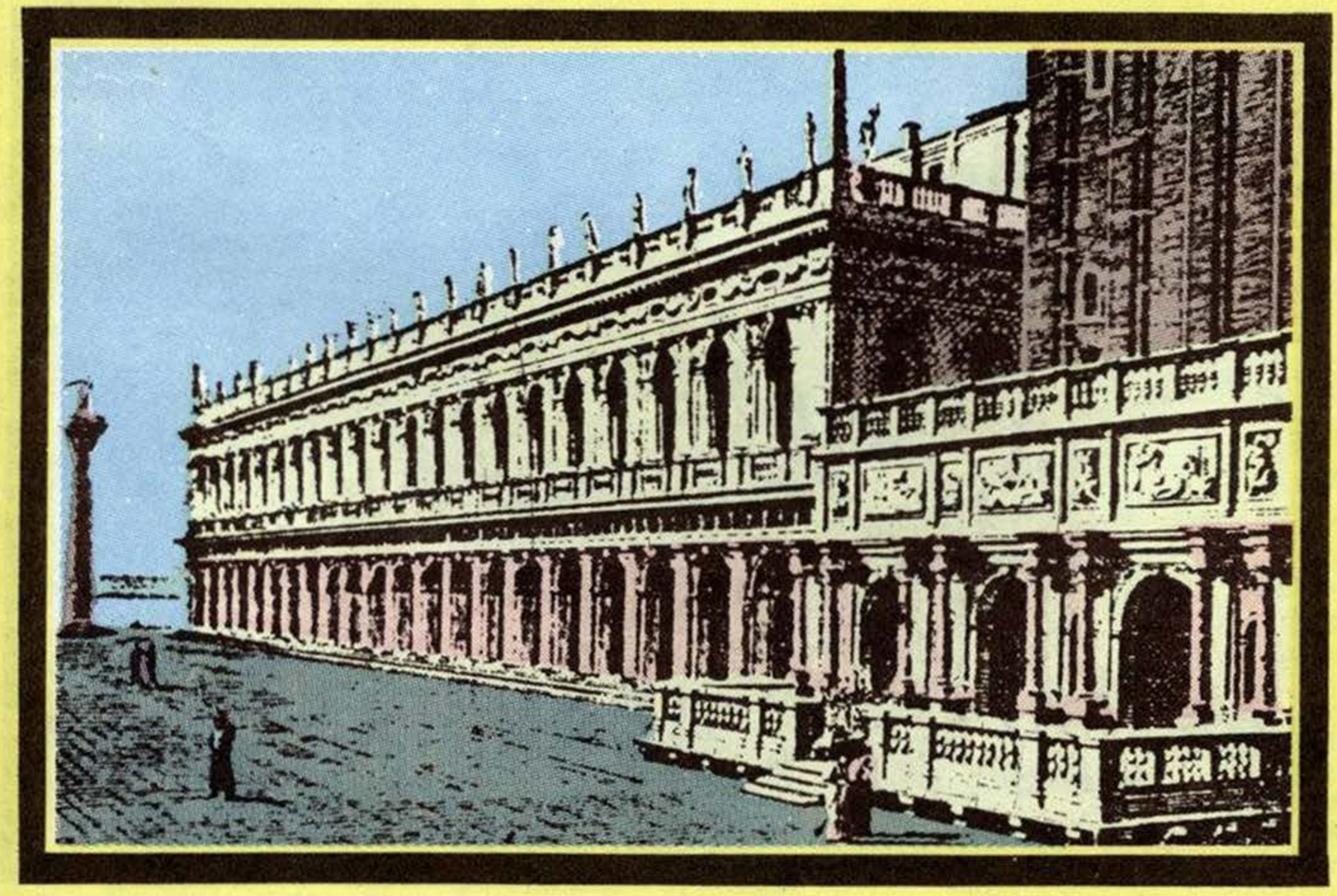

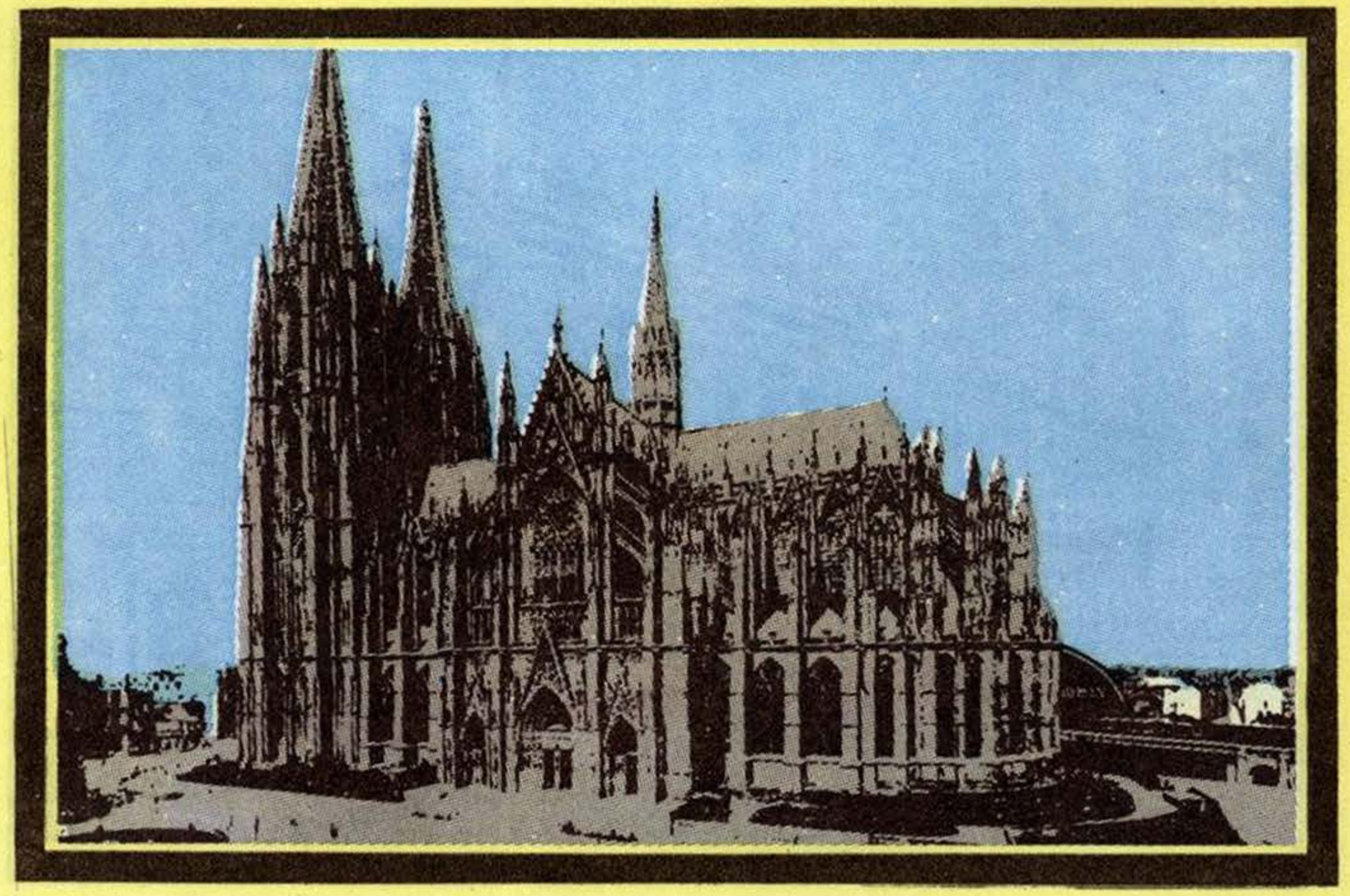

PE URMELE STRĂMOŞILOR (XVIII)

ION POPESCU-PUŢURI

Numele Cotys (sau Cotiso) — arătam în numărul 12/1986 al revistei — revine frecvent în istoria geto-dacilor şi a tracilor. Un Cotys a domnit în prima jumătate a veacului IV î.e.n. peste regatul odrişilor fiind cel dintîi care a întrerupt tradiţia moştenirii tronului pe linia agnaţilor. Cîteva decenii mai tîrziu, în Dobrogea stăpînea un alt Cotiso, al cărui fastuos mormînt princiar a fost descoperit, cu mai bine de jumătate de secol în urmă, în anul 1931, la Agighiol. Tezaurul găsit cu acest prilej, alcătuit din piese de armură (coif, două apărătoare pentru pulpe — numite cnemide), piese de harnaşament, precum şi diferite piese de cult (cinci fiale — cupe — şi două pahare — rytonuri —, toate din argint) vădeau în cel mai înalt grad puterea economică şi politică a acestui principe, care se unise prin relaţii matrimoniale şi cu principii sciţi din nordul Mării Negre (în mormîntul de la Agighiol au fost descoperite şi podoabe scitice de aur, ce trebuie să fi aparţinut soţiei defunctului).

În afara numelui principelui, — Kotyos (Cotiso) — înscris pe unul din pahare obiectele de la Agighiol nu ne furnizează mai multe informaţii cu privire la identitatea personajului. Din scrierile unor autori antici putem însă să reconstituim un tablou destul de viu al elementelor politice din Dacia pontică, în aceste secole. După marea expediţie de la Dunăre a regelui Darius I, cînd geţii apar menţionaţi de părintele istoriei, Herodot, care-i numeşte „cei mai drepţi şi cei mai viteji", existenţa unei formaţiuni politice a geţilor din

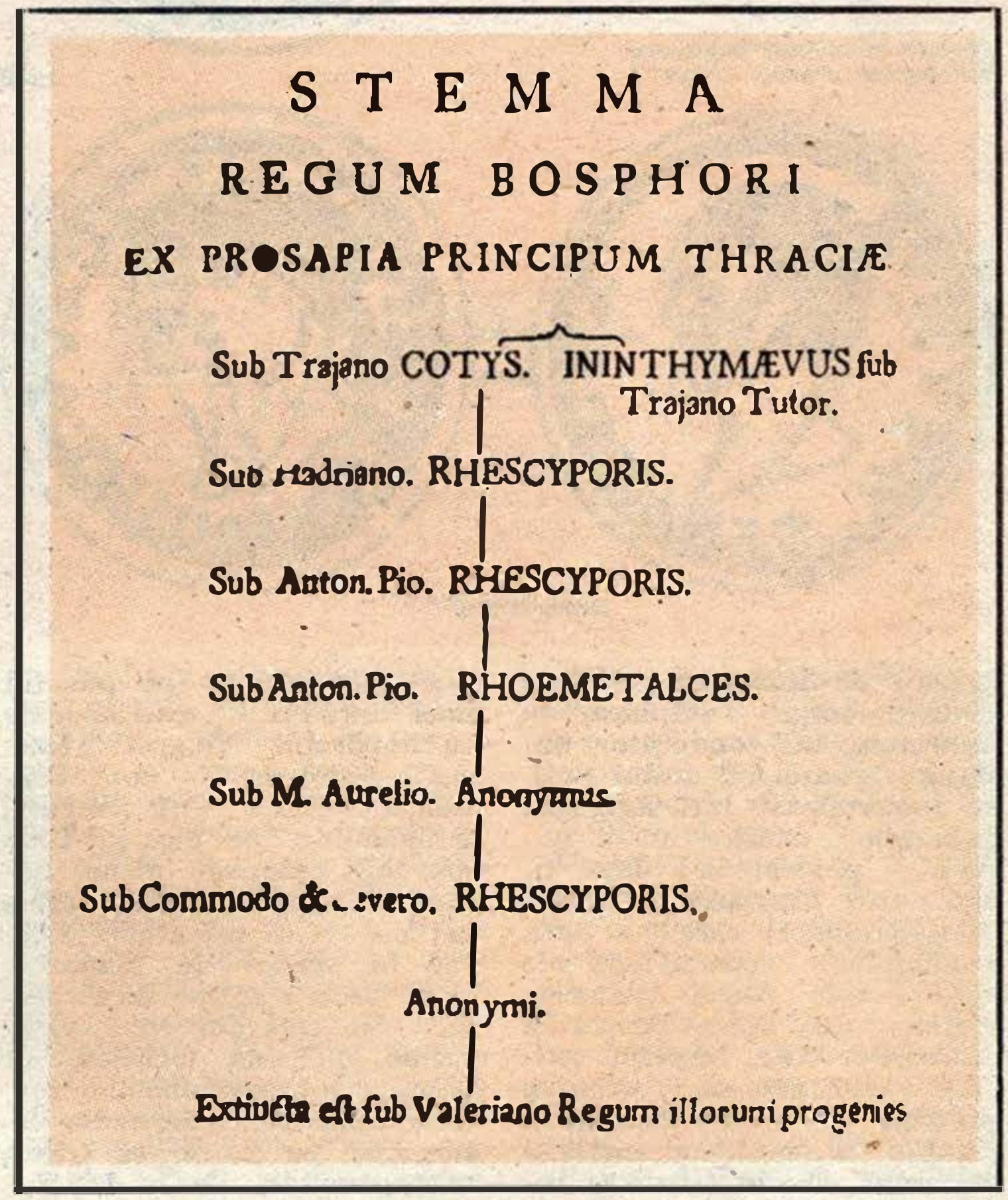

Tabelul genealogic al suveranilor de origine tracă din Bosporul cimmerian

Dacia pontică este frecvent semnalată de izvoarele istorice. Mai întîi, ştim că pe vremea în care Sitalces stăpînea peste regatul trac al odrişilor, în Dobrogea de azi exista, de asemenea, un regat, al cărui stăpîn i-a venit în ajutor regelui odris, în lupta pe care acesta a purtat-o cu regele Macedoniei. Perdikas II: „Pornind deci din ţinutul odrişilor — scrie Tucidide — el [Sitalces] cheamă la arme mai întîi pe tracii care erau între Muntele Haemus şi Rodope şi pînă la Pontul Euxin şi Hellespont...; a chemat apoi pe geţii de dincolo de Haemus şi celelalte neamuri care locuiesc între fluviul Istru şi Pontul Euxin, mai mult spre mare; geţii şi locuitorii de prin acele părţi sînt vecini cu sciţii şi sînt cu toţii arcaşi călări".

Un veac mai tîrziu — perioadă în care în Peninsula Balcanică se ridica statul macedonean condus de Filip II

Medalii și monede bosporane din vremea regilor: Cotys I

Ininthymaevus

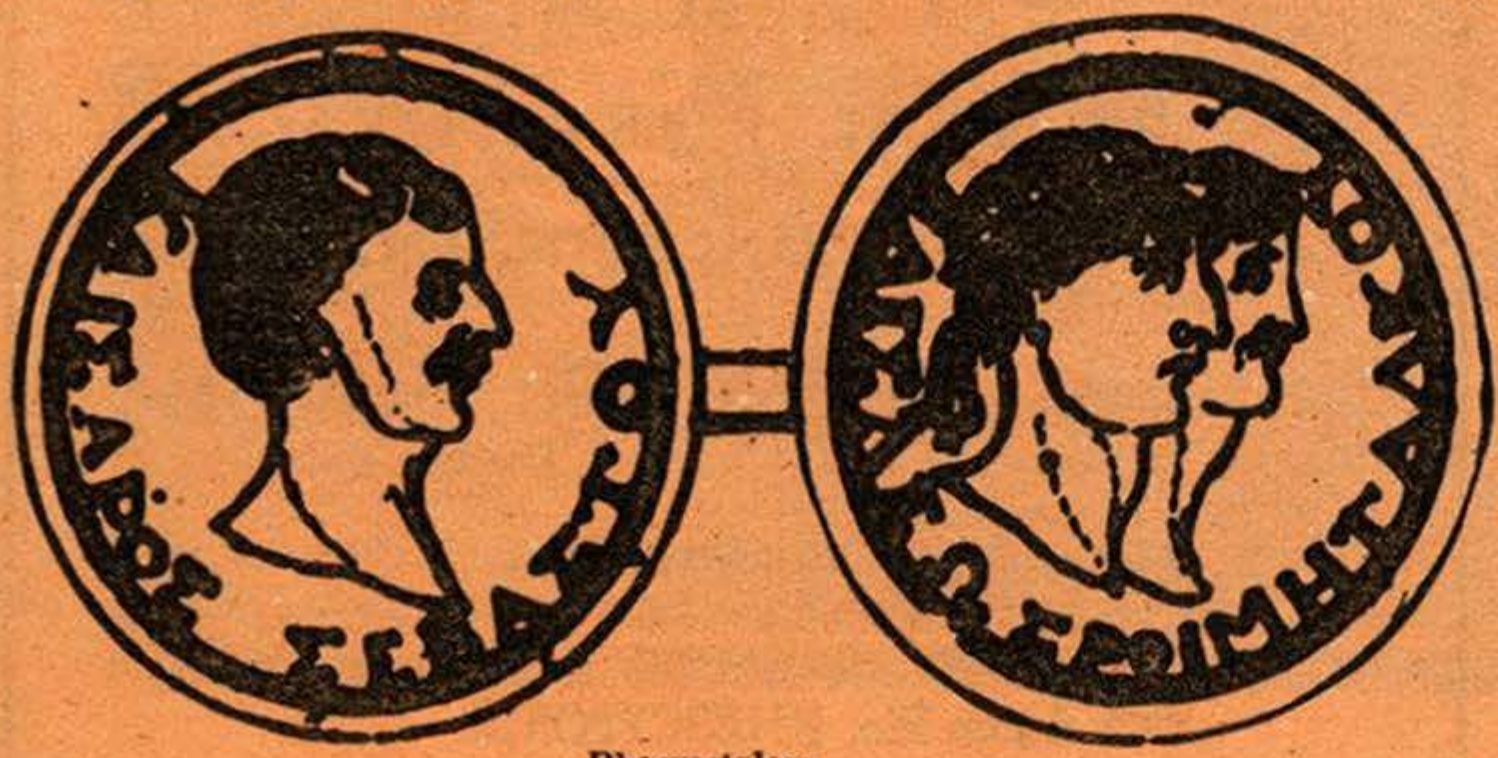

Rhoemetalces

Cotys II

și apoi de Alexandru cel Mare — în Dobrogea stăpînea, de asemenea, un conducător puternic, poate fiul acelui Cotiso înmormîntat la Agighiol. Izvoarele istorice nu îl numesc, pomenindu-i doar titlul „rex histrianorum" (rege al dunărenilor) care s-a opus tendințelor cotropitoare ale regelui scit Ateas. Asemenea regilor din Pont, Bospor și Arsacizilor din Imperiul parților, regii geto-daci acordau protecție grecilor stabiliți în cetățile de pe țărmul vestic al Pontului Euxin (Histria, Tomis, Callatis). O seamă de inscripții din cetatea Histria arată recunoștința pe care orășenii o purtau căpeteniilor gete Zalmodegikos și Rhemaxos, pentru ajutorul pe care aceștia l-au acordat în diverse împrejurări locuitorilor cetății împotriva unor năvălitori străini.

Un rege numit Cotiso s-a numărat și printre cei cinci urmași ai lui Burebista. Participant la bătălia de la Actium (din anul 31 î.e.n.), unde a luptat alături de Octavian August, acest Cotiso s-a aflat, potrivit afirmației lui Suetonius, chiar pe punctul unei înrudiri matrimoniale cu împăratul August: „Marcus Antonius — nota Suetonius — scrie că [August] a făgăduit-o pe [fiica sa] Iulia mai întîi fiului său [al lui] Antonius, apoi lui Cotiso, regele geților, și că tot atunci a cerut în schimb. în căsătorie, chiar pentru el, pe fiica regelui". În cele din urmă, căsătoriile nu s-au încheiat, iar politica tot mai amenințătoare a Imperiului roman l-a determinat pe Cotiso să treacă la contraatac. De la adăpostul munților, unde-și avea Capitala, el trecea fluviul, împreună cu oștenii săi, mai ales iarna, cînd Dunărea era înghețată, dînd lovituri nimicitoare garnizoanelor romane. Spaima romanilor era așa de mare încît, cum arată marele poet Horațiu, într-una din *Satirele* sale „oricine [la Roma] îmi iese în cale mă întreabă: «Hei bunule, /tu trebuie să știi, pentru că ești în relații mai strîns cu zeii [aluzie la Mecena și August] / ce-ai mai auzit despre daci?»". Tot Horațiu într-o odă arăta, mai tîrziu, că „armata dacului Cotiso a pierit" (adică a fost învinsă în luptă), ceea ce însemna că vremelnic primejdia fusese înlăturată.

Un rege Cotys domnea în primii ani ai erei noastre (12-19 e.n.) și peste regatul Traciei, reîntemeiat în sec. I î.e.n., dar supus în bună măsură influenței romane. Acest rege Cotys era un tînăr de 18 ani și ajunsese la tron după moartea tatălui său Rhoemetalces, moștenind regatul împreună cu unchiul său Rhescuporis.

Între cei doi moștenitori a izbucnit curînd o mare învrăjbire, pe care Cornelius Tacitus o explică astfel: „Și față de Rhescuporis, regele Traciei [împăratul Tiberius] s-a folosit de șiretenie. Tracii fuseseră sub stăpînirea lui Rhoemetalces; după moartea acestuia, August a atribuit o parte a Traciei lui Rhescuporis, iar c alaltă lui Cotys, primul fiind [conform principiului agnaților] fratele d - funct ului, iar celălalt fiul său. Prin această împărțire, ogoarele, orașele și regiunile din vecinătatea grecilor [a țărmului pontic] au fost cedate lui Cotys, iar lui Rhescuporis

Rhescuporis I

Rhescuporis II

Rhescuporis III

pămînturile necultivate şi regiunile sălbatice, aflate în apropierea duşmanilor". În lupta care a urmat, Rhescuporis I-a ucis pe Cotys, fiind exilat, pentru fapta sa, în Egipt.

Cotys, care era un rege foarte cult şi cu înclinări artistice (Ovidiu ne relatează despre el că scria versuri, considerîndu-se urmaş al lui Eumolp — întemeietorul misterelor de la Eleusis) era căsătorit cu Pythodoris, fiica regelui Cappadociei. După asasinarea lui Cotys, ac asta a cerut protecţia Romei pentru cei trei copii ai ei, care se numeau Rhoemetalces, Polemon şi Cotys şi întrucît romanii căutau un pretendent pentru tronul Bosporului, l-au impus acolo pe Cotys II, fiul lui Cotys. Venit ca reprezentant al romanilor, noul rege nu a fost de la început pe placul bosporanilor; aceştia s-au răsculat, avîndu-l în frunte pe regele Mithridate VII. care domnea şi în Pont. Abia în anul 47 e.n. răscoala a fost potolită, iar Cotys a început să domnească efectiv, nu numai asupra Bosporului ci şi asupra Armeniei Mici, impus cu ajutorul romanilor. Cu acest episod îşi începe Jean F. Vaillant relatarea sa asupra regilor de obîrşie tracă, ce au domnit asupra regatului bosporan. Arborele genealogic al regilor de origine tracă din Bospor cuprinde pe lîngă cei enumeraţi mai sus pe Cotys IV şi pe Ininthymaevus (care au domnit asupra acestui regat pe vremea lui Traian) pe Rh scuporis III (rege în vrem a împăratului Hadrian), Rhoemetalces III (contemporan cu împăratul roman Antoninus Pius) şi Rhescuporis IV (pe vremea împăraţilor Commodus şi Severus).

Deşi stăpîneau în numele Romei, regii bosporani — fie de origine tracă, fie proveniţi din familia domnitoare în Pont — urmau o linie politică proprie, credincioasă legăturilor tradiţionale ale acestei zone, de colaborare cu Imperiul parţilor şi cu cetăţile greceşti situate de-a lungul ţărmurilor Mării Negre şi Asiei Mici. Acest fapt a răzbătut cu deosebire în vremea regelui Cotys II, care a domnit şi asupra Armeniei Mici, întinzîndu-şi astfel autoritatea asupra întregii coaste nordice a Mării Negre. Referindu-se la colaborarea dintre popoarele de pe aceste ţărmuri opuse ale Pontului Euxin, poetul latin Lucan scrie „Umpleţi tolbele şi întindeţi arcurile armeniene cu vine ge tice", aluzie directă la legăturile militare ce uneau popoarele din jurul Mării Negre. Tot Lucan, în epopeea *Farsalia*, sublinia primejdia ce ar fi pîndit Imperiul roman: „Toţi conducătorii de oşti [romani] — era de părere poetul — ar fi trebuit să năvălească în Bactria [Tahia, cum o numeau istoricii antici chinezi] şi, spre a nu lăsa armatele să îngheţe, ar fi trebuit să golească latura de miazănoapte a împărăţiei, înspre daci şi înspre cetele de pe Rin, pînă cînd Susa" va fi supusă. (Susa era, în acea vreme, capitala imperiului parţilor şi, în cele cîteva versuri, Lucan prezintă ampla alianţă ce se configura atunci din îndepărtata Bactrie pînă în ţinuturile geto-dacilor dunăreni, ca o contrapondere la pretenţiile tot mai manifeste ale romanilor de a stăpîni lumea). ■

POPORUL ROMÂN RESPINGE

AGITAŢIILE REVIZIONISTE

Desăvîrşirea procesului de formare a statelor naţionale în centrul şi sud-estul Europei şi consacrarea pe plan internaţional de către Conferinţa de Pace de la Paris a noii configuraţii politico-statale în această parte a Europei, prin tratatele de pace încheiate după primul război mondial, nu a însemnat ipso facto dispariţia de pe scena vieţii politice interne din unele ţări, ca şi din viaţa internaţională, a forţelor social-politice legate de vechile stări de lucruri, a ideologiilor reacţionare ce căutaseră pînă atunci să „justifice" existenţa imperiilor multinaţionale, a mentalităţilor învechite, retrograde din rîndul unor clase şi pături sociale ale fostelor naţiuni dominante.

Privită în perspectivă istorică, politica revizionistă şi revanşardă promovată de unele state după primul război mondial s-a dovedit contrară păcii şi cooperării europene, profund dăunătoare relaţiilor internaţionale în ansamblu, îndeosebi raporturilor de bună vecinătate şi prietenie, legilor obiective ale progresului social. Instaurarea fascismului într-o serie de state revizioniste a accentuat la paroxism pericolele la adresa păcii şi independenţei popoarelor vizate de orientarea expansionistă a acestor state. Mai mult, de pe urma acestor regimuri au avut de suferit înseşi popoarele ale căror guverne au promovat o politică brutală de agresiune şi forţă în viaţa internaţională.

Poporul român, care la 1 decembrie 1918 şi-a desăvîrşit unitatea naţională statală, s-a văzut în perioada următoare ţinta unor necontenite şi vehemente atacuri din partea regimurilor fasciste şi totalitare, revanşarde şi revizioniste ce urmăreau să distrugă independenţa, suveranitatea şi integritatea teritorială a ţării, să sfîrtece teritoriul său naţional, să lovească în dreptul lui la viaţă liberă şi demnă, la pace. Întregul popor român s-a ridicat cu toată hotărîrea împotriva acestor manifestări. Au avut loc puternice acţiuni de masă, adunări şi mitinguri ce au dat expresie profundelor sentimente patriotice şi stării de spirit antirevizioniste ale cetăţenilor ţării. Presa şi numeroase personalităţi ale vieţii publice, reprezentanţi ai partidelor politice, oameni de cultură au dezvăluit cu consecvenţă primejdia pe care o reprezenta revizionismul, luînd poziţie fermă împotriva acestei primejdii. Redăm, în continuare, luări de poziţie (declaraţii, cuvîntări, manifeste, articole etc.) din România perioadei interbelice, care ilustrează unanimitatea de atitudine antirevizionistă a întregii ţări.

I.C.

„Vechea Ungarie nu poate învia. Patrioţii, naţionaliştii trebuie să o înţeleagă. Formele pot supravieţui fondului, dar, cînd se sfarmă, e pentru totdeauna. Datoria oamenilor cu conştiinţa clară este să ajute învierea şi consolidarea Ungariei noi. Gesturi şi cuvinte ca acelea de la Paris [rostite de delegaţia ungară la Conferinţa de pace] sînt făcute însă ca să împiedice aceasta, subordonînd realităţile vii irealităţilor moarte. Şi astfel cei mai mari duşmani ai poporului maghiar sînt aceia care-l înşală azi pentru a provoca ruina lui mîine". *(Nicolae Iorga,* articol publicat în *Neamul românesc,* 28 ianuarie 1920)

„România are ţeluri esenţialmente paşnice. Unitatea ei naţională fiind desăvîrşită, ea nu mai cugetă decît să se întărească în graniţele sale actuale şi să trăiască în bune relaţiuni cu toţi vecinii şi cu toată lumea". *(I. Gh. Duca,* declaraţie apărută în *Viitorul,* 12 ianuarie 1923)

„Revizuirea tratatelor este formula perfidă sub care se ascunde dorinţa, nevoia de război a regimurilor dictatoriale. Italia fascistă sprijină Ungaria reacţionară, şovină şi revanşardă. Germania hitleristă îşi proclamă fără ascunzişuri dreptul ei de a domina lumea". *(Cuvîntul liber,* 27 ianuarie 1934)

„Politica noastră externă, avînd ca ideal pacea şi intangibilitatea pe veci a graniţelor ţării, nu poate cunoaşte nici schimbări, nici şovăiri. Lozincile ei rămîn aceleaşi: respectul tratatelor, respectul alianţelor şi stabilirea de legături amicale cu toate naţiunile, fără deosebire". *(Gh. Tătărăscu,* declaraţie făcută în şedinţa Parlamentului, 17 februarie 1934)

„Primul revizionism [italian] pare a avea mai curînd un caracter principial, bazat pe credinţa că tratatele, ca toate lucrurile omeneşti, nu sînt eterne. Al doilea [revizionismul ungar] are un caracter practic... şi este bazat pe dorinţa făţiş exprimată de a mutila statele vecine pentru a spori patrimoniul teritorial al Ungariei actuale. Primul revizionism pare a fi recurs pînă azi numai la încurajări verbale, cel de-al doilea a practicat şi continuă să practice o operă de sabotare siste-

matică pe toate căile a ordinii actuale create de tratate. Dacă fac această deosebire nu am să scuz primul revizionism în dauna celui de-al doilea. Le consider pe amîndouă inacceptabile şi dăunătoare... Revizuirea nu este pentru România numai amputarea moşiei strămoşeşti. Revizuirea este amputarea atribuţiunilor istorice ale neamului nostru tocmai în clipa cînd el şi-a desăvîrşit unitatea". *(Nicolae Titulescu*, cuvîntare ţinută în Parlament, 4 aprilie 1934)

„În împrejurările actuale, cînd glasuri revizioniste şi revanşarde se aud în anumite locuri, amintirea răsunătorului eveniment de la 1 decembrie 1918, Unirea Ardealului cu România, constituie, mai ales, prilejul unei impunătoare manifestaţiuni de indestructibilă solidaritate şi de fermă proclamare a drepturilor etnice şi istorice pe al căror temei imprescriptibil s-a clădit pentru vecie unitatea statului român". *(Victor Iamandi*, conferinţă ţinută la radio, 1 decembrie 1934)

„Spunem cu glas tare că nouă, românilor, nu ne trebuie nici un petec de pămînt străin, dar dacă altora le trebuie, să se ştie că dintr-al nostru nu dăm. De aceea, cînd vedem pe unii răţoindu-se pentru a ne rupe unitatea noastră. nu putem decît să întărim cuvintele poetului: «Eu îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul», iar parola de la Mărăşeşti o afirmăm acum mai mult ca oricînd: «Pe aici nu se trece»". *(Universul*, 3 decembrie 1934)

„Independenţa poporului român este ameninţată de statele fasciste din centrul Europei, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german, care se înarmează în grabă nemaivăzută pentru cotropirea în primul rînd a Orientului european. În caz de victorie, blocul fascist va şterge ţara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele însăşi ale existenţei naţionale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru fiinţa, unitatea şi libertatea sa". (Din scrisoarea Partidului Comunist Român adresată Partidului Naţional-Ţărănesc, ianuarie 1936)

„Triumful imperialismului german ar duce la triumful fascismului ungar, bulgar etc.... la dezmembrarea României în folosul ţărilor vecine fasciste şi la înrobirea străină a poporului român, la acapararea tuturor bogăţiilor ţării de către imperialismul german... România poate deveni numai obiect de reîmpărţire imperialistă a Europei, iar nu subiect... În caz că Germania hitleristă, dezlănţuind războiul în Europa şi în contra U.R.S.S., va ataca România cu ajutorul Ungariei horthyiste, comuniştii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a ţării noastre...". (Din Rezoluţia Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 7-9 iulie 1936)

„Hotarele României, împlinirea destinului de veacuri al unui neam..., al unui mileniu de plînsi şi de frîngeri pe roată, sînt ameninţate. În faţa acestor ameninţări din afară, în faţa strigătului de ultimă oră «Dreptate Ungariei», ce facem noi?... În faţa fascismului războinic din afară trebuie demascat şi distrus hitlerismul trădător dinăuntrul graniţelor... Ceasul e greu. Dezmeticiţi-vă! Strîngeţi rîndurile! E ceasul unirii! Strigătului «Dreptate Ungariei» din afară şi tăcerii trădătoare a dreptei «naţionaliste» dinăuntru, opuneţi-le «Dreptate României!». Dreptate acestui popor, care nu vrea robia ciocoismului internaţional, pe care o pregăteşte dreapta românească la ordinele fascismului revizionist". (Din manifestul Frontului Studenţesc Democrat, *Dimineaţa*, 7 noiembrie 1936)

„Mussolini în discursul său de la Milano a vorbit despre Ungaria ca de «marea mutilată», care vrea să i se facă dreptate, dînd un exemplu de prietenie italo-maghiară. Prietenia aceasta, anunţată cu atîta vîlvă, are scopul să infiltreze în masele maghiare şi pe mai departe nădejdea ca aceste mase să vadă în Mussolini şi Hitler mult aşteptatul Messia, ca în momentul oportun, cînd Roma şi Berlinul vor suna alarma, să sară să-şi verse sîngele, ca figuri inconştiente, în jocul intereselor imperialiste germane şi italiene. Dacă reacţiunea fascistă, pentru planurile sale războinice, vrea distrugerea frontierelor actuale, nimicirea stărilor de pace, degeaba încearcă cu noi. Sîntem fermi convinşi că poporul din Ungaria, masele muncitoreşti, ţărăneşti şi intelectualitatea nu vor lua arma din ordinul lui Mussolini sau Hitler, pentru că nici ele nu vor război". (Din apelul conducerii MADOSZ-ului, *Dimineaţa*, 5 decembrie 1936)

„Nu sînt nici convenţiile, nici tratatele acelea care pot să stabilească noi frontiere. Ele sînt stabilite de istorie şi de dreptul natural al poporului. Aceste frontiere le vom apăra. Tot în cadrul lor locuiesc de multă vreme cetăţeni de diferite origini. Aceasta este, de altfel, un fenomen pe care-l întîlnim pretutindeni. Cred că nici într-o parte aiurea naţionalităţile nu se bucură de un tratament mai bun ca în România". (Din interviul dat de Armand Călinescu, publicat în *Lumea şi ţara*, 5 martie 1939)

„Ascultînd postul de radio maghiar ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmit zilnic. Noi sîntem mulţumiţi cu actuala noastră situaţie şi nu dorim să fie modificate graniţele. Au trecut deja peste 20 de ani de cînd Ardealul a fost alipit României şi aceasta aşa trebuie să rămînă pentru că aşa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România in urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român şi-a cîştigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă şi cu sacrificiul a multor vieţi.

Ardealul este leagănul poporului românesc pentru că aici s-a născut... De aceea, rugăm... să nu [se] admită ca noi să fim smulşi din nou de la această ţară în care fiecare om se simte acasă". (Din scrisoarea cetăţenilor de naţionalitate maghiară din Reşiţa — Szabo Bela, Kiss Iosif şi Vorodi Ferenc — adresată „cancelarului Hitler", 28 iulie 1940) ■

Itinerar istoric

AMINTIREA LUI VLAD ŢEPEŞ

GHEORGHE DAVID

Voievod intrat în galeria marilor noştri domnitori, luptători pentru independenţă, amintirea lui Vlad Ţepeş — care a domnit în trei rînduri în Ţara Românească (1448; 1456-1462 şi 1476) — a rămas adînc întipărită în memoria poporului.

Fiul domnitorului Vlad Dracul (motiv pentru care i s-a spus şi Dracula, denumire însemnînd fiul lui Vlad Dracul) şi nepot al marelui Mircea voievod — Vlad Ţepeş s-a născut prin anul 1431 (data exactă nu este cunoscută) la Sighişoara, unde tatăl său îşi pregătea terenul pentru dobîndirea tronului părintesc. Cînd Vlad Dracul a devenit domn, fiul său a venit în Ţara Românească, dar foarte curînd, împreună cu fratele său Radu (viitor domnitor şi el, sub numele de Radu cel Frumos) a pornit pe meleaguri străine.

Conform unui obicei al timpului şi pentru a-şi asigura „credinţa" celui ce domnea, otomanii i-au impus lui Vlad Dracul să-şi trimită fiii ostateci la Poartă. Mai întîi, copiii lui Vlad au stat la Galipoli în partea europeană a imperiului. Apoi, cum a descoperit recent unul din cei mai pasionaţi călători pe „urmele" sale, istoricul american Raymond Mc Nally, autor, împreună cu Radu T. Florescu, al unei cărţi de mare succes (*In Research of Drakula* — În căutarea lui Dracula[1]), a stat o vreme la Egrigöz[2] în Anatolia, apoi

Vlad Ţepeş, gravură din sec. XV

la Tokat, o altă fortăreaţă. În 1447, înainte de 3 decembrie, Vlad Dracul a murit, la Bălteni-Ilfov. Fiul său s-a întors în ţară, unde pentru o foarte scurtă perioadă, în 1448, a domnit. În acelaşi an a fost nevoit să părăsească din nou Ţara Românească, unde domnitor devenise Vladislav II, şi să se refugieze în Moldova, condusă de Bogdan II. Aici l-a cunoscut pe tînărul Ştefan, viitorul Ştefan cel Mare, şi între cei doi prinţi s-a legat o statornică prietenie confirmată de strînsa colaborare în numeroase împrejurări prin care au trecut ţările române în deceniile următoare.

Asasinarea lui Bogdan II, în anul 1452, i-a obligat pe cei doi prinţi să se refugieze în Transilvania, al cărei voievod era Iancu de Hunedoara. La curtea acestui viteaz comandant de expediţii antiotomane, ambii fii de domnitor şi-au întărît hotărîrea de a lupta pentru independenţă şi, totodată, au aprofundat pregătirea cavalerească, specifică vremii. În toată această perioadă, Vlad (ca, de altfel, şi Ştefan) nu a încetat să spere în dobîndirea tronului părintesc. În 1456, în vreme ce protectorul său, Iancu de Hunedoara, conducea eroica apărare a Belgradului, Vlad Ţepeş îşi vedea obiectivul realizat: devenea domn al Ţării Româneşti şi prelua de la Iancu (răpus de ciumă în cetatea Belgradului) stindardul luptei antiotomane.

Campania otomană din anul 1462, condusă de sultanul Mahomed II, a ilustrat pe deplin curajul, iscusinţa şi hotărîrea lui Vlad Ţepeş. Hărţuielile nesfîrşite la care a supus oastea otomană, culminînd cu un atac de noapte în care puţin a lipsit ca sultanul însuşi să-şi piardă viaţa, l-au determinat în cele din urmă pe Mahomed II să se retragă, biruit, dincolo de Dunăre.

Vlad Ţepeş — al cărui spirit justiţiar i-a atras această denumire — avea însă numeroşi inamici, atît între boierii din ţară (care nu se puteau împăca cu politica autoritară a voievodului) cît şi

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1969; 10/1983.

în rîndul patriciatului săsesc (nemulţumit de protecţia acordată negustorilor Ţării Româneşti) şi mai ales al unor nobili din anturajul curţii de la Buda (nu e lipsit de interes în acest sens să amintim că, în 1456, puţin timp înainte de a urca pe tronul Ţării Româneşti, pe cînd se afla la Geoagiu, a fost în pericol de a fi asasinat de doi nobili unguri (Gerebde Wingart şi Nicolae de Vizacna). Ticluind scrisori false, denigratorii lui Vlad au determinat, în 1462, arestarea voievodului. Deţinut mai întîi la castelul Bran, apoi în temniţa de la Visegrad şi, în cele din urmă, la Buda, Vlad Ţepeş a fost eliberat abia în 1475. În noiembrie 1476, cu sprijinul lui Ştefan cel Mare, a revenit pe tronul Ţării Româneşti, pentru scurtă vreme (o lună numai) deoarece a murit într-o nouă şi ultimă luptă cu otomanii.

Amintirea faptelor sale s-a păstrat nu numai în file de cronică şi documente, nu numai în legende şi povestiri, ci şi în monumente şi locuri istorice. O călătorie pe urmele voievodului începe, în chip firesc, cu *Bucureştii*. Ea începe de aici pentru că Vlad Ţepeş a fost întîiul voievod care a menţionat Bucureştii ca reşedinţă de scaun a Ţării Româneşti. Documentul din 20 septembrie 1459 (cea mai veche atestare documentară a capitalei ţării noastre)[1] precizează că „s-a scris, în septembrie 20, în cetatea Bucureşti, în anul 6968 [1459]". Această primă cetate — aşa cum au dovedit-o cercetările arheologice de la Curtea Veche — avea o suprafaţă de 160 m² şi era înconjurată de un şanţ de apărare. Oraşul, cum arată cercetările arheologice din diferite cartiere şi din împrejurimi, era de dată mai veche, pe teritoriul de azi al Capitalei fiind menţionate, documentar, pînă în sec. XVI, 47 localităţi din a căror unire a rezultat Bucureştiul. Aşezat în calea marilor trasee comerciale şi într-o regiune bogată în produse agricole, Bucureştiul a prosperat rapid. La jumătatea sec. XVI, în vremea lui Mircea Ciobanul, a fost înălţat palatul domnesc (Curtea Veche — cum a rămas în amintirea locuitorilor oraşului) pe care, cîteva decenii mai tîrziu, în 1574, călătorul francez Pierre Lescalopier îl descria ca pe o clădire mare, cu încăperi bogat împodobite, cu o sală fastuoasă, acoperită cu covoare, în care principele de atunci (Alexandru II Mircea) stătea într-un jilţ, înconjurat de dregătorii ţării. Oraşul avea uliţe multe, podite cu trunchiuri de copac; casele — reiese din alte scrieri — deşi nu erau înalte, erau plăcute înfăţişării, înconjurate de mari grădini şi livezi, încît localitatea îşi merita încă de pe atunci sintagma de „minunatul oraş Bucureşti", consemnată în mai multe documente ale vremii.

Deşi a emis mai multe acte din Bucureşti, reşedinţa principală a lui Vlad Ţepeş a continuat să fie *Tîrgovişte*, menţionată capitală pentru întîia oară în ultimii ani de domnie ai bunicului lui Vlad, Mircea cel Mare. Tradiţia îi atribuie lui Vlad Ţepeş înălţarea Turnului Chindiei; cercetările arheologice au arătat că această originală construcţie este ceva mai veche, din vremea lui Vlad Dracul. Ţepeş-vodă a refăcut însă construcţia, dîndu-i înfăţişarea pe care o are şi în prezent. Viteazul domn a înălţat şi cetăţi. Una dintre ele — adevărat „cuib de vulturi" străjuind drumul ce urca spre munţi, făcînd legătura cu Transilvania — este cetatea *Poienari*. Timp de aproape un veac şi jumătate, cetatea, ale cărei vestigii pot fi admirate şi azi pe drumul ce urcă spre Barajul Hidrocentralei de pe Argeş, a constituit una din cele mai puternice fortificaţii ale Ţării Româneşti.

Mulţi ani şi multe evenimente din viaţa domnitorului sînt legate de Transilvania. La *Sibiu*, — oraşul de la poalele Munţilor Cibin — unde, de asemenea, a trăit o vreme, Vlad Ţepeş a asigurat paza hotarelor sudice, într-o vreme în care primejdia incursiunilor otomane devenise iminentă. La *Sighişoara*, oraşul în care s-a născut voievodul, una din clădirile oraşului vechi se numeşte Casa Vlad Dracul". „Este un oraş vioi — scria la jumătatea sec. XVI, călătorul italian Giovan Andrea Grommo —, sănătos şi cu viaţă negustorească, aşezat parte în şes, la poalele unui deal, parte chiar pe deal, cu clădiri pînă sus pe culme, unde e un castel mai degrabă frumos decît puternic".

Acelaşi Grommo descria şi oraşul *Braşov*, „unul dintre cele mai frumoase oraşe din ţara întreagă în ceea ce priveşte clădirile, străzile şi populaţia şi cel mai înfloritor dintre toate în privinţa comerţului. Este aşezat între munţi foarte frumoşi şi închis de ei din toate părţile... Casele sînt arătoase, străzile foarte frumoase şi largi; pretutindeni se văd pîraie cu apă curgătoare care aduc oraşului folos şi mare frumuseţe". Oraş comercial prin excelenţă, loc unde îşi dădeau întîlnire negustori din toate cele trei principate, Braşovul a avut un rol foarte important în negoţul Ţării Româneşti, rol exprimat şi prin înlesnirile pe care Vlad Ţepeş le-a acordat negustorilor braşoveni la începutul domniei. Pretenţia acestora de a-şi desface mărfurile în toată ţara prejudicia însă interesele negustorilor munteni, ceea ce a dus la conflictul din 1462 dintre domnitor şi braşoveni.

În ultima sa domnie, relaţiile cu braşovenii s-au ameliorat, şi una din primele scrisori ale voievodului se adresa „bunilor mei prieteni braşoveni", documentul respectiv fiind cea dintîi menţiune documentară a pasului *Prahova*. Pînă atunci, legătura cu Ţara Românească se făcea prin pasul *Bran*, străjuit de castelul cu acelaşi nume, pe care Grommo îl descrie ca fiind „foarte puternic, aşezat pe o înălţime în întregime stîncoasă, în mijlocul unei văi înguste... despărţită prin văi foarte înguste de alţi doi munţi [Piatra Craiului şi Bucegi], inaccesibili

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1984; 10/1977.

(Continuare în p. 44)

CAMPANIA CEA MAI LUNGĂ

LOUIS ALLEN

Spre sfîrşitul lunii aprilie 1945, în cadrul comandamentului japonez al frontului din Birmania, s-a produs — după cum socotesc unii autori — cea mai importantă fisură de la începutul ostilităţilor. Mareşalul conte Hisaiki Terauchi — numit, în urmă cu şapte luni, la comanda teatrului de operaţii sud-est asiatic, de către Cartierul general imperial al Japoniei — aflat la Saigon[1] a ordonat ca oraşul Rangoon să nu fie cedat. Dar generalul Masatomi Kimura, comandantul trupelor nipone din Birmania, a decis altfel: să abandoneze Capitala. Intenţia sa era să întărească şi să menţină zona de sud-est a ţării, astfel încît să împiedice înaintarea trupelor aliate spre Siam. „Am fost uimit — îşi va aminti Kimura mai tîrziu — cît de puţin cunoşteau situaţia reală cei de la Saigon. Ar fi trebuit să ştie pînă atunci că armata din zona birmană nu-şi putea permite să se lase înconjurată în Rangoon. Cartierele generale — atît cel din Rangoon, cît şi cel din Singapore — erau însă atît de speriate de perspectiva că Rangoonul, o dată recucerit de Aliaţi, va deveni baza tuturor atacurilor asupra Malayeziei, încît au putut emite ordine fanteziste de tipul celui în care mi se indica să fac din Rangoon piatra de mormînt a forţelor nipone de pe teritoriul birman. Decizia mea de a abandona oraşul a fost pe deplin justificată".

În vreme ce forţele aliate pregăteau un desant în apropierea Capitalei, Kimura şi statul său major au părăsit-o, lăsînd în urmă un adevărat haos, deoarece nu le-au comunicat nimic celorlalte trupe japoneze. O întreagă armată niponă a fost abandonată pe cîmpiile birmane de la nord de Capitală. Oamenii generalului Matsui, comandantul unei forţe de apărare a Rangoonului alcătuite în grabă, au găsit Cartierul general părăsit, documente importante risipite prin birouri, cartuşe de

[1] La 16 decembrie 1944, Terauchi hotărîse mutarea Cartierului general din Filipine la Saigon.

În imagine: blindatele Corpului XXXIII britanic traversînd fluviul Irrawaddy.

țigări sparte, cu pachetele din ele furate. Comportarea ulterioară a lui Matsui ilustrează disperarea celui abandonat, într-o situație mai mult decît critică, fără a i se adresa un cuvînt. Generalul — care trebuia să apere un oraș părăsit de superiorii săi — a trimis în secret un mesager la comandantul închisorii în care se aflau prizonierii de război, instruindu-i ca, dacă va fi cazul, să-i folosească drept monedă de schimb. Apoi s-a gîndit să distrugă toate instalațiile portuare, dar, cum nu exista explozibil suficient, a trebuit să renunțe la această idee. Un soldat indian, pe nume Mohammed Munsif Khan, a arborat steagul britanic deasupra Rangoonului.

În cartea sa Burma. The Longest War. 1941-45, din care prezentăm în continuare cititorilor episoadele cele mai importante[1], Louis Allen remarcă, într-o notă, cît de ușor și-a uitat Marea Britanie datoriile în ce-l privește pe Khan. După ce India și Pakistanul și-au cîștigat independența, el a lucrat un timp la ambasada acestei din urmă țări la Beijing. Mai tîrziu, a vrut să-și viziteze fiul, aflat în Anglia. Dar, dintr-o „eroare administrativă", a fost oprit pe aeroportul Heathrow, iar Ministerul de interne i-a refuzat viza de intrare. În semn de protest față de această decizie, Khan și-a predat toate decorațiile obținute în război, pentru fapte eroice de arme în slujba Marii Britanii. Printre ele se număra și... Steaua Birmaniei. În numărul său din 27 iunie 1982, săptămînalul Sunday Times a consacrat un amplu reportaj insolitului subiect.

Să urmărim în continuare alte pagini ale dramaticei înfruntări militare de pe teatrul de război birmanez. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Rangoon: apărat sau abandonat?

Cu o mașină bună și conducînd fără oprire, de la Meiktila la Rangoon poți ajunge într-o singură zi; distanța este de 338 mile (1 milă terestră = 1609,344 m). În martie 1945, Armata 14 a străbătut-o în 36 zile. Apoi Meiktila a fost ocupată și generalul (mai tîrziu Sir) Frank Messervy, comandantul Diviziei 7 indiene, și-a organizat acolo Cartierul general.

Exista și un alt drum spre capitala Birmaniei, ceva mai lung, de aproximativ 710 km, pe malurile fluviului Irrawaddy. Generalul William Slim, aflat la comanda trupelor britanice și birmane, încă din martie 1942, intenționa să le folosească pe amîndouă. Două corpuri de armată aveau să se îndrepte spre Rangoon, fiecare urmînd o altă cale. Japonezii — Slim era sigur — nu aveau destule forțe să-l oprească pe *amîndouă* drumurile. Cel puțin un corp de armată tot avea să răzbată.

Era esențial ca Rangoonul să fie capturat înainte de venirea musonului. Cum în planurile strategice ale comandantului forțelor aliate din Asia de sud-est, amiralul britanic lord Louis Mountbatten, Birmania nu era decît o treaptă în drumul spre recucerirea Malayeziei și Singaporelui, șefii săi de stat major lucrau pornind, ca și el, de la presupunerea că, înainte de 1 iunie 1945, Rangoonul se va afla în mîinile britanicilor. Pe această bază, s-a inițiat operația de capturare a unei insule din istmul Kra și a pregătirii ei ca bază de atac spre Malaya. Insula se numea Phuket, iar operația a primit denumirea „Roger". După „Roger", urma, în octombrie 1945, „Zipper" (Fermoarul) — adică debarcarea a patru sau cinci divizii pe coasta de vest a Malayeziei. A treia etapă era „Mailfist" (Mănușa de oțel) și consta din cucerirea Singaporelui, cît mai curînd posibil.

Programul militar al lui Mountbatten se prezenta deci foarte încărcat. În ce privește Rangoonul, el nu-și putea permite nici un risc. Nu mai tîrziu de luna mai, Capitala trebuia să fie în mîinile sale. Dar cum nu era foarte convins că va reuși cu adevărat, dată fiind înaintarea lentă a lui Slim, a plănuit să debarce și să parașuteze trupe pe plajele de la sud de Rangoon, pentru a reduce la tăcere tunurile japoneze de la gurile fluviului Rangoon.

La Cairo, unde îl chemase în octombrie 1944, Churchill îi spusese lui Mountbatten că germanii opuneau o rezistență mai dîrză decît se anticipase, ceea ce însemna că, o vreme, resursele prevăzute pentru operația maritimă și aeriană de capturare a Rangoonului — denumită „Dracula" — nu erau disponibile. Dar la întîlnirea din 22 martie 1945, de la Monywa, un port pe rîul Chindwin, a comandanților militari, generalul Sir Oliver William Leese, de la comanda Corpului XIV, a exprimat îndoieli că această armată va ajunge la Rangoon înainte de sezonul ploilor, care făcea înaintarea extrem de anevoioasă. Patru zile mai tîrziu, el i-a sugerat lui Mountbatten ca o parte a forțelor destinate operației „Roger" să fie îndreptate spre o operație „Dracula" modificată, dat fiind că șefii de stat major considerau că „Roger" nu poate fi lansată înainte de iminenta cădere a Rangoonului. Slim a cerut și el un asalt amfibiu și aerian, „o lovitură în ușa din spate, în vreme ce eu o să izbesc din față".

La 30 martie, generalul Cowen, comandantul Diviziei 17 de avangardă, a început să înainteze la sud de Meiktila. Dar pe Aliați îi mai așteptau multe și grele lupte. Una dintre ele avea să fie la Pyawbwe, ultima lovitură eficientă a generalului nipon Masatomi Kimura. Pyawbwe, cum va spune mai tîrziu generalul Slim, a constituit una dintre cele mai decisive bătălii din războiul Birmaniei. „Nu numai că a zdrobit armata generalului Honda; dar a pecetluit și soarta Rangoonului". Era ultima poziție, puternic apărată de japonezi, între Meiktila și mare.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1986, 1-2/1987.

Operaţia „Dracula"

„Consider vital ca aerodromul de la Toungoo să fie în mîinile noastre în jurul datei de 25 aprilie, dacă vrem ca operaţia «Dracula» să beneficieze de un sprijin aerian eficient", scria amiralul britanic Mountbatten. Toungoo se afla la 187 mile nord de Rangoon. În dimineaţa zilei de 22 aprilie, în jurul orei 10, tancurile Aliaţilor au intrat pe aerodrom. Armata venită în urma lor a găsit oraşul aproape pustiu.

Ideea lui Kimura fusese ca, după retragerea ei alandala din munţii de pe drumul Mandalay-Rangoon, Armata 15 să ajungă la Toungoo şi să preia, de la Armata 33, a doua linie de apărare. Dar trupele generalului Katamura, comandantul Diviziei 54, nu vor atinge aerodromul. Cowen a înaintat grăbit spre Rangoon, dar s-a izbit de o dîrză rezistenţă la Pegu, unul dintre cele mai importante oraşe birmane, situat la vreo 40 mile de Rangoon. Rîul omonim, care traversa oraşul, era tăiat de două poduri de cale ferată şi de unul rutier. În apărarea lor îndîrjită, japonezii au aruncat cele trei poduri în aer. Divizia lui Matsui avea încă multă forţă, deşi nu-l putea ţine în loc la nesfîrşit pe Cowen.

Însă generalul britanic mai avea un duşman. Sosise musonul, cu două săptămîni mai devreme decît se prevăzuse. La 29 aprilie, Pegu, ca şi toată Birmania de jos, a fost inundat de o puternică ploaie torenţială. Aerodromurile, abia capturate, au început să fie afectate. Ploile mari au obligat tancurile şi camioanele să rămînă pe principalele drumuri, iar, odată cu creşterea apelor, trecerea prin vad a rîului Pegu a devenit imposibilă. Podurile fuseseră distruse. La 30 aprilie, Matsui a primit următorul ordin de la Kimura: „Brigada dv. se va întoarce urgent la Rangoon, pe care îl va apăra pînă la moarte". Matsui nu era nebun. Înţelegea implicaţiile ultimei părţi a ordinului. Şi totuşi a cerut oamenilor săi să se retragă.

Cele şase convoaie de asalt ale operaţiei „Dracula", pornite între 27 şi 30 aprilie 1945, au trebuit să străbată 480 mile pînă la Rangoon. La 1 mai, dimineaţa devreme, o forţă britanică a fost parașutată la cinci mile vest de Elephant Point. Apoi altele. Bombardierele au măturat plajele, fără a întîmpina nici o împotrivire.

Japonezii au trebuit să părăsească şi acest oraş. Aliaţii nu ştiau că, la 22 aprilie, Kimura hotărîse să evacueze Rangoonul, în ciuda ordinelor primite de la mareşalul Terauchi, aflat la Saigon, prin care i se cerea să menţină oraşul. „A fost o mare ruşine a istoriei campaniei din Birmania, va scrie mai tîrziu un ofiţer din Armata 28. Comandantul-şef a fugit împreună cu ofiţerii săi de stat major, uitînd că, doar cu două sau trei săptămîni în urmă, el însuşi se lăfise că Armata de sud va menţine Birmania".

Pe colinele de la nord de Pegu, rămînea părăsită o întreagă armată: 28, a lui Sakurai. Primul lucru pe care trebuia să-l facă ea era să supravieţuiască. Ceea ce nu părea a constitui o problemă. Munţii Yomas nu semănau cu lanţul masivilor din nordul Birmaniei, înalt de mii de picioare (1 picior = 0,3048 m). Priviţi dinspre şoseaua Mandalay-Rangoon, păreau un şir de coline blînde, uşor de străbătut. Dar aparenţa înşală. Lanţul Yomas avea pînă la 1 800 picioare înălţime, peste 30 mile lăţime şi se întindea pe 80 mile de la nord la sud. Îl acopereau păduri dese, mai ales de bambus, în care existau puţine cărări, îndeosebi pentru elefanţi. Satele erau rare. Ici-colo, mari întinderi mlăştinoase, care deveneau adevărate lacuri noroioase, în timpul musonului, adică exact cînd Armata 28 se afla acolo. Planul iniţial avea în vedere o perioadă de două luni — de la începutul lui mai la sfîrşitul lui iunie —, în care armata urma să traverseze colinele spre valea Sittang. Dar unităţile nu s-au adunat toate la fel de repede, aşa încît abia spre sfîrşitul lui iulie armata a fost gata de plecare, ceea ce a însemnat încă o lună petrecută în munţi. De aceea, pregătirile intendenţei au fost date peste cap.

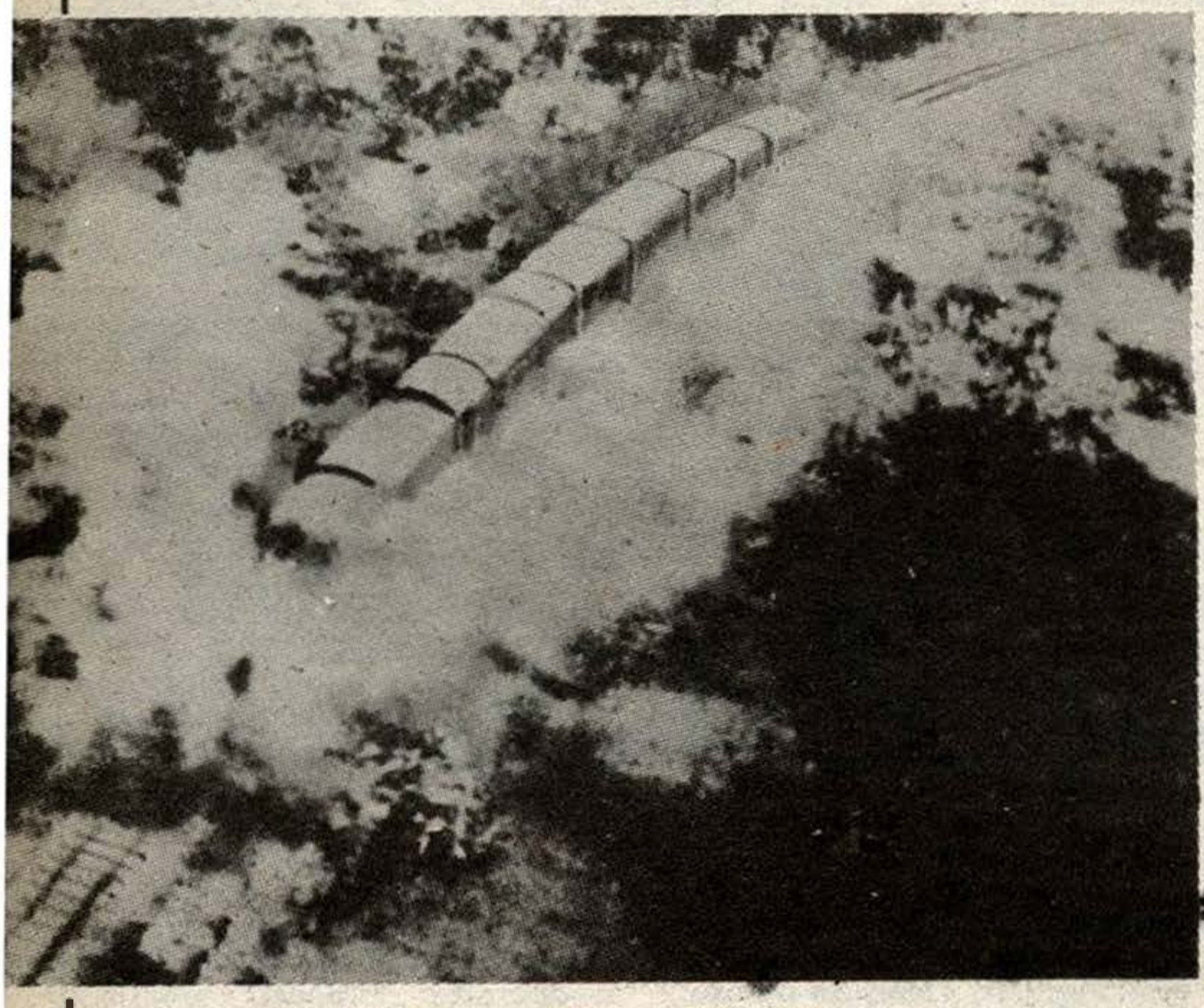

Tren japonez încărcat cu muniţii supus unui puternic bombardament aliat

24 grame de sare

De serviciile de aprovizionare răspundea maiorul Ya-

maguchi, din statul major al armatei. Bărbat foarte energic, el transportase pe coline nu numai muniţie, dar şi rezerve de hrană suficiente pentru raţii pe două luni. Cînd hrana s-a împuţinat, a fost necesară restrîngerea raţiilor la 250 g pe zi. Pe latura vestică a colinelor, unde detaşamentele şi-au croit drum printre satele dintre Yomas şi drumul spre Rangoon, japonezii au fost hărţuiţi de localnici, care îi omorau cînd îi întîlneau în patrule mici. Trupele, cuprinse de disperare, au început să jefuiască, semn sigur că nu se mai gîndeau să revină.

Ceea ce oferea Yomasul din abundenţă era bambusul. Or, cu bambusul, japonezii erau obişnuiţi de milenii. Puteau să-şi facă din el case, să scrie cu el, chiar să-l mănînce. Arhitectura japoneză foloseşte lemnul cu mai mult succes decît oricare altă arhitectură naţională. Cele mai vechi şi cele mai frumoase clădiri din lemn din lume sînt clădirile templului Horyuji din Nara; în ele, bambusul este un component distinct. În pictura japoneză, bambusul este un simbol peren, alături de cireş şi de prun. *Takenoko*, mugurii de bambus, se pot mînca. De altfel, era sezonul anului cel mai potrivit pentru culesul lor, aşa că hrana standard a Armatei 28 a devenit o fiertură de orez cu muguri de bambus, cei din urmă sporind mereu în compoziţie, pe măsură ce orezul se împuţina. Acestui fel de mîncare i se adăugau sălbăticiunile oferite de coline: şerpi şi şopîrle. Armata 28 a descoperit că peştele din *chaungul* (teren inundat de ape în timpul musonului) Mezali era excelent. Sakurai însuşi pescuia în pauzele ploii musonice. Îi plăcea un peşte a cărui denumire nu o cunoştea, lung de un picior şi cu un gust delicios. Uneori soldaţii mai găseau fazani şi găinuşe.

Mugurii de bambus îi apărau de beri-beri. E adevărat că trebuiau să mănînce mult mai mult decît obişnuiau în Japonia, poate chiar de zece ori mai mult. Cei care lucrează din greu, în condiţiile căldurii tropicale, pierd sarea din corp, în mari cantităţi; dacă nu o înlocuiesc, urmează epuizarea de căldură, crampele şi deshidratarea. În opt ore de lucru un om avea nevoie de 24 grame de sare. Rezervele necesare ar fi putut fi făcute de la Rangoon, dacă Kimura n-ar fi fugit de acolo. Sakurai trebuia să găsească înlocuitori. Una dintre soluţii a fost prepararea unui suc acru din fruct de mango pe care l-au mîncat cu orez.

Tot din bambus soldaţii şi-au făcut adăposturi: şoproane, stîlpi şi pereţi, cu acoperiş din frunze şi iarbă. Ploaia trecea, bineînţeles, prin ele, dar decît nimic... Bambusul le-a salvat vieţile într-un mod şi mai direct. Cartierul general al Armatei 28 a interceptat semnalele radio ale britanicilor. Destul de greu, deoarece bateriile uscate erau rare. Niponii au reuşit totuşi să afle că pe malurile Sittangului, pentru a împiedica traversarea japonezilor, englezii distrugeau zilnic bărcile. Aşa că, dacă nu găsea bărci cînd atingea fluviul, Armata 28 trebuia să inventeze alte mijloace de traversare. Din nou... bambusul.

Inventivul Okamura

Sakurai a avut noroc cu unul dintre ofiţerii săi de stat major, inginerul Okamura. L-a chemat şi i-a spus: „De-acum încolo, poţi să nu mai fi ofiţer de stat major, poţi să redevii inginer. Gîndeşte-te cum să traversăm Sittangul". Okamura a calculat că 24 prăjini de bambus lungi de 16 picioare fiecare puteau pluti, susţinînd pe ele zece oameni. Dar cum o prăjină de 16 picioare constituia o piedică în marş, s-a hotărît ca fiecare soldat să care una de opt picioare, urmînd ca, odată ajunşi la rîu, să le lege una de alta.

Dar cum să le lege? Funii lipseau în Yomas, aşa că bambusul devenea nefolositor. Yamaguchi şi-a amintit că îi văzuse pe birmani făcînd frînghii din coaja unor copaci. Drept care, Okamura a pus imediat o unitate la lucru şi a rămas plăcut surprins de rezultat: a obţinut o funie mai solidă chiar decît cea de cînepă. Inginerul i-a cerut comandantului său să dea ordin ca fiecare soldat să-şi confecţioneze propria-i funie din coajă

Aprilie 1945. Corpul XV britanic în acţiunea de cucerire a zonei Arakan

de copac, de cel puţin doi yarzi lungime, şi să şi-o lege în jurul pieptului.

Apoi a făcut modele de plute — unele simple, altele semănînd cu nişte canoe primitive — şi le-a testat. Legate între ele, două asemenea vase ar fi traversat patru oameni. Dar pînă a ajunge la Sittang trebuiau să treacă multe *chaunguri* în Yomas. Era absolut necesar să le ştie adîncimea şi puterea curenţilor, inclusiv situarea. Hărţile Birmaniei, pe care le aveau la dispoziţie, trebuiau să fie foarte recente, pentru că acest *chaunguri* îşi găseau mereu noi albii, iar satele plasate cîndva pe culmile torenţilor se mutau permanent. Exista însă o soluţie şi pentru această problemă: se numea Kitamura.

Cu nouă ani în urmă, Kitamura cîştigase cursa de 1 500 metri la Olimpiada de la Los Angeles. Era unul dintre cei mai buni înotători din lume pe distanţe lungi. Ca locotenent în Divizia 55, talentul său avea să fie folosit nu pentru a smulge aplauzele spectatorilor, ci pentru a salva viaţa a mii dintre tovarăşii săi. În cel mai mare secret, Kitamura s-a strecurat printre poziţiile britanice, scufundîndu-se sub apă şi sub stuf şi înregistrînd astfel forţa curentului şi locurile unde acele *chaunguri* puteau fi trecute cu piciorul. El a stabilit cum se puteau descurca oamenii cînd musonul era în toi. În plus, în pauzele dintre scufundări, şi-a antrenat camarazii pentru operaţia ce se pregătea.

După căderea Rangoonului, britanicii aveau, inevitabil, sentimentul că totul s-a isprăvit, că nu mai rămîne decît curăţirea, consecinţele lucrului încheiat, nu lucrul în sine. Şi totuşi nimeni nu credea că de atunci încolo războiul împotriva Japoniei nu va mai dura încă cîţiva ani. Mai trebuiau organizate cîteva campanii: operaţia „Zipper", de recîştigare a Malayeziei şi Singaporelui, invazia în Siam, înfrîngerea definitivă a zeci de mii de japonezi ce rezistau încă în sud-estul Birmaniei, unde voiau să-şi construiască o fortăreaţă. La Imphal fusese distrusă Armata 15. La Meiktila — Armata 33. Ultima armată rămasă, mai mult sau mai puţin intactă, 28, urma să fie nimicită.

Forţele aliate implicate treceau prin radicale schimbări de conducere. Slim a părăsit Armata 14 la 9 iunie, pentru a se întoarce la Londra, lăsîndu-i provizoriu comanda generalului Sir Philip Christison. Cartierul general al Armatei 14 a fost transferat în India şi o nouă formaţiune, Armata 12, şi-a stabilit Cartierul general la Rangoon, sub comanda generalului Sir Montagu Stopford. Messervy, înnobilat la 5 iulie 1945, a predat comanda Corpului IV generalului F.S. Tuker, de la Divizia 4 indiană din Africa de Nord. Cowen, care funcţionase în Birmania mai mult timp decît oricare alt ofiţer superior şi care comandase Divizia 17 din martie 1942, a părăsit divizia în iunie 1945. I-a succedat la comandă generalul Crowther, care comandase Brigada 89 din Divizia 7. Armata 12 a preluat zonele de operaţii ale diviziilor 7 şi 20 în luptele de pe valea Irrawaddy, iar Corpul IV, acum răspunzător de valea Sittang — diviziile 5 şi 17. Bătălia de la cotul Sittangului s-a purtat — ca întreaga ofensivă, de altfel, — în cele mai atroce condiţii din întregul război.

„Musonul din 1945 a fost, probabil, cel mai rău dintre toate, scria mai tîrziu generalul Kirby. Ploi torenţiale alternau cu călduri înăbuşitoare. Atunci norii se risipeau şi soarele strălucea ucigător". Pentru japonezi era extrem de greu. Ei îşi croiau drum printre orezăriile inundate sau pe pantele alunecoase de noroi „În afara acestor greutăţi — continuă generalul —, puzderia de insecte înţepătoare, căldura sufocantă şi chinurile junglei făceau viaţa la fel de plăcută pe cît conceptul medieval al Purgatoriului. Confruntările armate, deşi de mici proporţii, erau tot mai îndîrjite, pentru că japonezii luptau cu disperare ca să supravieţuiască". ■

(Va urma)

Prezentare şi adaptare de
Stelian TURLEA

AMINTIREA LUI VLAD ŢEPEŞ

(Urmare din p. 39)

din cauza pereţilor lor abrupţi şi a codrilor ce-i îmbracă". Aşa i se va fi înfăţişat castelul (în prezent un obiectiv turistic de mare interes) şi voievodului, măcar că împrejurările anului 1462, cînd vreme de cîteva zile a fost deţinut aici, nu erau cîtuşi de puţin favorabile unei asemenea contemplări.

În sfîrşit, în apropiere de Bucureşti, „aşezată într-o insulă, cu un lac imens în jurul său, peste care se află un mare pod" (cum a văzut-o, în sec. XVII, călătorul sirian Paul de Alep) se înalţă mănăstirea *Snagov*, ctitorie atribuită de tradiţia cronicărească tot lui Vlad Ţepeş, deşi documentele atestă că exista din vremea lui Mircea cel Mare, originile ei fiind, se pare, chiar mai vechi. Ea îşi leagă numele de viteazul voievod şi prin faptul că, potrivit tradiţiei, aici a fost înmormîntat. Vlad ar fi construit nişte tainiţe ale mănăstirii, amintite şi de Alexandru Odobescu în naraţiunea sa literaro-arheologică *Cîteva ore la Snagov*. Monument de artă de o mare valoare culturală, unde a funcţionat o vreme şi o tipografie de sub teascurile căreia au ieşit lucrări adresate către „toată seminţia românească", Snagovul păstrează, ca atîtea alte locuri din ţară, amintirea lui Vlad Ţepeş.

Călătoria pe urmele voievodului — în excursii de trei şi şase zile (una pe traseul Bucureşti-Tîrgovişte-Poienari-Rîmnicu Vîlcea-Snagov-Bucureşti; alta: Bucureşti-Tîrgovişte-Poienari-Sibiu-Sighişoara-Braşov-Bran-Snagov-Bucureşti), organizate de Oficiul Naţional de Turism Carpaţi Bucureşti — prilejuieşte întîlnirea cu locuri încărcate de istorie. ■

Precizări şi opinii la biografia

lui Constantin Cantacuzino

ADEVĂRATELE CĂLĂTORII ALE STOLNICULUI

Dr. RADU-ŞTEFAN CIOBANU

Descendent al uneia din cele mai puternice familii sud-est europene ale evului mediu, cu pretinse, dar insuficient dovedite, legături cu familia imperială a Porfirogeneţilor, stolnicul Constantin Cantacuzino (1639-1716)[1] a constituit subiectul şi obiectul, pînă acum, a nu mai puţin de patru monografii, care au făcut să progreseze neîntrerupt cunoştinţele despre viaţa şi opera lui. Interesul istoricilor faţă de această personalitate este, de bună seamă, îndreptăţit: pe lîngă indiscutabilele-i calităţi de cărturar — creator de bibliotecă şi şcoală, tălmăcitor, cartograf şi deschizător al unei noi perspective în istoriografie — stolnicul a fost un om politic de rang european, conducător al cancelariei Ţării Româneşti la răscrucea veacurilor XVII şi XVIII, sub trei domni: fratele său, Şerban vodă Cantacuzino (1678-1688)[2], nepotul său, Constantin vodă Brîncoveanu (1688-1714) şi fiul său, Ştefan vodă Cantacuzino (1714-1716).

Fără să stăruim asupra splendidului triptic al personalităţii stolnicului — cărturar, gospodar şi om politic — voim să aducem cîteva precizări asupra biografiei sale. Am utilizat fie izvoare inedite, fie documente deja cunoscute, dar pe care le-am reanalizat în conexiunea lor firească cu alte mărturii de epocă.

Tăcerea jurnalului

Chiar anul naşterii stolnicului, stabilit în trecut pe baze logice, astăzi poate fi fixat după actul de dotă al mamei sale, Elina, fiica domnitorului Radu Şerban (1601; 1602-1611)[3]. Acest act dovedeşte că Elina s-a măritat în 1625, nu în 1640, cum a arătat banul Mihai Cantacuzino, genealogistul familiei, şi nici în 1628-1629, cum s-a presupus de către unii autori. Ca atare, devine evident că anul naşterii viitorului stolnic trebuie plasat în 1639, după fraţii şi surorile sale mai mari: Drăghici, Şerban, Maria şi Stanca, şi nu în 1650, cum a indicat

Stema Cantacuzinilor

Mihai Cantacuzino în genealogia sa.

Se cunoaşte relativ bine biografia marelui cărturar în perioada studiilor sale la Tîrgovişte (1647-1654) şi Braşov (1654-1658), a călătoriilor sale în Moldova (1658-1659) şi a contactelor sale cu un alt mare cărturar român al epocii, Nicolae Milescu[4], a ridicării în dregătorii şi a asasinării tatălui său, postelnicul Constantin Cantacuzino (20 decembrie 1663). Nu însă la fel de clare, cum se va vedea, sînt împrejurările călătoriei, împreună cu fratele său mezin Mihai, în părţile europene ale Sublimei Porţi, în Italia de nord şi în centrul continentului. La 12 martie 1665, stolnicul a fost nevoit să părăsească Ţara Românească pentru a-şi salva viaţa şi a-l urmări pe unul dintre ucigaşii tatălui său, pe fostul domn Grigore Ghica I

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 2/1970, 11-12/1982; 11/1976, 9/1980; 10-11/1970; 7-8/1969, 12/1975.

(1660-1664) şi, în fine, pentru a-şi continua studiile. Pentru această perioadă, el a lăsat un caiet de însemnări, socotit primul jurnal de călătorie scris în limba română de un intelectual român. Documentul a fost publicat de N. Iorga, la începutul acestui secol, şi, relativ recent, de Florica Dimitrescu. Jurnalul, din care multe foi s-au pierdut, îi urmăreşte paşii cu fidelitate între anii 1665-1669. Există însă un interval de timp, pentru care jurnalul nu conţine nici un fel de informaţie. La 10 august 1668 autorul său notează că a părăsit Padova, dar următoarea însemnare a fost făcută abia la 23 iulie 1669. Unde a fost şi ce a făcut între cele două date?

Autorii uneia din cele mai recente monografii asupra stolnicului, Livia Bacâru şi Corneliu Dima Drăgan, utilizînd în special informaţiile cuprinse în relaţia de călătorie a lui Cornelio Magni şi în opusculul închinat de Antonio Lupis celebrei, pe vremea aceea, Elena Lucrezia Piscopia Cornaro (1646-1684) au crezut că au găsit răspunsul. Magni (asupra seriozităţii căruia exprimaseră serioase rezerve şi N. Iorga şi Ramiro Ortiz) scrie: „Aud că în Ţara Românească se mai păstrează cîte una [familie de vază] şi îndeosebi o ramură a Cantacuzinilor foşti împăraţi ai Constantinopolului. Din această seminţie, primul *(il primo)* este acum rău prigonit de domnul acelei ţări. S-a dus în tabără, nu ştiu dacă pentru a se plînge de prigonitori sau a scăpa de prigonire. I-a mers zvonul de marile sale bogăţii şi de însuşirile sale alese. Se spune că are o mare experienţă a lumii, întrucît a călătorit prin Italia, Anglia şi Franţa, fiind cunoscut peste tot ca un nobil de mare talent şi învăţătură".

Această afirmaţie i-a făcut pe cei doi să creadă că viitorul stolnic a plecat din Padova în Anglia şi în Franţa, pe care le-ar fi vizitat ca un mare boier umanist. Analizînd textul, Maria Holban a conchis că Magni nu a vizitat niciodată ţările române şi nu l-a cunoscut pe stolnic sau vreun alt membru al familiei sale. Ca atare, scrierea respectivă nu poate fi utilizată, căci ea nu se referă la un Cantacuzin anume, ci la cel puţin trei membri ai acestei familii: la fostul postelnic Constantin Cantacuzino, atunci decedat, la Şerban, viitorul domn, ori la stolnic. Magni se înscrie în şirul acelor atît de frecvenţi autori de relaţii de călătorie „fabricate", care au preluat şi prelucrat date reale de la alţii, călători autentici, pe care le-au îmbogăţit cu fapte inventate de ei pentru a satisface gustul cititorilor amatori de lecturi picante. Odată infirmată seriozitatea lucrării lui Magni, nu mai poate fi susţinută nici afirmaţia că stolnicul ar fi călătorit în Europa apuseană.

În lucrarea sa panegirică despre Elena Lucrezia Piscopia Cornaro—femeia care, la 23 ani, într-o epocă în care oprimarea femeii era încă în vigoare, vorbea latina, elina, ebraica, spaniola, franceza, germana şi avea serioase cunoştinţe de matematică, muzică, filologie, teologie, fiind prima femeie doctor în ştiinţe a Universităţii din Padova—Antonio Lupis declara că lumea venea să o vadă ca pe un miracol. Al treilea enumerat dintre cei domici s-o cunoască este „Constantino Cantezeno", iar lîngă acest nume Lupis a adăugat: „adottorato nello Studio di Levanio. si transferi in Venetia â questo oggeto". Aceiaşi L. Bacâru şi C. Dima Drăgan au tras de aici concluzia că stolnicul ar fi deţinut titlul de doctor. Mario Ruffini a fost primul care a exprimat rezerve serioase faţă de această ipoteză. Şi pe bună dreptate. Stolnicul nu avusese timpul necesar pentru a obţine titlul; el nu frecventase cursurile pregătitoare nici la Padova, nici la Universitatea din Louvain, unde se presupunea că i s-ar fi acordat titlul. Apoi apare aproape bizar faptul că stolnicul n-a purtat şi n-a revendicat niciodată titlul de doctor.

Pentru a ne lămuri deplin, am consultat matricolele Universităţii din Louvain, pentru perioada 1666-1669 (publicate acum cîţiva ani) şi am scris rectoratului acestei universităţi, cerînd relaţiile respective. În ambele cazuri, rezultatul a fost negativ: Constantin Cantacuzino nu figurează printre aceia care au obţinut titlul de doctor. Putem spune doar că Lupis, despre care se ştie că a fost prieten cu stolnicul, i-a atribuit titlul respectiv, spre a spori şi mai mult faima eroinei sale, vizitată de un om cu înalte titluri academice.

Un hrisov şi doi cronicari

Pentru reconstituirea biografiei stolnicului între 10 august 1668 şi 23 iulie 1669 am fost obligaţi să recurgem la alte izvoare. Într-un hrisov domnesc din 25 noiembrie 1668 există următoarea precizare: „...mai vîrtos Constantin stol[nicul] era dus la Veneţea pentru învăţătura cărţii". Informaţia aceasta poate fi corelată cu datele din jurnalul stolnicului, anterioare zilei de 10 august 1668, în care afirmă că făcea dese drumuri la Veneţia. Genealogistul M. Cantacuzino, bazîndu-se pe acte de familie, consemna: „...numitul stolnicul Constantin Cantacuzino..., după ce a urcat în vîrstă, s-a dus în Europa pentru învăţătură...; pentru practică a petrecut cîţiva ani la Veneţia, la Viena, în Varşovia şi pe la alte crăii ale Europei". Cum se vede, el indică într-un singur paragraf, fără a ţine seama de cronologie, toate oraşele europene pe unde ştia că trecuse înaintaşul său, întărind şi afirmaţia că, în 1668-1669, stolnicul a stat un timp la Veneţia. Dar tot el spune că viitorul stolnic a vizitat şi Varşovia şi Viena. Pînă acum se ştia că acesta fusese în Polonia ceva mai tîrziu, în 1675, în timpul unei misiuni diplomatice secrete.

Totuşi, ţinînd cont de originea informaţiei şi mai ales de faptul că autorul ei avusese la-ndemînă documente de familie, ea nu poate fi pusă la îndoială. De altfel, atît Ion Neculce, cît şi Radu Popescu îl confirmă pe genealogist. Neculce, şi el Cantacuzin după mamă, şi, ca atare, bine informat, a consemnat: „Iară Gligorie vodă [Ghica I] n-au zăbovit în Ţara leşească [Polonia] şi au trecut prin Ţara ungurească ş-au luat doamna

ș-au trecut cu toată «casa» lui la Beciu [Viena] la împăratul nemțăscu. Ș-au zăbovitu acolo cîțiva ani la Beciu. Decîi pre aceea vreme auzind stolnicul Constandin Cantacuzino, fratele lui Șerbăn vodă, îndată s-au dus și el... la Beciu de au făcut jalobă la împăratul nemțăscu..." Într-o formă mai sumară, același lucru afirmă și Radu Popescu:

Lucrezia Piscopia Cornaro, devenită la 23 ani prima femeie cu titlul de doctor al Universității din Padova, văzută de stolnic în 1669

„...și fiind Constandin stolnicul în părțile apusului, spre nemți, și la Vieneția și pentr-alte ziicea să se fi împreunat cu Grigore vodă..."

Adă gînd spuselor celor doi cronicari și alte informații mărunte, putem stabili o parte a traseului stolnicului în anii 1668-1669: din Padova s-a dus la Veneția, de unde a plecat în grabă, a revenit în orașul lagunelor și, în fine, a poposit la Viena. Călătoria lui a avut ca scop principal răzbunarea împotriva lui Grigore Ghica I. Cîteva relații italienești ne spun că l-a urmărit pe acesta „spre Țara leșească" pînă la Varșovia. N-a reușit să-l găsească acolo, căci acesta, prudent, a izbutit să evite întîlnirea. În schimb, l-a ajuns din urmă la Veneția, unde i-a și smuls o mărturisire. Dar din nou Grigore Ghica I a scăpat de urmăritor, fugind la Viena. Tenace și pătimaș, stolnicul l-a urmat, obținînd, cum spune Neculce, să-l aducă în fața justiției imperiale. Înțelegîndu-se cu un servitor al domnitorului mazil, un oarecare Ionașco Cap de Ghindă, stolnicul a dobîndit în final condamnarea lui Grigore Ghica I și scrisori doveditoare ale vinovăției complicilor rămași în țară.

Expresia lui Radu Popescu „în părțile apusului spre nemți" ridică însă întrebarea dacă stolnicul s-a oprit la Viena sau a mers și în alte părți. Răspunsul îl găsim într-o scrisoare adresată stolnicului la 2 decembrie 1698 de către Hrisant Nottaras, viitorul patriarh, care se afla într-un oraș german (probabil Köln) împreună cu Răducanu, fiul stolnicului: „... acum ne-am împlinit dorința — scria el — și am ajuns la limanul împlinirii în Țara germană, dar abia la 2 decembrie. Și care este lungimea drumului și ce s-a întîmplat pe lîngă drum, de cînd călătorim, de 60 de zile, sînt lucruri care de bună seamă nu-ți sînt necunoscute, deoarece prea înțeleptul tău suflet a străbătut acest oraș".

Aceste cuvinte nu au nevoie de comentariu. Probabil că în tinerețe stolnicul vizitase Kölnul, situație știută de fiul său și de la acesta de cel care scria. Deci, din ce se știe pînă azi, cel mai occidental punct vizitat de stolnic a fost frumosul și bogatul Köln. Și o altă precizare se referă la momentul întoarcerii în patrie. Medicul britanic Edward Brown, contemporan stolnicului, notează că în luna decembrie 1669, în cartierul grecesc din Viena a întîlnit pe cărturarul Ieremia Cacavella, pe un abate nenominalizat și pe tînărul învățat din sînge „regesc", Constantin Cantacuzino. Așadar, acesta s-a întors la Viena, după procesul împotriva lui Grigore Ghica I, ce se judecase în primăvara anului 1669, și a rămas aici cel puțin pînă la sărbătorile de iarnă, ajungînd acasă, cel mai devreme, în ianuarie 1670.

Recitirea unor scrisori

Discutîndu-se despre modul în care stolnicul a valorificat cele învățate la Padova, s-a avansat părerea că, la București, el ar fi practicat medicina și ar fi preparat medicamente. Sursele pe baza cărora se avansa această afirmație sînt însă șubrede și neconvingătoare. Lucrările *Amicu medicorum*, de Iannes Ganivetus și *Compendio di tutta la chirurgia*, de Pietro și Lodovico Rostini — aflate în biblioteca cărturarului — poartă note doar pe primele file și nici măcar nu se datoresc stolnicului. Cît privește însemnarea de pe una din filele lucrării *Despre tainele istoriei și geografiei americanilor*, aceasta probează mai curînd contrariul, căci manifestîndu-și mirarea aflînd că piatra semiprețioasă — gema — ar ajuta la vindecarea nefritelor și oprirea hemoragiilor, el scria: „De căutat pitre antinefritice". Ori, în cazul în care ar fi terminat studii de medicină, ar fi știut că la acea dată o asemenea credință nu mai circula de mult printre medicii curanți.

Scrisoarea din 3 septembrie 1708, pe baza căreia se susținea că învățatul român se îndeletnicea cu preparatul medicamentelor, nu poate fi folosită ca atare. Stolnicul scria doar că a primit iacint și alcîmiz și că acestea i-au alinat suferințele, că a dat și altora, dar nu că și-a preparat singur acele leacuri. Se știe însă că avea în slujba sa un spițer, Zaharia, apreciat de membrii coloniei levantine din București. Zaharia lucra pentru familia stolnicului și prietenii acestuia. Lui Constantin Cantacuzino i-a plăcut societatea unor medici cultivați, cum au fost Iacob Pyllarino, Bartolomeo Feratti, Ion Molybdos ș.a., formînd, la conacul său de la Afumați și la București, un fel de „academie", dar a susține că el însuși a practicat medicina este o exagerare.

Unele exagerări s-au făcut și în legătură cu preocupările sale cartografice. S-a avansat afirmația că stolnicul ar fi creatorul primului „cabinet" cartografic din Țara Românească, chiar din cele trei țări

(Continuare în p. 61)

DISPARIŢIA ESCHIMOŞILOR IHALMIUŢI

FARLEY MOWAT

„Canada a uitat de eschimoşii cei îndepărtaţi. Bolile s-au înmulţit şi noi le-am ignorat. În timp ce învăţămîntul constituie un drept pentru alţii, eschimoşii — acum în număr de 11 000 — nu au ştiut niciodată ce-i şcoala. Cultura lor s-a şters şi nimeni nu i-a ajutat să o păstreze. Vocile lor s-au stins. Eschimoşii încetează a mai fi acei mîndri innuit — **«oameni prin excelenţă» cum îşi spuneau ei înşişi — care dominau cea mai aspră climă de pe pămînt. Au devenit pur şi simplu «problema eschimoşilor»". Titlul cărţii din care am desprins acest extras este** The Desperate People **(Neamul desperat), iar cel care a scris-o este scriitorul canadian Farley Mowat, autor a numeroase lucrări, traduse în peste 20 limbi şi apărute în peste 40 ţări. Volumele sale sînt consacrate în general continentului arctic şi se bazează pe propriul contact al autorului cu aceste pămînturi. Pentru cartea sa** The Desperate People **— o zguduitoare cronică a dispariţiei unui trib de eschimoşi canadieni, ihalmiuţii, şi, în acelaşi timp, un rechizitoriu împotriva forţelor distructive care au nimicit această populaţie —, Mowat a călătorit deseori în regiunea arctică, a avut acces la arhiva Companiei Golfului Hudson, a studiat documentele oficiale, a cunoscut numeroşi cercetători ştiinţifici arctici, a citit corespondenţa particulară a aibilor care au străbătut regiunea, a purtat îndelungi convorbiri cu supravieţuitorii ihalmiuţilor, convorbiri înregistrate şi ulterior traduse, pentru siguranţă, de cei puţin doi lingvişti, specialişti în limba eschimoşilor.**

De-a lungul anilor, revista Magazin istoric **a consacrat mai multe pagini lumii eschimoşilor (nr. 7-8/1969, 3/1980), trecutului lor milenar. Originile şi harta de răspîndire a acestei populaţii, studiul ei antropologic şi lingvistic, cultura materială, viaţa de zi cu zi a eschimoşilor, cu greutăţile sale, sînt tot atîtea teme abordate de revistă.**

De data aceasta, prezentăm un fragment prescurtat, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din lucrarea amintită a lui Farley Mowat (a cărei versiune românească se află în curs de apariţie la Editura politică) despre dramatica existenţă a eschimoşilor canadieni în primele decade ale secolului XX.

Ispite scump plătite

Era prin anul 1912, cînd pămîntul ihalmiuţilor a fost străpuns cu violenţă de un duşman, căruia nimic nu i-a putut sta împotrivă. Agresorul — o molimă cumplită — s-a strecurat tăinuit într-un ihalmiut, care se întorcea dintr-o călătorie de negoţ la lacul Reindeer. Odată ajunsă în inima cîmpiilor, boala a răbufnit în afară, nemaiputînd fi stăvilită. S-a năpustit cu o iuţeală îngrozitoare peste taberele ihalmiuţilor, lăsîndu-le pustiite. Străină de locuri, molima n-a avut nume. Ar fi putut fi gripa, dar pentru ihalmiuţi ea a fost „Marea suferinţă". Supravieţuitorii au păstrat foarte mult timp în memorie efectele ei groaznice. Pommela, şaman şi înţelept al neamului, povestea cum bărbaţi şi copii, înnebuniţi de pojarul care le mistuia mădularele, îşi smulgeau veşmintele de pe ei, se aruncau în ultimele troiene de zăpadă ale primăverii şi nu se mai ridicau de acolo. Jumătate dintre multele familii pe care le cunoştea Pommela dispăruseră în cursul unei singure primăveri, iar celelalte fuseseră decimate; ici mai erau în viaţă numai tatăl, colo — un singur copil.

Nimeni nu va şti niciodată, cu exactitate, cîţi eschimoşi au murit atunci, căci nimeni nu a ţinut o socoteală a numărului morţilor. Cel mai mare indice de mortalitate s-a înregistrat pe malurile lacului Angikuni, unde se afla centrul ţinutului ihalmiuţilor şi unde trăia cea mai densă populaţie. Mărturia plăgii durează pînă astăzi. Ţărmurile de vest ale golfului sînt înţesate cu morminte săpate în grabă, atît de dese, încît abia poţi păşi printre ele.

Cînd molima a încetat, supravieţuitorii împrăştiaţi s-au adunat încetul cu încetul, pentru a forma noi tabere. Văduve, orfani, bărbaţi singuri... Ţinutul Angikuni a rămas aproape pustiu, cea mai mare parte dintre ihalmiuţi

retrăgîndu-se spre nord și sud, de-a lungul rîului Kazan. În centrul ținutului lor, nu mai era nici țipenie de om. Supraviețuitorii s-au adunat lîngă fruntariile de nord și de sud ale propriei lor zone, devenind astfel o pradă ușoară pentru invaziile de tot felul. Ceea ce s-a și întîmplat. În 1913, negustori albi au înființat o factorie pe marginea lacului Baker, iar în anul următor, o alta, mai sus, pe rîul Kazan. Pentru prima oară, ihalmiuții au venit, în număr mare, în contact cu albii. În numai cîțiva ani, ei au ajuns sclavii unor noi pofte: brelocuri, făină, țesături și multe altele, care pot face pe un ihalmiut să renunțe treptat la vînatul renilor, de care era strict legată existența lui, și să devină un *trapper* (vînător care folosește capcanele) de vulpi albe. Ihalmiuții aveau să plătească scump aceste ispite: în 1919, cam o sută dintre ei au murit de inaniție și, în anii următori, peste o sută — din cauza unei epidemii.

La începutul deceniului trei al secolului nostru, invazia negustorilor albi s-a întețit. Ei și-au construit factorii, de unde și-au exercitat permanent atracția asupra localnicilor. Forțați de împrejurări, aceștia s-au mutat pe noi teritorii, unde, din lipsă de carne, au devenit repede sclavii cererii de vulpi.

Încă dezorganizați în urma molimei din 1912, ihalmiuții nu se mai simțeau în siguranță, nu mai puteau rezista cu ușurință tentațiilor oferite de negustători. Zdruncinat, vechiul lor cadru de viață a început să se descompună și să capete o nouă structură, improvizată, nesigură, bazată pe un element foarte labil — valoarea și abundența vulpilor albe. De aceea, ihalmiuții își petreceau acum cea mai mare parte a timpului vînînd vulpi albe. Locuințele lor s-au deplasat tot mai aproape de factorii, pe terenuri care suportau mai ușor capcanele pentru animale. În schimbul vulpilor, ihalmiuții obțineau la discreție arme și muniții. Cu ajutorul lor, vînau mult mai lesne reni, chiar și în locuri nepotrivite pentru vînătoare. Un timp, această înlesnire a compensat faptul că își părăsiseră vechile tabere, obiceiurile de vînătoare, precum și locurile pe unde renii treceau rîurile. Dar eficiența puștilor constituia, în același timp, un mare dezavantaj pentru ihalmiuți, cărora nici nu le trecea prin cap că acum, beneficiind de arme, ar putea ucide prea mulți reni. Și nici unul dintre albi nu le-a sugerat acest adevăr. Dimpotrivă, albii erau cei mai nemiloși măcelari ai renilor. Prin exemplul lor, îi încurajau pe ihalmiuți la masacrarea acestor animale, operație asigurată acum de existența armelor. Hăituiți și decimați, renii și-au schimbat rutele ancestrale din ținutul Barrens, altădată brăzdat în lung și în lat de drumurile lor.

Răzbunarea lui Igluguardiuak

În consecință, în toamna și iarna anului 1926, asupra taberelor ihalmiute s-a abătut din nou suferința. O foamete de mari proporții a cuprins întreaga lor zonă de locuire. Un negustor a auzit că numai la Ennadai au fost 50 morți, iar în ținutul Hicoliguak — peste 200. Ihalmiuții au pierit, pentru că baza hranei lor — renii — dispăruseră. Supraviețuitorii s-au salvat, părăsindu-și regiunile și ocupîndu-se, de acum, cu vînătoarea de vulpi. Existența lor nu mai depiudea de reni, deși se îmbrăcau cu piei de ren și mîncau carne de ren. Ihalmiuții au devenit total dependenți de vînzarea blănurilor de vulpi.

Atunci, în toamna lui 1926, cei bîntuiți de credința puternică în forța lor de rezistență au rămas pe pămînturile strămoșești. Vreo 15 familii în total. În preajma anului 1930, Ennadai a devenit ultima fortăreață a „neamului desperat". Ea concentra pe toți cei care nu vroiseră să renunțe la vechiul lor mod de viață: 300-400 suflete. În ciuda numărului foarte redus, ei se mai considerau o populație de sine stătătoare. De-a lungul deceniului următor, aveau să ducă aici lupta pentru supraviețuire.

Atacurile negustorilor albi, mai puțin importante la începutul anilor '20, au culminat cu o veritabilă invazie a lor, în anul 1927. Din păduri a năpădit o ciudată seminție de oameni albi, ce aveau să fie cunoscuți ca trapperii din Barrenland. Un val al revărsării sălbatice, anarhice a albilor. Timp de peste zece ani, ținutul a fost al lor. Cei mai mulți vînau vulpile nefolosind capcane, ci stricnină. Totodată, albii au masacrat, cu mare sălbăticie, renii. Erau stăpînii absoluți ai pămînturilor, de pe care luau tot ce vroiau și pe care le foloseau cum vroiau, mai ales împînzindu-le cu capcane pentru vulpi. Băștinașii nu aveau nici o putere. De două ori în douăzeci de ani, cînd au apărut slabe semne de revoltă, patrulele poliției s-au apropiat amenințător de hotarele ținutului. Nu a fost nevoie însă să intervină. În 1932, cînd un polițist din

— *Vom vîna oare ceva?*

Poliţia călare canadiană staţionată la Eskimo Point a raportat superiorilor săi ce se întîmpla în interiorul zonei nu s-a luat nici o măsură în sprijinul localnicilor. Nici o lege nu domnea acolo unde ultimii ihalmiuţi dădeau cele de pe urmă bătălii pierdute.

Desigur că au existat şi cazuri singulare de revoltă. Cînd un trapper a intrat în tabăra lui Igluguarduak, o figură impresionantă a ihalmiuţilor, şi, cu arma în mînă, a furat un atelaj de cîini, o sanie şi o femeie, el a făcut-o convins că nu i se va opune nici o rezistenţă. Dar cîteva ore mai tîrziu, Igluguarduak şi-a înhămat la o sanie cîinii rămaşi şi, în bezna nopţii de iarnă, a luat-o pe urmele albului, l-a ajuns şi s-a întors în tabăra lui cu femeia şi cîinii. Primăvara, cadavrul albului plutea pe luciul apelor.

Şi totuşi, ihalmiuţii nu erau un neam războinic. Nici chiar Igluguarduak nu a avut curajul să rămînă la locul săvîrşirii faptei. Încă înaintea venirii primăverii a dispărut împreună cu soţia şi copilul lor. S-a întors pe vechile lui pămînturi, la nord de Hicoliguak, unde a trăit aproape singur, evitînd orice contact cu albii, pînă în 1948, cînd a murit.

Prin 1930, negustorii au făcut praf şi pulbere bastionul din sud al fortăreţei eschimoşilor de la Ennadai. Trapperii din Barrens hoinăreau în voie în întreaga regiune. Cu momelile lor otrăvitoare, au capturat cea mai mare parte a blănurilor existente. Nici acei dintre ihalmiuţi care se deprinseseră a trăi din prinderea vulpilor nu o mai puteau face acum.

În acelaşi timp, masacrarea renilor luase proporţii fără precedent. Albii şi indienii îi vînau nu numai în cîmpii deschise, ci şi în păduri, unde iernau majoritatea turmelor. Renii, care altădată asigurau hrana şi îmbrăcămintea ihalmiuţilor, erau abătuţi acum, în primul rînd, pentru a fi folosiţi ca momeală pe lungile linii de capcane pentru vulpi, puse de albi şi indieni.

Rîul mormintelor

În taberele ihalmiuţilor, foametea devenise un fenomen anual. În 1929, un întreg grup care locuia pe rîul Nowleye a pierit de inaniţie. Firul de apă a primit o nouă denumire — Rîul mormintelor. A dispărut astfel încă un bastion al neamului. În 1932, mai existau cu puţin peste 200 supravieţuitori. Aproape toţi erau trapperi. Contra blănurilor, primeau alimentele necesare vieţii. Evident, pentru eschimoşi era o afacere proastă. Vînătorii albi aveau mai mare succes la vînat decît ihalmiuţii, iar negustorii plăteau mai puţin eschimoşilor decît albilor.

Vreme de doi ani, preţul blănurilor de vulpe a scăzut vertiginos, pentru ca, în 1932, el să atingă cifre absolut derizorii. De aceea, în decurs de un an, trapperii albi şi negustorii au părăsit ţinutul, pentru a nu se mai întoarce niciodată. Ihalmiuţii erau acum din nou stăpîni în ţara lor. Dar aceasta se schimbase. Marile turme de reni dispăruseră, aşa că localnicii s-au văzut siliţi să trăiască totuşi din vulpi albe, în ciuda faptului că valoarea blănurilor scăzuse.

Niciodată pînă atunci, în istoria ţinutului Barrens, vieţile oamenilor nu fuseseră legate de cele ale vulpilor. Pe la sfîrşitul anilor '20 ai secolului nostru, cînd o blană de vulpe valora 50 dolari, cel care trăia efectiv din vînătoarea de vulpi o mai putea scoate la capăt, dar în 1933, cînd o blană se vindea sub trei dolari, vînătorul era ameninţat cu foamea. Dar ihalmiuţii nu puteau fugi. Acesta era ultimul lor sălaş, ultimul şi singurul. Aşa că au rămas pe loc. Şi, în fiecare an, numărul lor a scăzut. În 1940, cînd ultimul negustor, conducătorul unei factorii a Companiei Golfului Hudson, a părăsit regiunea, acolo mai trăiau 138 persoane. După 1940, singura speranţă a ihalmiuţilor a constituit-o un german, fostul şef al unei factorii a Companiei, care hotărîse să se stabilească în zonă. El se căsătorise cu o femeie dintr-un trib indian al locului şi aveau cinci copii. Aceştia nu s-ar fi putut aclimatiza în sud, unde oamenii de culoare nu erau priviţi cu ochi buni. Deşi avea o înlesnire pentru practicarea comerţului, germanul se ocupa foarte puţin cu negoţul, din cauza marilor dificultăţi de a transporta marfa cu canoe, de-a lungul unui canal lung de 450 km. Singur nu putea procura toate bunurile de care aveau nevoie ihalmiuţii de la albi. El însuşi îşi întreţinea familia punîndu-şi fiii mai mari să vîneze vulpi.

Aşadar, la începutul deceniului cinci al secolului nostru, ihalmiuţii erau aproape complet abandonaţi. În plus, nici nu se puteau întoarce la vechiul lor sistem de viaţă. În toamna lui 1944, cei care locuiau lîngă lacul Ennadai nu au mai vînat deloc reni, iar în iarna aceluiaşi an, 44 persoane, o treime din populaţia supravieţuitoare, au murit de inaniţie. Trapperul german nu i-a putut ajuta, căci nici familia lui nu prinsese suficienţi reni ca să iasă din iarnă.

În 1949, Ennadai a devenit o regiune de morminte. Corturile dispăruseră. Numai cercurile formate din pietrele care serveau drept „fundaţie" pentru corturi indicau locurile unde fuseseră acestea altădată.

Ihalmiuţii, cu 40 ani în urmă numeroşi şi puternici, pieriseră, cu excepţia unui pumn de oameni, întruchipînd o iluzie de viaţă într-un ţinut mort. Treizeci de oameni se agăţau cu încăpăţînare de salba de mici lacuri din nord-estul Ennadaiului, şi, în acelaşi timp, de un mod de viaţă devenit, de fapt, un mod de moarte. ■

În româneşte de
Adina ARSENESCU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

REALITATE ȘI LEGENDĂ LA PERGAM

POP SIMION

Să dăruiești iubitei tale o bibliotecă însumînd 200 000 cărți rarisime! Iată un gest cu adevărat imperial, care ne tulbură și azi, după două mii de ani de la săvîrșirea sa, date fiind noblețea și tîlcurile pe care le închide: dragostea, sentimentul etern al omului, este pusă astfel în ecuație cu civilizația tuturor timpurilor tezaurizată în cărți. Gestul pe care îl relev este pe măsura personajelor pe care le nemurește în chip legendar: fabulosul dar este al lui Marcus Antonius către regina Cleopatra a Egiptului. Sîntem în anul 48 î.e.n.: în războiul dezlănțuit de Ptolemeu al XIII-lea contra lui Caesar, protectorul ambițioasei și inteligentei Cleopatra, dispare în flăcări celebra bibliotecă din Alexandria. Doi ani mai tîrziu, generalul Marcus Antonius, aflat în campanie în Egipt, este vrăjit de frumusețea și misterul Cleopatrei, căreia îi pune la picioare — ca semn al dragostei lui și desdăunare pentru ireparabila pierdere alexandrină — cea mai vestită bibliotecă a acelor vremi, adăpostită în celebrul sanctuar Asklepeion din Pergam, oraș situat pe coasta egeeană a podișului anatolian. Adăpostite în saci de piele, cărțile magnificului așezămînt sînt aburcate în spinările unui fluviu de cămile, luînd astfel drumul Alexandriei. Oficiată într-un ritual de strălucire și fast, ofranda, cu adevărat faraonică, va pecetlui dealtminteri tragicul sfîrșit al celor doi îndrăgostiți și mari oameni politici: Marcus Antonius și Cleopatra se sinucid la Alexandria, disprețuind astfel, prin orgoliul și dragostea lor, pe Caius Octavianus care anexează ultimul stat elenistic, Egiptul, Imperiului roman...

Este fabuloasa corabie a memoriei plină de nostalgii și enigme, de mari ridicări și mari căderi, cu care pătrund în orașul vechi Pergam, căruia turcii de azi îi spun Bergama. O vizită, azi, la Pergam, își află rațiunea — înainte de toate — în fascinația pe care o exercită asupră-ne strălucirea antică a acestui oraș glorios. Este ceea ce am făcut eu însumi, în anul de grație 1985, luna lui Florar, la 2 013 ani după dezmoștenirea de cărți a Pergamului de către Marcus Antonius spre a le dărui Cleopatrei. Tot ce văd, aud, simt și intuiesc redeșteaptă marile vremi...

Vechimea orașului e greu de stabilit. N-o putem nici măcar aproxima (5000 de ani? 6000 de ani?); începuturile sale se pierd în negura vremii. Ceea ce, în chip fulgurat, se știe totuși: cîndva orașul s-a numit Teuthrania, după stăpînitorul său Teuth-

În imagine: detaliu de basorelief de pe templul Atenei din Pergam, aflat împreună cu multe alte vestigii din celebra „așezare antică" la Muzeul Pergamon din Berlin.

ras, urmat de fiul acestuia, Teleph[1], care se impune în lupta contra aheilor debarcați aici în prima lor tentativă de a cuceri Troia. Principesa arcadiană Augé a fost soția lui Teleph, succedat în prerogativele de „pater urbae" de fiul său, Euripilos, conducătorul unei falange militare fidelă regelui Priam. Orașul își dobîndește numele de Pergam prin cucerirea acestuia de către Pergamos, cel mai mic dintre fiii lui Neoptolem[2] și Andromaca.

Virtuțile strategice ale așezării s-au impus încă din vechime, ele pot fi intuite și azi, chiar de către un ochi neavizat: relief de peninsulă, veritabil „berbece" stîncos în Marea Egee, ultimă aventură a lanțului muntos Kara dag, de sorginte vulcanică, obturat la liziera mării. Orașul-fortăreață șade pe un pinten de andezit, străjuit de rîurile Kestel și Bergama, afluenții fluviului Bakir, care așterne sub picioarele orașului Pergam o vale ce rodește tutun și bumbac. Acropola de pe promontoriu a servit ca ultimă redută a perșilor, care au controlat regiunea timp de peste două veacuri (546-334 î.e.n.), cînd intră sub suzeranitatea lui Alexandru cel Mare.

Dar adevărata măreție a orașului Pergam are loc în epoca elenistică. Lysimach, regele Traciei, devine stăpînul părților occidentale și centrale ale Anatoliei (după victoria de la Ipsos, 301 î.e.n.), instalează în Acropola din Pergam o garnizoană, avîndu-l în frunte pe eunucul Filetarios, pe care îl înavuțește, îi dă 9 000 de taleri pentru a guverna în voie și a apăra dinspre această zare de lume Tracia, ajunsă la mare strălucire. Din fidel, cum îi mersese buhul că este, eunucul devine infidel al marelui rege cu întîiul prilej care se ivește: se răscoală contra lui Lysimach cînd acesta își ucide fiul, pe Agatocle (284 î.e.n.), leagă alianță cu regele Siriei, Seleucos, bate monedă cu numele său grație tezaurului trac ce i se încredințase și iată-l pe Lysimach dezmoștenit și trădat la Pergam de către eunuc.

Neavînd cum a-și prelungi seminția, eunucul adoptă drept fiu pe un nepot al său, pe Eumenes I (263-241 î.e.n.), care va reuși să elibereze cetatea Pergam și dominioanele acesteia de sub tutela siriană, extinzînd regatul înspre Egiptul dinastiei ptolemeilor, pînă la coasta Eolidei. Un nepot al acestuia îi devine succesor: Attalos I, care se încoronează rege (230 î.e.n.), și se aliază cu Roma, contra regilor Macedoniei și Siriei. Se întemeiază astfel puternica dinastie a attalizilor care domină prin forță, strălucire și magnificiență ultimele veacuri de dinaintea erei noastre. Pergam devine una dintre cele mai impozante realizări urbanistice ale lumii elenistice, anunțînd marile ansambluri de mai tîrziu, cum vor fi fost palatele palatine[3] din Roma, bunăoară. Edifică somptuoase clădiri, cu terase etajate, aidoma palatelor din Persepolis și construcțiilor monumentale realizate de dinastiile carienilor la Halicarnas, orașul de baștină al lui Herodot.

La Pergam se fabricau vase de argint și de argilă în relief, stofe cu țesături cu fir de aur și parfum. Vestite ateliere de sculptură executau comenzile celor mai bogați comanditari din Attica. Era atîta opulență și aplecare spre studiu, arte, bun gust și frumos, încît cetatea Pergam din vremea attalizilor — adesea filoelenici — răsfață orașele Atena, Delfi și Delos, donîndu-le statui și porticuri. Citesc toate acestea în Asklepeion, celebrul sanctuar dedicat zeului Aesculap (numit de greci Asklepios), al sănătății și puterii cuprinzînd numeroase temple, legendara bibliotecă, un magnific amfiteatru (pe scenele căruia are loc anual un festival de spectacole cu participare internațională), aleea colonadelor, templul circular al lui Telephorus și altele.

Venind invariabil dinspre mare și sosind în micul port de pescari Dikili, acolo unde rîul Caicos se varsă în Marea Egee, turistul de azi trebuie să-și dozeze foarte bine timpul pentru vizita (de numai cîteva ore) la Bergama, orășel de tranzit, fără multe atracții contemporane, în afară de cea istorică, majoră, memorabilă, care ne-a adus și pe noi aici. Și este firesc să fie așa. Aici s-a întemeiat dinastia attalizilor, fidelă aliată a Romei în cele două războaie macedonene (215-205 și 200-197 î.e.n.), alianță hotărîtoare pentru existența și strălucirea de cîteva veacuri a regatului Pergam. Apogeul politic și cultural al acestui stat îl găsim sub regele Eumenes al II-lea (197-159 î.e.n.), cînd Pergam concurează orașul Efes, perlă de întîia mărime a negoțului din Orientul Mijlociu și deopotrivă Alexandria, căreia îi ia locul (după dezastruosul incendiu), alături de Antiohia, în planul valorilor de cultură, știință și artă pe care le adăpostește. Aici, la Pergam s-a inventat, ne aducem aminte prin gînd reflex, *pergamentul* acest străbunic al hîrtiei (piele netăbăcită, tratată special pentru uzul scrisului) replică majoră la interdicția Egiptului de a exporta faimosul papyrus. Este data la care orașul Pergam se află la apogeul rostirii de sine, numărîndu-se printre cele mai importante vetre culturale și științifice din lumea elenistică și din bazinul mediteraneean luat în ansamblu. Atestă acest lucru somp-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1982.

[2] Neoptolem, fiul lui Achile, căsătorit cu Andromaca, soția lui Hector, luată în sclavie de ahei.

[3] palatin, colină din Roma pe care se aflau unele din cele mai somptuoase construcții ale orașului.

tuoascle construcţii monumentale, între care Altarul lui Zeus, piesa excelsior a Acropolei din Pergam (aflată în muzeul Pergamon din Berlin)[1], fabuloasa bibliotecă ce a migrat din voinţa lui Marcus Antonius la Alexandria, pe altarul dragostei pentru Cleopatra, sanctuarul zeiţei Atena, templele lui Traian şi Dionysos, agora superioară, sanctuarul zeiţei Demetra, zeiţa fertilităţii, templul zeiţei Hera, gimnaziile în trei terase circulare, agora inferioară ş.a.m.d.

Decăderea şi sfîrşitul existenţei Pergamului, ca stat suveran, s-au petrecut sub regele Attalos al III-lea (170-133 î.e.n.), ins bizar, de nesfîrşită cruzime, ros de suspiciuni de tot felul, preocupat mai degrabă de studiul botanicii şi de ştiinţa agronomică, decît de treburile dregătoreşti, pe care le ignora cu nonşalanţă, drept care a şi oferit pe tavă regatul Pergam, prin testament, Romei. Este ceasul la care izbucneşte violenta răscoală antiromană condusă de Aristonicos. Acesta visează edificarea unui „stat al soarelui" (Heliopolis), bazat pe deplină egalitate dintre sărăcimea rurală şi cea urbană, sclavi şi liberţi. Visul utopic creşte ca aluatul cel bun, deoarece răsculaţii rezistă un timp legiunilor romane sprijinite de Bitinia, Pont şi Cappadocia; în cele din urmă răscoala este reprimată şi Pergamul intră sub jurisdicţia provinciei romane Asia (anul 129 î.e.n.), covorul de purpură pe care va pătrunde aici Marcus Antonius, autorul afacerii cu biblioteca, gest deopotrivă nobil şi scelerat. Voind parcă a se disculpa şi a eterniza locul în care s-a întîlnit cu regina inimii lui, Marcus Antonius a edificat la sud-est de Pergam, pe coasta mediteraneeană a Anatoliei, orăşelul Tarsus, conceput ca sanctuar închinat Cleopatrei. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1982.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Simion Tavitian—PAGINI PENTRU GLORIA ISTORIEI** *(cu un cuvînt înainte de conf. univ. dr.* **Mircea Muşat).**

Editura politică, Bucureşti, 1986, 285 pp., 15 lei: *rememorarea unor momente de seamă din lupta poporului român, organizată şi condusă de Partidul Comunist Român, împotriva pericolului fascist, pentru libertate şi independenţă.*

● **Gheorghe Zaharia — UNITATEA NAŢIONAL-STATALĂ, INDEPENDENŢA ŞI PROGRESUL SOCIAL — ESENŢA VIEŢII POPORULUI ROMÂN.**

Editura militară, Bucureti, 1986, 416 pp., 21 lei: *studii consacrate unor momente semnificative din istoria poporului nostru în lupta sa necurmată pentru păstrarea fiinţei naţionale.*

● **Nicolae Densuşianu — DACIA PREISTORICĂ** *(text stabilit de* **Victorela Neagoe,** *studiu introductiv şi note de* **Manole Neagoe).**

Editura Meridiane, Bucureşti, 1986, 736 pp., 103 lei: *reeditarea, după 73 ani, a unei originale sinteze de mitologie românească, abordînd o problematică vastă şi complexă privind trecutul poporului nostru.*

● **Augustin Deac — CONTRIBUŢIA CLASEI MUNCITOARE LA FĂURIREA STATULUI NAŢIONAL UNITAR ROMÂN.**

Editura politică, Bucureşti, 1986, 155 pp., 9,25 lei: *studiu consacrat aportului muncitorimii române la pregătirea şi înfăptuirea Marii Unîri de la 1 Decembrie 1918.*

● **Colonel dr. V. Mocanu — TIMP AL ÎNDÎRJIRILOR EROICE. 1916-1917.**

Editura militară, Bucureşti, 1986, 264 pp., 10,50 lei: *evocarea faptelor de nepieritoare glorie săvîrşite în timpul primului război mondial de ostaşii români.*

● **STRUCTURA ECONOMIEI ŞI SISTEMULUI INDUSTRIAL** *(coordonator: dr.* **Aurel Iancu).**

Editura politică, Bucureşti, 1986, 319 pp., 19 lei: *analiza unor probleme economice fundamentale pentru dezvoltarea complexului economic naţional.*

● **Nicolae Bârdeanu — PENTRU GLIA STRĂBUNĂ.**

Editura „Scrisul românesc", Craiova, 1986, 185 pp., 15 lei: *din faptele de glorie ale poporului nostru în lupta pentru păstrarea fiinţei naţionale.*

● **ESCADRILA NIEUPORT 3. JURNAL DE FRONT. 1916-1917** *(îngrijirea ediţiei, traducere din limba franceză, introducere şi note: prof.* Valeriu Avram; *prefaţă, control ştiinţific şi glosar: colonel-aviator (r)* **Paul Baltagi).**

Editura militară, Bucureşti, 1986, 160 pp., 7.75 lei: *piloţii români în timpul primului război mondial. (Fragmente din jurnalul escadrilei au fost publicate în* Magazin istoric, *nr. 9/1981).*

● Doru Cosma — **BRUNO ES GALILEI**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1986, 158 pp., 6.50 lei: *eseuri consacrate gîndirii filosofice a celor doi titani ai Renaşterii.*

MARTIE 1937

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La 1 martie se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Ion Creangă, „scriitorul cel mai aproape de glia acestei țări", după cum scrie ziarul Dimineața. Cu el „începe partea a doua a abecedarului, de școală primară, cu Creangă sfîrșește liceanul ultima clasă și-și trece examenul de bacalaureat. Este de minune faptul cum acest povestitor popular — continuă ziarul menționat, din 8 martie — a știut să se împartă și micilor elevi și celor care trec pragul adolescenței și oamenilor maturi".

● Marele dirijor italian Arturo Toscanini (1867-1957) a împlinit 70 ani. „Toscanini — scrie Adevărul din 26 martie — stăpînește cea mai uimitoare memorie muzicală. Vederea, din ce în ce mai slăbită, nici nu i-ar permite să urmărească partitura. Mintea lui (hotărît, un fenomen pentru oamenii de știință) e astfel alcătuită, încît poate stăpîni toate melodiile, toateritmurile, toate nuanțele.

Cînd vorbim despre Toscanini nu putem să nu amintim și despre lupta lui eroică pentru afirmarea compozitorilor tineri, dar în special lupta lui pentru apărarea demnității artistului. Pentru a apăra pe colegii săi, izgoniți de hingherii nazismului, el a renunțat la gloria de a dirija festivitățile wagneriene, pentru a-și manifesta solidaritatea cu cei exilați; și-a purtat bătrînețea pînă în Palestina, alcătuind o orchestră numai din refugiați politici".

● E mișcătoare pasiunea bucureștenilor pentru flori — notează Lupta din 26 martie. De cum se topește zăpada și apar primele raze ale soarelui de primăvară, bucureștenii încep să fie preocupați de gîndul grădinii. În toate piețele, la răspîntii, se vînd pomi

Seara zilei de 1 martie 1937. În timp ce se îndreaptă spre casă, după o ședință a Senatului universitar, rectorul Universității din Iași, Traian Bratu, este atacat de trei indivizi necunoscuți, care-i lovesc cu cuțitele. Vestea despre „odiosul atentat"[1], cum îl numesc ziarele, se răspîndește cu repeziciune. Rectorul universității ieșene este unul din intelectualii de seamă care s-a remarcat prin poziția sa democratică, consecvent antifascistă, inclusiv prin măsuri hotărîte împotriva acțiunilor pe care legionarii căutau să le organizeze în rîndurile tineretului universitar.

Actul criminal săvîrșit asupra sa se înscrie într-un șir de manifestări prin care Garda de fier — această agentură hitleristă în România — caută să împingă țara pe o cale extrem de periculoasă. Ridicîndu-se cu hotărîre împotriva gravei primejdii, opinia publică condamnă faptele legionarilor, atentatul săvîrșit la Iași. În presa democrată apar numeroase comentarii în care, înfierînd atentatul, sînt dezvăluite implicațiile unor astfel de acțiuni criminale.

Ziarul *Reporter* din 14 martie 1937, de exemplu, sub semnătura lui Ion Popescu-Puțuri, publică un articol în care — de pe pozițiile Partidului Comunist Român, sub a cărui conducere se afla cotidianul — sînt relevate scopurile odioase urmărite de atentatori și de susținătorii lor, articol în care se spune între altele: „Cei ce uneltesc pentru înăbușirea puținelor libertăți publice de care ne mai bucurăm și pentru îndrumarea României spre o politică externă de aventură, primejduind integritatea noastră teritorială și independența noastră națională, încurajează și ațîță pornirile extremei drepte și crearea unei stări psihologice de panică și teroare. Nu este suficient să protestezi împotriva unei stări de fapte existente, ci este necesar de luat cele mai potrivite măsuri pentru ca adevăratele cauze și adevărații autori, morali sau materiali, direcți sau indirecți, să fie puși în imposibilitatea de a mai continua nefasta operă".

Despre cauzele și implicațiile celor petrecute, revista *Rampa* consemnează: „Nu sîntem nici la primul atentat, nici la cel mai grav dintre ele. Indulgența unora, complicitatea altora au dus la întețirea terorismului extremei drepte, care învăluie atentatul și crima în stindardele patriotismului".

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din origina.

Traian Bratu, rectorul Universității ieșene; tablou de Octav Băncilă

Demonstrație la New York, pentru boicotarea Germaniei naziste, fotografie publicată de Dimineața, din 30 martie 1936

„Încercarea de asasinat a cărei victimă a fost profesorul Bratu a impresionat toate cercurile politice și a pus pe gînduri pe toți acei oameni politici cu răspundere care se îngrijesc de soarta și viitorul țării", scrie la rîndul său ziarul *Lupta* din 4 martie.

Dînd expresie revoltei opiniei publice, profundei ostilități pe care poporul nostru o are față de astfel de acțiuni, atentatul mișelesc este aspru condamnat în Parlamentul țării. În numele guvernului — după cum precizează ziarele — a vorbit, printre alții, și ministrul cultelor și artelor, Victor Iamandi, care și-a exprimat adînca sa indignare: „Răspunderea acestei stări de lucru apasă deopotrivă asupra întregii noastre clase conducătoare. De trei ani încoace, mișcările acestea [de dreapta] au fost speculate. Din ele, unii din oameni care voiau să aibă răspunderea în această țară au încercat să-și facă piedestal".

Între cei care au luat cuvîntul de la tribuna Parlamentului, s-a numărat și Vasile P. Sassu, ministrul justiției și agriculturii, care a relevat: „Asemenea acte înseamnă un huliganism absurd și străin de sufletul poporului român — huliganism pe care orice conștiință luminată trebuie să-l vestejească și să-l suprime".

În vreme ce opinia publică țintuiește la stîlpul infamiei manifestările extremei drepte, guvernul reafirmă orientarea țării pe linia menținerii păcii și a colaborării între state, a apărării independenței, integrității și suveranității naționale, a statu-quo-ului teritorial al sistemului de la Versailles.

Cu prilejul unei vizite făcută la Praga, Gh. Tătărăscu, președintele Consiliului de Miniștri, rostește un discurs în care relevă necesitatea păstrării alianțelor, ca o chezășie a menținerii Europei, discurs din care ziarul *Dimineața*, din 24 martie, reproduce o serie de fragmente: „Sîntem și rămînem credincioși alianțelor noastre; credincioși pactului Societății Națiunilor; credincioși tratatelor care au creat ordinea cea nouă în lume. Unirea noastră indisolubilă — spune în continuare primul ministru, referindu-se la alianțele țării — este de pe acum un fapt istoric. Ea a fost pînă azi chezășia puternică a securității noastre, cheia de boltă a păcii în această parte a Europei; ea este condiția de viață pentru fiecare dintre noi și pentru noi toți laolaltă".

Facla din 11 martie reproduce fragmente dintr-o cuvîntare a unui alt om politic, Grigore Gafencu, care, în același spirit, subli-

Cronică măruntă

și arbuști, răsaduri proaspete și trandafiri altoiți. Vecinii se iau la întrecere care să-și aranjeze mai frumos rondurile grădiniței. Bucureșteanul se bucură, ca nici un alt orășean european, de apariția primilor muguri, din grădinița lui. Bucureștii sînt orașul grădinilor: mai precis al grădinițelor. Grădinăritul e sportul bucureștenilor.

● Cotidianul francez Paris-Soir obișnuiește să publice, în fiecare zi, cîte o cugetare filozofică, morală sau literară, datorată marilor scriitori universali. Într-una din zilele acestea, în paginile ziarului, cititorii au găsit o astfel de cugetare semnată Negruzzi, fără altă indicație. Bob Negruzzi — fiul generalului Mihai Negruzzi din Iași — aflîndu-se la Paris a trimis ziarul părintelui său la Iași, rugîndu-l să identifice textul, pentru a se ști cărui dintre scriitorii „Negruzești" aparțin cele publicate de ziarul francez. Generalul M. Negruzzi constată că textul apărut în Paris-Soir a fost extras din scrierile lui Costache Negruzzi.

● La un concurs literar, organizat în Japonia, s-au prezentat 41 496 lucrări. Pentru citirea unui asemenea număr, juriul va avea nevoie — cum noteaza Lupta — de cel puțin un an de zile, astfel că premiul — care constă într-o pensie viageră — va putea fi decernat abia în anul viitor.

● Ziarele românești relatează — după cele americane — despre explozia produsă la o școală din orășelul New-London (Texas), datorată unei acumulări de gaze inflamabile, infiltrate de la exploatările petrolifere învecinate în sala caloriferelor clădirii în care funcționa școala. Explozia a fost deosebit de puternică, numărul elevilor și profesorilor care și-au

MARTIE 1937

Ion Creangă
într-o imagine
mai puțin știută

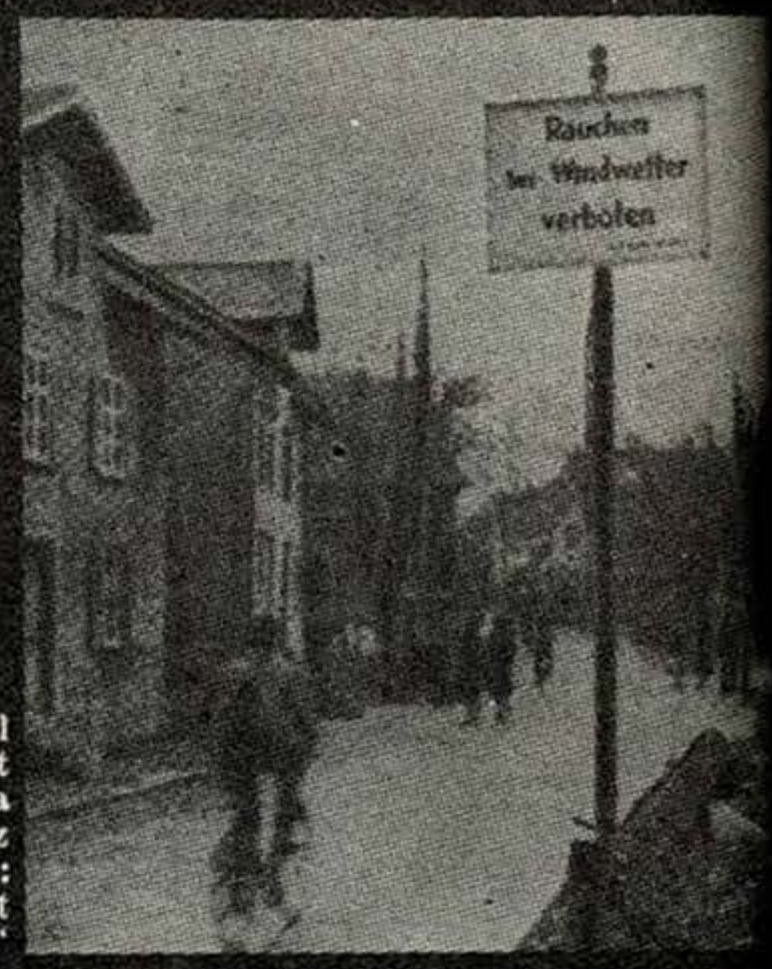

Un original
avertisment
în localitatea
Vaduz
din Lichtenstein:
„Fumatul oprit
cînd bate vîntul!"

Cronică măruntă

găsit moartea fiind evaluat de ziarele americane la peste 600. Școala era frecventată de peste 1 500 copii ai lucrătorilor și specialiștilor de la schelele de petrol din împrejurimi. Ziarele dau și următorul amănunt, reprodus și de presa românească și care sună ca o crudă ironie a soartei: desub ruine a fost scoasă o tablă, pe care un școlar scrisese cu creta, chiar în ziua în care s-a produs nenorocirea, următoarele cuvinte: „Petrolul și gazul natural din Texas sînt cele mai mari binecuvîntări ale naturii. Fără ele, această școală nu ar fi aici și nimeni dintre noi nu ne-am afla aici ca să ne învățăm lecțiile".

● În actuala stagiune — după cum scrie Adevărul din 12 martie — s-au distins trei actrițe tinere: Dina Cocea, Marietta Deculescu și Tanți Cocea.

● Printre oaspeții țării noastre, în această lună, se află și directorul marelui cotidian britanic The Times, John Walter, care își exprimă „bucuria că poate lua contact cu opinia publică românească". Vizitînd redacțiile ziarelor Adevărul și Dimineața, oaspetele englez declară: „Ziarele îmi sînt de mult cunoscute. În The Times sînt deseori reproduse comentariile politice publicate de dv. Știm, deopotrivă, că Adevărul reprezintă o instituție prin excelență democratică".

● La New York există un bucătarspecializat în preparate din... ouă. În decursul anilor, el a reușit să prepare o mie patruzeci și două de mîncăruri diferite din ouă.

● În localitatea Vanduz, din Lichtenstein, fumatul e în funcție ...de vînt. Deoarece majoritatea caselor sînt din lemn, cînd bate vîntul, fumatul este total interzis.

niază că bunele relații „depind de hotărîrea și de sinceritatea cu care vor respecta și unii și alții drepturile și prerogativele de suveranitate ale statelor noastre. Cerem statelor care vor să trăiască cu noi, cum dorim și noi să trăim cu ele, în bună pace și înțelegere, să dovedească că știu să prețuiască acest simțămînt".

Printre străinii care la începutul veacului XIX au cunoscut Țara Românească se afla și tînărul elvețian François Recordon. Acesta — după cum afirmă în prefața culegerii sale de scrisori *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants écrites de 1815 à 1821, avec la relation des derniers événements qui y ont eu lieu*, apărută la Paris la 1821 — a stat șase ani de zile în Muntenia, ca secretar la curtea lui Ioan vodă Caragea, căruia, de altfel, îi și dedică scrisorile amintite, din care *Adevărul literar și artistic*, cu data de 14 martie 1937, reproduce cîteva fragmente: „Nu v-aș putea zugrăvi mai bine Bucureștii, actuala capitală a Valahiei, decît împărtășindu-vă impresiile simțite la intrarea mea în acest oraș, în mai 1815". Autorul scrisorilor se referă, între altele, la „străzile podite cu bîrne groase de stejar, strîns legate între ele, umbrite de numeroși salcîmi", la „caleștile bogate", la „varietatea costumelor pe care le-am întîlnit". Toate acestea — comentează François Recordon — „mă izbiră mult și-mi oferiră un contrast destul de mare față de orașele turcești, pe care le găsisem atît de pustii și-atît de triste. Acest oraș a datorat, fără îndoială, creșterea sa nu numai avantajelor cu care natura a înbelșugat solul pe care îl ocupă, dar și preferinței pe care voievozii i-au acordat-o, stabilindu-și aici reședința din timpuri destul de vechi. Edificii ca palatele boierilor Brîncoveanu, Golescu, Cantacuzino și Vilara merită să atragă chiar privirile celor mai nepăsători, atît prin bogăția și măreția ce se descoperă în interiorul lor, cît și prin construcția care este diferită la fiecare din aceste clădiri".

Revista trimestrială *Societatea de mîine* de sub direcția lui Ion Clopoțel aniversează pe Sextil Pușcariu (1877-1948), cu ocazia împlinirii vîrstei de 60 ani. Sextil Pușcariu a deținut funcția de președinte al Comisiei interuniversitare, căreia i-a fost încredințată, în vara anului 1919, misiunea de a lua măsurile necesare pentru înființarea, după Unirea din 1918, a noii Universități din Cluj. Universitatea și-a deschis porțile în primele zile ale lui noiem-

Fotbalul feminin e la modă: echipele „Start Club" și „Iureș" înaintea unui meci

O invenție de ultimă oră — avionul automobil

brie 1919, Sextil Pușcariu devenind rectorul ei, ceea ce — cum scrie publicația amintită — „a constituit o puternică chezășie pentru bunul mers al acestei instituții culturale". Tot el a întemeiat și Muzeul limbii române — așezămînt creat în scopul unei sistematice răspîndiri a studiilor de filologie română în țară și în străinătate — și revista *Dacoromania* (buletinul acestei instituții); a condus, încă din 1906, lucrările de elaborare a *Dicționarului* Academiei Române, iar pentru 1937 este anunțată apariția *Atlasului lingvistic român*.

La rîndul ei, revista *Adevărul literar și artistic* marchează, în numărul din 21 martie, 90 ani de la nașterea lui A.D. Xenopol[1]. „Profesor universitar, istoric de primul rang, director al *Arhivei*, președinte al Ligii Culturale și mare iubitor de artă, Xenopol avea timp pentru toate și făcea totul cu seriozitate și talent desăvîrșit". În continuare, făcînd portretul marelui istoric, autorul articolului scrie: „Mergea ușor, săltat, din vîrful picioarelor. Xenopol avea o figură aparte. Purta favoriți. Bărbia și mustața îi erau rase. Pe fața-i blondă, ochii extrem de vioi și de neastîmpărați atrăgeau în special atenția auditorilor. Privirile lui mobile alergau după gîndul sprinten și neprevăzut. Avea o vorbă moale, egală. Exprima simplu o gîndire clară și ordonată. Expunea un fapt, îl explica și — bazat pe dînsul, ca și pe o serie de fapte asemănătoare — scotea un sens al lucrurilor. Îi citim și astăzi cu același folos și cu aceeași plăcere *Istoria românilor*"[2].

Trecînd în revistă istoria noastră, epocă după epocă, Xenopol face „să defileze la rampa destinului multe personagii de tragedie. Dar, ca și în tragediile antice, există un erou permanent — nevăzut și totuși părtaș la toate acțiunile: corul dintre culise, prin gura căruia soarta își lansează sentințele. Corul tragediei istorice a lui Xenopol este format de țărănimea din Moldova, Țara Românească, Ardeal. Masele de răzeși (moșneni) și de clăcași se mișcă în *Istoria românilor* ca niște valuri bătute de furtună, foarte rar liniștite". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 2,3/1980.

[2] De curînd, în Editura științifică și enciclopedică, au apărut primele două volume din *Istoria românilor din Dacia Traiană* de A.D. Xenopol.

Cronică măruntă

Interdicția este anunțată prin tăblițe, la toate colțurile de stradă și în piețe.

● **La împlinirea a o sută de ani de la moartea lui Pușkin, Alexandru Sahia scrie în Adevărul: „Deși a aparținut unei familii vechi boierești și a trăit într-o epocă de influențe reacționare și în artă, Pușkin se situează pe un plan progresist, îmbrățișînd și menținînd legături cu grupul decembriștilor. A văzut în literatură un rol social, mijloc de apărare a clasei asuprite. Voia ridicarea poporului îngenunchiat și înculț la o viață demnă și bună".**

● **Premiul național de literatură, pe anul 1937, a revenit poetei Elena Farago (1878-1954). Referindu-se la acest eveniment Eugen Jebeleanu scrie: „Cea mai înaltă recompensă literară revine, pentru prima oară, unei scriitoare care și-a închinat toate clipele vieții — sau mai potrivit spus: și le-a jertfit — artei".**

● **Radioul și presa ne-au adus vestea triumfului repurtat la New York de compozitorul și dirijorul George Enescu, care, scrie revista însemnări ieșene din 1 martie, „a pus din nou pe fruntea țării cununi de laur nepieritor".**

● **Presa anunță: 31 grade pe sol. Temperatura continuă să crească. La 23, 24 și 25 martie avem în cîmpia țării zile de vară adevărată, înregistrîndu-se la umbră 25 grade, cifră de la care încep temperaturile verii, conform definiției anotimpurilor. Dar bucuria căldurii nu durează... decît cîteva zile, căci Dimineața din 26 martie anunță: azi dimineață la ora 6 a început să ningă la Predeal. Temperatura a scăzut brusc, stratul de zăpadă s-a așternut în grosime de cîțiva centimetri.**

ÎN INIMA VICHYULUI, CU OCHII UNEI ANTIPÉTAINISTE

LOUISE WEISS

După cum se ştie din numeroasele articole consacrate de Magazin istoric momentelor tragice petrecute în Franţa în vara anului 1940 — cînd Germania agresoare şi Franţa îngenuncheată au semnat armistiţiul de la Rethondes (21 iunie) —, ţara a fost împărţită în două zone: una de nord, cea mai bogată, ocupată de inamic, şi una de sud, cu capitala la Vichy, declarată „zonă liberă", în care un guvern francez, condus de mareşalul Pétain, îşi exercita suveranitatea sub controlul comisiilor de armistiţiu ale Germaniei şi Italiei.

Adversarii capitulării — cei mai mulţi dintre francezi — socoteau că un război lung ar fi fost încununat de victorie şi, odată cu ea, Franţa s-ar fi restabilit, poziţie afirmată de generalul de Gaulle încă din primul său Apel către poporul francez, citit la Radio-Londra şi încheiat prin celebrul îndemn: „Orice s-ar întîmpla, flacăra Rezistenţei franceze nu trebuie să se stingă şi nu se va stinge"[1]. În clipa aceea, mareşalul Pétain şi generalul de Gaulle se situau pe poziţii istorice ireconciliabile. Pentru primul, războiul se terminase, pentru al doilea, abia începea.

Primind, chipurile, din partea Adunării Naţionale, în iulie 1940, misiunea de a reface o ţară ocupată pe trei cincimi de germani, Pétain a introdus o serie de măsuri excepţionale, cu caracter antidemocratic, în cadrul aşa-zisei „Revoluţii naţionale", a cărei deviză, „Muncă, familie, patrie" o înlocuia pe aceea a republicii: „Libertate, egalitate, fraternitate".

Care a fost bilanţul acestei „Revoluţii naţionale"? Părerile sînt împărţite. Mai există şi astăzi francezi care susţin că Pétain a încercat să salveze tot ce se mai putea salva din onoarea Franţei, unii mergînd pînă acolo încît au cerut reabilitarea lui post mortem. Cei mai mulţi însă îl consideră un colaboraţionist, care n-a adus decît prejudicii ţării sale. „Mitul Pétain" a fost întors pe toate feţele în cele peste patru decenii de la prăbuşirea regimului de la Vichy, demonstrîndu-i-se cu vîrf şi îndesat nocivitatea[2]. La bara tribunalului istoriei, bătrînul mareşal, erou în primul război mondial, se relevă însă ca o personalitate extrem de contradictorie. În Franţa, dezbaterea asupra gesturilor sale politice din acei ani rămîne încă deschisă. Aşa încît o nouă mărturie, depusă de cineva care a trăit în preajma mareşalului şi a miniştrilor săi în acei ani zbuciumaţi, nu face decît să arunce un plus de lumină demascatoare asupra unui regim discreditat, dar încă discutat de istorie.

Este vorba despre scriitoarea şi ziarista Louise Weiss (1893-1983), o energică luptătoare pe tărîm social şi politic pentru drepturile femeilor şi pentru pace, deţinătoarea unui bogat palmares literar: romane, dintre care Marseillaise (3 volume, 1945-1947), premiat de Academia franceză, note de călătorie, numeroase volume de memorii, între care se disting cele din seria Mémoires d'une Européenne (5 volume). Directoare a revistei săptămînale l'Europe nouvelle (1918-1934), preşedintă a asociaţiei „La Femme nouvelle", pentru egalitate în drepturi politice (1934-1939), redactor-şef al revistei Nouvelle République (1942-1944), apărută fără autorizaţia ocupanţilor germani şi a guvernului de la Vichy, Louise Weiss a realizat şi numeroase filme documentare, pentru televiziunea franceză, despre India, Orientul Mijlociu şi China (10), cît şi despre Africa Orientală (21).

În octombrie 1985, la Palais de Luxembourg din Paris, ziaristei şi scriitoarei Louise Weiss i-a fost consacrată o expoziţie. Bibliothèque Nationale a pus la dispoziţia organizatorilor şi bogata sa corespondenţă, cuprinzînd, printre altele, scrisori de la Nicolae Titulescu şi Anna de Noailles.

În ultimii ani ai vieţii, scriitoarea s-a consacrat monumentalei lucrări Memoriile unei europene, din al cărei volum V, „amestec de jurnal şi de cronică, dar totdeauna fidel întîmplărilor trăite" — cum mărturiseşte însăşi autoarea — intitulat La Résurrection du Chevalier (juin 1940-août 1944) şi apărut la Paris, am extras cîteva fragmente cu titlul şi subtitlurile aparţinînd redacţiei Magazin istoric[3].

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1986; 9,10/1984.

[3] Pentru cursivitatea textului, nu am mai marcat punctele de suspensie. Parantezele drepte aparţin redacţiei, iar notele care nu au menţionate sigla *n.a.* — traducătorului.

Cărţi poştale cu răspunsuri laconice

Am sosit la Vichy de Crăciun [1940] şi m-am instalat într-o cameră glacială a hotelului „Albert I.“ Ministrul pétainist al agriculturii, un nătărău pe nume Caziot, se îndrăgostise — de-a dreptul comic — de o evreică, a cărei înfăţişare vaporoasă ascundea nervi de oţel. În timp ce se lăuda că a epurat administraţia de conţopiştii evrei, Caziot i-a adus iubitei sale, în mare taină, pentru sărbători, o ştiucă mare, pe care am savurat-o cu cinism.

Trecuse perioada cînd Adolf Hitler ar fi putut cîştiga inima francezilor. Consolidată, linia de demarcaţie tăia ţara în două. Familiile corespondau prin cărţi poştale, care aveau tipărite întrebări elementare, ce nu permiteau decît răspunsuri laconice. Controlate, şterpelite, plătite cu bani falşi, rosrsele celor două zone erau expediate dincolo de Rin, într-un ritm care reducea poporul, mai ales pe oraşeni, la o mizerie nemaiîntîlnită pînă atunci. Prizonierii de război piereau în Germania. Deportările muncitorilor nu începuseră încă şi nici Rezistenţa. Recensămîntul evreilor era în toi. Pentru a-i cunoaşte, trebuiau să se autosemnalizeze. Din cauza asta, li s-a impus să poarte steaua galbenă, cei care se eschivau fiind pasibili de pedepse aspre. Intimidaţi, aceşti nevinovaţi se ofereau ei înşişi vindictei. Denunţurile veneau şi ele în completare.

Iată un document ilustrativ pentru relaţiile franco-germane din acel moment: memoriul confidenţial al generalului La Laurencie asupra misiunii sale ca delegat general al guvernului francez pe lîngă şeful Administraţiei militare germane în Franţa, în perioada 19 august-19 decembrie 1940. La 27 octombrie, la cîteva zile după întrevederea de la Montoire[1], La Laurencie îi scria mareşalului Pétain: „Germania e enervată. Graba pe care a manifestat-o pentru a purta tratative cu guvernul francez, tratative pe care se pare că le-a căutat, trădează o nelinişte ale cărei cauze profunde pot fi, după părerea mea, clasate în următoarele trei rubrici: oboseala armatei; eşecul ofensivei împotriva Angliei; atitudinea Statelor Unite ale Americii.

1. *Oboseala armatei germane:* Această stare se percepe nu numai la bărbaţii maturi, dintre care unii sînt pe front de aproape patru ani, ci şi la — deşi într-o formă mai uşoară — tinerii nazişti, a căror credinţă în Hitler rămîne totuşi deocamdată intactă.

Mi-au fost semnalate indicii certe de slăbire a moralului (discuţii, sinucideri, dezertări, acte de indisciplină colectivă etc.). De la sfîrşitul lunii septembrie, numărul lor a crescut foarte mult.

2. *Eşecul ofensivei împotriva Angliei:* Se pare că Înaltul comandament german — cel puţin pentru anul în curs — a renunţat la această operaţie riscantă şi pregăteşte spiritele pentru o campanie de iarnă.

Acest eşec, fiindcă despre un eşec este vorba, primul pe care l-a suferit Hitler, a zdruncinat profund moralul Germaniei, atît de greu lovită de bombardamentele aeriene ale R.A.F-ului

3. *Atitudinea Statelor Unite ale Americii:* Ajutorul acordat Angliei de către America e şi aşa considerabil. Acest ajutor a fost menţinut pînă acum în domeniul moral şi material. Viitorul ne va arăta dacă se va extinde şi în domeniul uman, sub forma unui corp expediţionar.

Atitudinea Statelor Unite ale Americii îngrijorează profund Germania; dovadă este grija cu care autorităţile germane ascund trupelor lor discursurile preşedintelui Roosevelt.

În deruta morală şi mizeria sa fizică, poporul Franţei se îndreaptă spre dumneavoastră, domnule Mareşal, are încredere în dumneavoastră, n-are încredere decît în dumneavoastră. Dar opinia publică a devenit nervoasă, simte nevoia să fie tratată cu menajamente. Ea nu se încrede în conducători care vor s-o violenteze, mai ales cînd trecutul politic al acestor conducători nu-i inspiră o încredere absolută“.

Oare Winston va reuşi?

Vichyul, perla staţiunilor balneare, avea un aspect si-

[1] La 24 octombrie 1940, Pétain s-a întîlnit cu Hitler la Montoire şi şi-au strîns mîna. Scena a fost înregistrată, pentru posteritate, pe pelicula a nenumărate aparate fotografice şi de filmat şi răspîndită apoi în ziare de Ministerul german al propagandei. Difuzată pe ecranele franceze, ea a provocat stupoare în rîndurile populaţiei.

Într-o Franţă ocupată şi împărţită în două, hitleriştii verifică fiecare persoană care trece linia de demarcaţie dintre regiunile stăpînite de armata germană şi zona liberă, de sub administraţia guvernului Pétain-Laval

nistru. Strada care trecea prin fața hotelului „Parc" se numea „Mareșal Pétain". Exista chiar un „stil Vichy". Neîncrederea și aroganța se purtau dis-de-dimineață. O tăcere superioară era de bun gust. Contestatarii celei de-a treia republici, oamenii Vichyului, îi criticau violent pe cei de la Londra, nu fără gîndul ascuns de a ajunge, eventual, la ei. În urma întrevederii sale cu Adolf Hitler de la Montoire, aranjată de Pedro, [primul ministru Pierre Laval], mareșalul a fost scrîbit. Să strîngă mîna Führerului, să permită colaborarea cu invadatorul — erau o prea mare știrbire a imaginii sale în ochii francezilor. A colaboral Cuvîntul căpătase dintr-o dată un sens de trădare națională, pe care avea să îl păstreze ani de zile[1].

— În sfîrșit, vom vedea, își spuneau parlamentarii de la Vichy. Poate că totuși vor cîștiga englezii.

Prietenul personal al mareșalului, senatorul de Martinica, Henri Lémery, mi-a ținut următorul discurs:

„Între miniștrii și consilierii intimi ai mareșalului suflă vîntul zîzaniei. Dintre consilierii ăștia, burtosul de Lucien Romier și slăbănogul de René Gillouin nu sînt oameni, ci slugi, dispuse să facă orice. L-am întîlnit tropăind în zăpadă, la ora opt seara, în fața hotelului «Parc» pe Raphäel Alibert, care își pierduse portofoliul justiției. Tuna și fulgera. «Cei de sus pretind că m-am retras din motive de sănătate. Nu-i adevărat. Mă simt excelent». Gărzile mareșalului îl ascultau. «Puțin îmi pasă. Pot să-mi facă ce vor»; bombănea Raphäel. «Îți vine să dorești victoria lui Churchill. Politica mea? Se rezumă în două cuvinte: responsabilii înfrîngerii să fie împușcați și să ne întoarcem la Paris. Amîndouă aceste lucruri ar fi posibile fără castrații și nătăfleții noștri»". Și Lémery, izbucnind în rîs, a continuat: „Mareșalul e complet lipsit de simț politic. Nu-și cunoaște personalul. M-am întors din Africa de Nord. Cu excepția generalului Weygand[2], militarii pe care îi întreținem acolo sînt vrednici de milă. Abrial[3], ciudatul nostru învingător de la Dunkerque, nu cunoaște problema. Mareșalul a crezut că-i de ajuns să-i reducă o parte din atribute și să i le treacă lui Weygand, pentru a depăși impasul. Amiralul Darlan[4], care îl suspectează pe Weygand, n-a izbutit să se descotorosească de el. De fapt, conchide Henri Lémery, cred că mareșalul, în forul său interior, dorește victoria engleză".

La 6 ianuarie [1941], Edouard Herriot [președintele ales al Camerei deputaților, intrată în vacanță de la 10 iulie 1940] mă primea într-o mică vilă botezată Președinția Camerei deputaților. Era schimbat față de 10 iulie: bronzat, refăcut. Trăia la castelul Brotel, în Isère, în împrejurimile Lyonului, și-și folosea timpul liber făcînd investigații despre Stendhal. „Înțelegi, draga mea — mi-a spus —, mi-am fortificat mușchii ca să reintru în luptă. Ploșnițele de la Vichy m-au alungat de la primăria din Lyon. Atîta pagubă! Problema cea mare, singura care contează, e victoria Angliei. Nu există altă speranță! Nici alt motiv de a trăi! Oare Winston va reuși? Tu trebuie să știi asta, după călătoria ta în America. Mă mai iubesc acolo? Vino să mă vezi la Brotel"[5].

(Va urma)

Prezentare și traducere:
Paul B. MARIAN

[1] În cursul întrevederii de la Montoire, Hitler a solicitat participarea Franței la războiul împotriva Angliei, urmînd ca Germania să facă unele concesii Franței (întoarcerea prizonierilor de război acasă, reducerea indemnizației de ocupație etc.). Din cauza reticenței mareșalului, întrevederea nu s-a încheiat însă prin nici un acord.

[2] Maxime Weygand (1867-1965), comandant-șef al teatrului de operații din Mediterana orientală (1939), generalissim (1940), ministr al Apărării naționale (iunie-septembrie 1940) delegat general al guvernului de la Vichy în Africa de Nord (1940-1941). Rechemat în Franța din ordinul lui Hitler, a fost arestat de Gestapo în noiembrie 1942 și reținut prizonier în Germania pînă în 1945. Chemat în judecată la întoarcerea în Franța și socotit nevinovat, a fost eliberat în 1948. *(Magazin istoric*, nr. 9/1971, 3/1973, 5/1983).

[3] Jean Abrial (1879-1962), amiral francez, făcut prizonier în bătălia de la Dunkerque *(Magazin istoric*, nr. 9-12/1983) și eliberat curînd, guvernator general al Algeriei (1940-1941), secretar de stat la marină în guvernul de la Vichy (1942). Condamnat, după terminarea războiului, la degradare civică și la zece ani muncă silnică, a fost eliberat în 1947.

[4] François Darlan (1881-1942), șeful Statului major al marinei, amiral al flotei (1939), comandant-șef al forțelor navale (1939-1940), ministrul marinei în guvernul Pétain (1940), apoi vicepreședinte al Consiliului (dec. 1940-apr. 1942); asasinat la Alger, la 24 decembrie 1942. *(Magazin istoric*, nr. 2/1974).

[5] Ostilitatea sa față de guvernul de la Vichy avea să-i aducă domiciliul forțat la Nancy, în 1942, apoi deportarea în Germania (1942-1945): *(Magazin istoric*, nr. 9/1984.)

În urma întrevederii de la Montoire, din 24 octombrie 1940, dintre Hitler și Pétain, regimul de la Vichy devine oficial aservit Reichului nazist

ADEVĂRATELE CĂLĂTORII ALE STOLNICULUI

(Urmare din p. 47)

române. Afirmația se sprijinea pe spusele banului M. Cantacuzino că stolnicul poseda la el acasă mai multe diplome, hrisoave și cărți decît domnul în cancelaria lui, pe existența, în biblioteca cărturarului de la Mărgineni, a cîtorva atlase și pe alcătuirea de către el însuși a marii sinteze geografice *Harta Țării Românești*. Interesul învățatului pentru hărțile cu caracter militar și politic este ilustrat și de relativ recent descoperita schiță a asediului cetății Petrovaradin, publicată și în paginile *Magazinului istoric*, nr. 11/1976.

Cunoscînd toate acestea se impune însă precizarea că hărțile din biblioteca învățatului nu erau opere ale lui, ci doar instrumente de lucru. Ele dau imaginea pătrunderii la noi a primelor informații despre America, exprimă profunda curiozitate științifică a stolnicului. În schimb, *Harta Țării Românești* și schița asediului cetății Petrovaradin, atribuite stolnicului, relevă că acestea aveau un caracter figurativ, fără a utiliza instrumentele moderne ale cartografiei existente atunci în Europa.

În finalul acestor pagini se poate conchide că în perioada 1668-1669 stolnicul a călătorit doar în sud-estul Europei, în Italia, și în Imperiul habsburgic, fără a ajunge în Europa apuseană. Călătoria sa a luat sfîrșit în primele luni ale anului 1670, probabil în ianuarie. Motivul călătoriei, pe lîngă învățătură, a fost pedepsirea fostului domn Grigore Ghica I, unul din asasinii tatălui său. La întoarcerea în patrie a aplicat multe din cele învățate, depășindu-și contemporanii și dobîndind titluri și glorie suficiente pentru a fi o mare personalitate. ■

CLIO ZÎMBEȘTE

Citind, în ziarul local, un articol calomnios la adresa persoanei sale, un politician dintr-un orășel din vestul Statelor Unite s-a supărat foarte tare. Unul dintre prietenii săi i-a demonstrat însă că n-are nici un motiv de supărare.

— Cum așa?!, a întrebat el.

— Simplu. Trebuie să te gîndești că în orașul nostru sînt numai 20 000 locuitori. Jumătate din ei nu sînt abonați la acest ziar: rămîn 10 000. Jumătate din aceștia nu citesc articolul: rămîn astfel 5 000. Jumătate din cei care-l citesc nu cred în povestea asta. Jumătate din restul de 2 500, care cred că povestea este adevărată, nu te cunosc. Rămîn 1 250, dar jumătate dintre ei îți sînt prieteni. Rămîn deci 625. Jumătate dintre ei gîndeau așa despre tine și înainte de-a citi articolul, așa că n-ai nici un motiv să te superi...

●

Învingîndu-l pe Hannibal la Zama, în anul 202 î.e.n., generalul roman Publius Cornelius Scipio Africanul i-a cerut să-i spună care sînt, după părerea lui, cei mai mari comandanți de oști.

— Primul, a spus Hannibal, este Alexandru Macedon.

— A doilea?

— Al doilea e Pyrus.

— Și al treilea?, a insistat Scipio, crezînd că Hannibal îl va numi pe el.

— Al teilea mă consider eu.

— Și dacă tu m-ai fi învins pe mine?, a întrebat în continuare romanul.

— Atunci m-aș fi considerat primul!

●

În 1521, cînd oștirile sultanului Soliman Magnificul (1520-1566) au ocupat Belgradul, o femeie a venit și i s-a plîns că, în timp ce dormea, soldații turci îi furaseră vitele.

— Dar dormeai foarte adînc...

— Da, stăpîne. Eram convinsă că, în timp ce eu dorm, soldații Înălțimii Voastre veghează să nu ni se întîmple nimic.

Apreciind îndrăzneala și inteligența femeii, sultanul a poruncit să fie despăgubită pe loc.

●

Se știe că marele scriitor american Mark Twain (1835-1910) nu prea simpatiza ziariștii, motivînd că aceștia înțeleau prea mult sau interpretau greșit ceea ce li se spunea. Din acest motiv, de-a lungul carierei sale, s-a ferit să acorde interviuri. Dar ducîndu-se în Missouri, să-și revadă casa părintească, a făcut o excepție, acordînd un interviu unui tînăr reporter. Acesta l-a rugat să menționeze ce eveniment anume din viața sa îl impresionase în mod deosebit.

După ce s-a gîndit o clipă, Mark Twain a spus:

— Funerariile lui Aaron Burr...

— Scuzați-mă, domnule, dar Burr a murit cînd dumneavoastră aveați abia un an...

— Tinere, dă-mi voie să-ți strîng mîna: ești primul reporter întîlnit de mine care descoperă o greșeală înainte de a fi tipărită!

●

Și tot despre Mark Twain se spune că, vizitînd un muzeu de istorie dintr-un oraș american, se oprise îndelung în fața unei vitrine, pe fața lui citindu-se o mare tulburare.

- Ce v-a emoționat atît de mult?, l-a întrebat ghidul.

— Această sabie.

— Da, e un obiect de mare importanță istorică, a confirmat ghidul.

— Știu, este sabia lui George Washington...

— Dar cum ați recunoscut-o?!, a întrebat din nou ghidul, abia stăpînindu-și o undă de admirație.

— A, nimic deosebit: așa mi s-a spus în alte cîteva muzee pe care le-am vizitat pînă acum...

●

Scriitorul englez Lewis Morris se plîngea confratelui său Oscar Wilde că se organizase un fel de conspirație a tăcerii în jurul ultimei sale cărți. Întrebîndu-l ce să facă, Wilde i-a răspuns:

— Alătură-i-te...

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

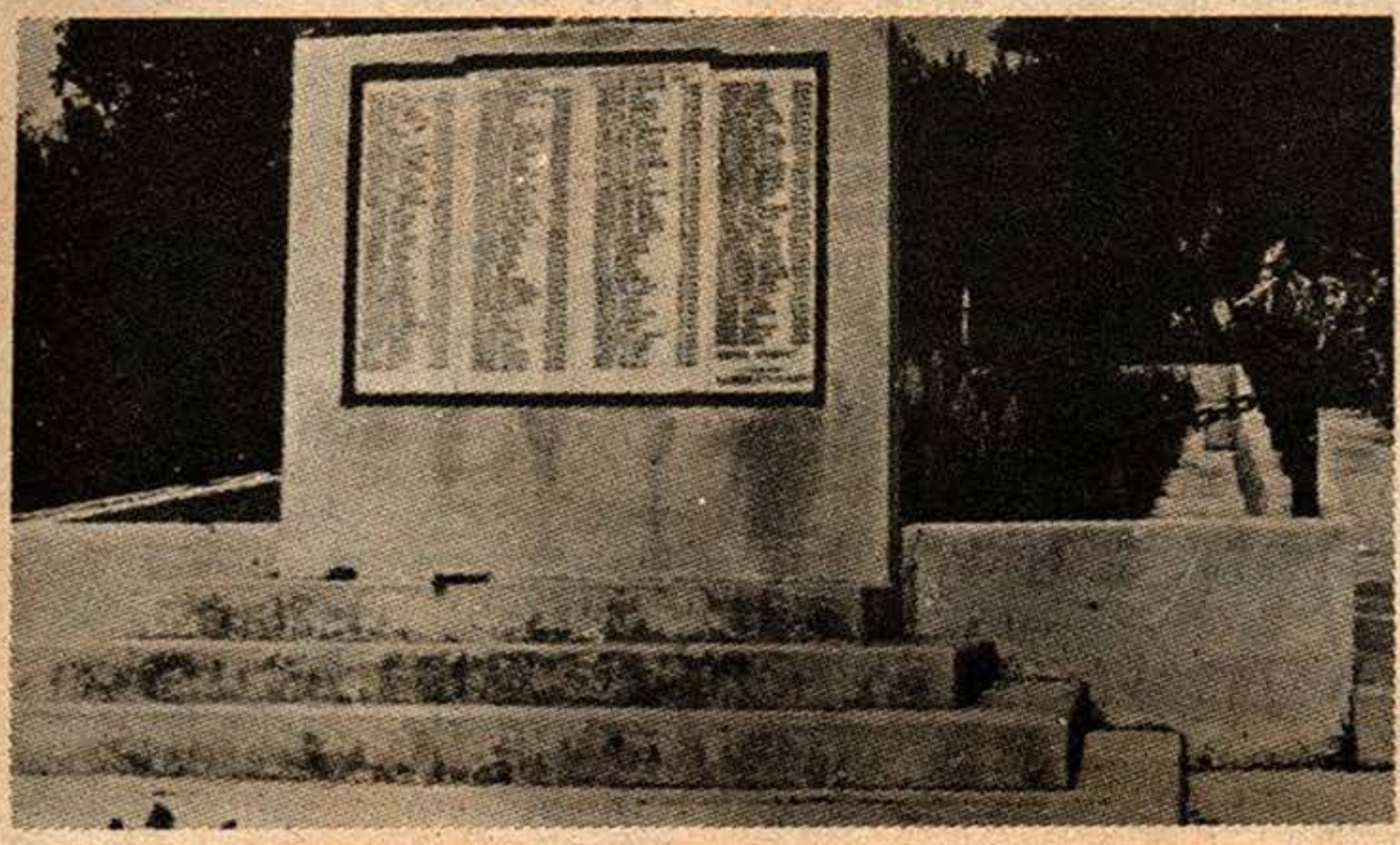

MARTIRII DE LA IP

DAN IOAN, din Satu Mare, ne trimite o emoționantă scrisoare, din care reținem: Să nu-i uităm pe martirii neamului nostru. La Ip, în județul Sălaj, monumentul din fotografia de mai sus amintește de cele peste 150 victime ale masacrului horthyist din noaptea de 13/14 septembrie 1940, an de tristă amintire în viața și istoria poporului nostru.

Turiști de pretutindeni din țară se opresc în fața lui, păstrînd un moment de reculegere în memoria victimelor. Așa a făcut și grupul de turiști sătmăreni, din care am făcut și eu parte, vizitînd comuna Ip. Tovarășul profesor de istorie Grațian Porța, din localitate, a evocat tragedia care atunci, în 1940, s-a năpustit asupra românilor din Ip.

ÎN 1793, PRIN MOLDOVA ȘI MUNTENIA

În completarea rubricii În București, acum 50 ani, din nr. 2/1987, AUREL POPOVICIU, din București, ne relatează că în Adevărul literar și artistic, din 21 februarie 1937, sînt semnalate notațiile de călătorie prin Moldova și Muntenia, în 1793, ale unui secretar al ambasadorului rus Mihail Kutuzov în drum spre Constantinopol. Suita acestuia număra peste 650 persoane. Au plecat la 15 martie 1793 de la Petersburg și la 24 iunie, același an, au sosit la Iași. „De aici, străbătînd «frumoasa Moldovă» pe un drum șerpuind printre văi și dealuri înțesate cu păduri, suita a ajuns la Focșani joi 14 iulie. Descriind plaiurile moldovene, autorul remarcă «pitorescul lor»". Pretutindeni se văd încă urmele războiului ruso-turc din 1787-1789.

La Focșani, stau trei zile. Aici, în întîmpinarea ambasadorului a ieșit hatmanul miliției valahe „sau așa-numitul spătar" care „le oferă sub corturi «o prea bună gustare», după care le împărți în numele domnitorului [Alexandru Moruzi] «sticluțe cu fel de fel de parfumuri»".

La hotarul Bucureștilor, sînt întîmpinați de domnitor care dăruiește ambasadorului un „frumos cal alb". La 28 iulie, delegația intră în oraș unde rămîne aproape două săptămîni. Au loc schimburi de vizite între domnitor și ambasador. Reședința domnească era „o casă boierească situată pe o înălțime aproape de mitropolie. Palatul domnesc fusese dărîmat de austrieci în ultimul război. Privelișteа din locuința gospodarului în vale spre oraș — continuă autorul notațiilor — era cu totul minunată". La un bal, remarcă „obiceiul jupînilor și jupînițelor din societatea înaltă de a purta în mîini coronițe de trandafiri:

La 10 august 1793, delegația a părăsit Bucureștii.

MEDIC, NU ACTRIȚĂ

IOANA STURZA, din București, ne-a scris în legătură cu fragmentele din jurnalul istoricului R.R. Rosetti, pe care revista noastră le-a publicat în nr. 11,12/1986. Reproducem un pasaj din scrisoare, însoțindu-l de mulțumirile noastre pentru precizarea pe care o conține: În numărul 12 (237), din decembrie 1986, p. 32, nota 4, nu este vorba de actrița Cécile Sorel, ci de doctorul E. Sorrel, venit cu Misiunea militară franceză și care a îngrijit pe tatăl meu [Ioana Sturza, născută Rosetti, este fiica autorului jurnalului — n.n.], cînd a fost grav rănit la bătălia de la Răzoare, 1917, și cu care a rămas prieten ani de zile. Vă rog să binevoiți a comunica aceste erori celor ce au făcut selecția textului, introducerea și notele, întrucît știu cît de mult ține Magazin istoric la exactitatea articolelor publicate.

COLECȚII COMPLETE

Alți și alți cititori ai revistei noastre ne scrin, cu justificată mîndrie, că sînt posesorii colecției complete a celor 239 numere ale revistei apărute din aprilie 1967 și pînă în prezent. Iată cîteva fragmente din scrisorile unora dintre aceștia.

RADU BUCUR, student anul III la secția Automatizări și calculatoare a Universității din Craiova: Posed colecția revistei chiar de la primul număr, prin grija bunicului meu, un mare iubitor de istorie. Ea a constituit pentru mine un izvor considerabil de îmbogățire a cunoștințelor acumulate în timpul școlii și liceului. Bineînțeles, îmi revine datoria și plăcerea de a o completa în continuare și de a o păstra în bună stare.

Sînt și eu unul dintre vechii și statornicii abonați ai prestigioasei reviste Magazin istoric, care, în biblioteca mea ocupă un loc de cinste, nelipsindu-mi nici un număr din această admirabilă colecție, ne scrie OCTAVIAN MIERLAȘ, din Baia Mare.

VICTOR IANIȘEVSCHI, din Iași: Primind al 237-lea număr al revistei (decembrie 1986) am completat și legat al 20-lea volum al colecției mele complete din Magazin istoric. Am participat cu multă plăcere la mai toate concursurile organizate de revistă, antrenînd și copiii mei,

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ca elevi și studenți, iar acum și pe nepoți.

Ca iubitor de istorie posed și eu colecția completă a revistei, ne mărturisește și colonel (r) NICOLAE BĂRBULESCU, din Constanța. Sînt abonat și o citesc cu mare interes.

MASCĂ

GHEORGHE DRAGOTĂ, muzeograf, Muzeul Țării Făgărașului din Făgăraș, ne semnalează o interesantă descoperire arheologică făcută în august 1986 în preajma castrului roman de la Cincșor (com. Voila, jud. Brașov). Este vorba despre o mască feminină, din bronz (în imagine), parte componentă a unui coif de cavalerie romană. Este, după opinia corespondentului nostru, o mască de paradă, unică în colecțiile muzeale din țara noastră. Are înălțimea de 24,5 cm și lățimea de 17 cm. E a a aparținut, probabil, unui cavalerist din coherta II Flavia Bessorum, unitate militară auxiliară, alcătuită din traci, care-și avea sediul în castrul de la Cincșor. Pe baza inventarului arheologic descoperit odată cu ea, piesa a fost datată sec. II-III e.n.

POȘTA CONCURSULUI

NICOLAE ANDREIANU, din Drobeta-Turnu Severin. Transcriem gîndurile dv. privind revista și concursurile organizate, semnificative pentru interesul și atașamentul cu care cititorii noștri urmăresc revista apărută în urmă cu 20 ani: Sînt abonat și cititor permanent al Magazinului istoric încă de la apariția sa, în aprilie 1967. Aștept cu nerăbdare, în fiecare lună primirea unui nou număr, deoarece în paginile revistei găsesc multe fapte de viață interesante, care îmi umplu sufletul de căldură. Am reușit să particip la concursurile dv. și la ultimul m-am aflat, cu bucurie, printre cîștigători. Felicitări și succese și la edițiile viitoare.

VIOREL PANAIT, din Constanța, dorește să afle numele primilor participanți la concursul 30 din 30 ale căror scrisori cu răspunsuri au sosit la redacție. Iată-i, în ordinea în care am primit scrisorile lor: Armin Sc ein, Dumitru Bobocica, Nicolae E. Pipa Spirea, Mihail Colița, Georgian Ionescu, Elena Mandache, Florea Tăujan, Victor Vernescu, Ignat Luca, Gheorghe Mihai, toți din București, precum și Ioana Dumitru, din Constanța și Vasile Ionescu, din Galați.

IOSIF MICLOȘ, din com. Tismana, jud. Gorj; GRIGORE RĂVULESCU, din com. Irdera de Jos, jud. Dîmbovița: După cum am precizat în regulamentul concursului (nr. 11/1986), răspunsurile nu se iau în considerație decît dacă sînt trimise toate o dată, respectiv la toate cele trei serii. Cum dv. ați răspuns doar la una din cele trei serii de întrebări, scrisorile dv. de participare nu pot intra în concurs.

IULIAN MARA, din Dej: Sînt un consecvent cititor al revistei, iar concursurile organizate îmi dau posibilitatea de a-mi reîmprospăta cunoștințele despre istoria patriei și poporului nostru, despre luptele de veacuri duse de înaintașii noștri pentru libertate și independență. M-a bucurat mult organizarea concursului 30 din 30.

ÎNTREBARE

În legătură cu întrebarea nr. 7 din prima serie a concursului 30 din 30, ne-au mai scris și următorii cititori, cărora le mulțumim, pentru atenția cu care ne citesc, felicitîndu-i, totodată, pentru statornica lor pasiune față de revistă și de concursurile organizate: GH. ENACHE, din București; ION BRIOTA, din Cîmpina; IOAN CRĂCIUN, din Sibiu; ȘTEFAN PETRESCU, din Constanța; GHEORGHE ARUXANDREI, din com. Sagna, jud. Neamț; CORNEL MIHAI, din Bacău; TATIANA COBAN, din Brașov; HRISTEA PĂSLĂ, din Corabia; ATANASIE DEBLAN, din Oradea; ION BUZEA, din Brăila; TEODOR BAIMUȘ, din Timișoara; ION CARPEN, din Vălenii de Munte; CONSTANTIN STOICA, din București; VASILE IANZA, din Petroșani; ELENA-MARIA DĂRĂMUȘ, din Petrila; GHEORGHE MARIUȘ, din Tîrgu Jiu; CORNEL DABOLTI, din Brașov.

CALEA CUZA

Ing. TIBERIU MARINESCU, din Cluj-Napoca, ne semnalează, pe baza unei știri apărute în ziarul RHEIN-NECKAR ZEITUNG, din R.F.G. că în octombrie 1982, în orașul Kirchheim a fost inaugurată „Calea Cuza". După cum se menționează în articol, „denumirea de «Calea Cuza» a fost dată după numele lui Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al României, care a murit la Heidelberg la 15 mai 1873".

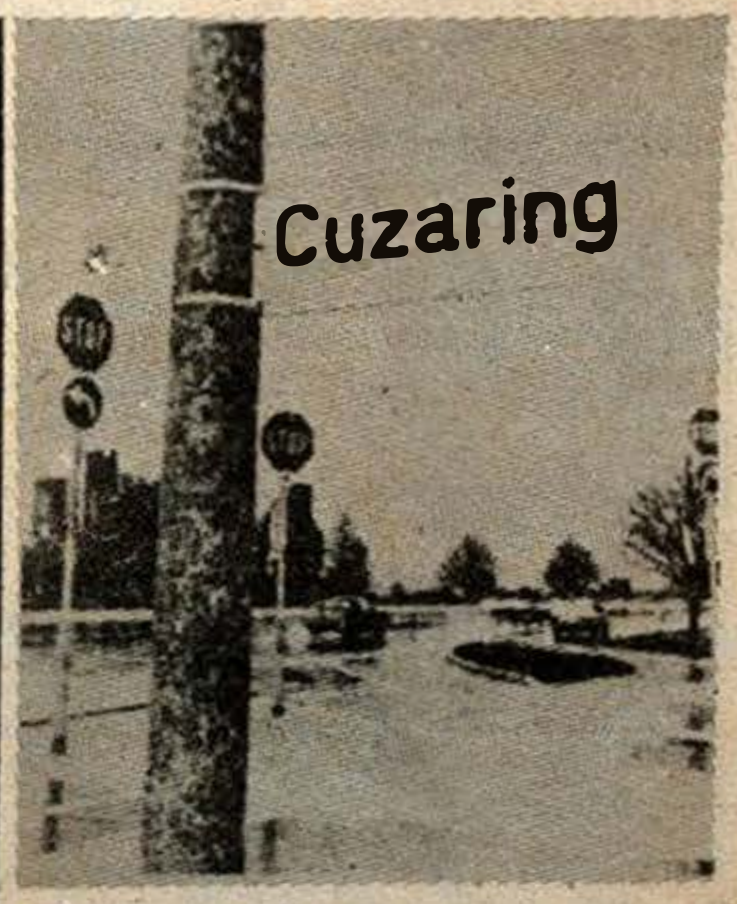

Prezența lui Cuza la Heidelberg (vezi și Magazin istoric, nr. 6/1973) este evocată și de o placă comemorativă la Hotelul „Europa".

În imagine tăblița indicatoare a „Căii Cuza", reprodusă din ziarul amintit.

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru sentimentele lor de fidelitate față de revistă, pentru urările adresate colectivului nostru: VASILE COSTEA, din Tîrnăveni; CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU, din Suceava; LAURIAN BUTURE, din Adjud; MENDEL FISCHMAN, din Timișoara; CONSTANTIN NIȚĂ, din Piatra Neamț; OVIDIU EFTIMIE, din com. Bieșoi, jud. Prahova; LIAN și ION BIRȚOIU, din Timișoara; EUGEN KESZTENBAUM, din Arad; BALINT CĂTĂLIN, din București.

PE SCURT

BIANCA și MARIA-VIOLETA CANTILI, eleve din Rîmnicu-Vîlcea: O prezentare a personalității generalului Grigore Cantili, participant la Războiul de Independență, împreună cu fragmente din jurnalul său, inedit, intitulat Amintiri. Lucruri văzute și trăite, am publicat în nr. 5-6/1977 ale revistei.

Prof. DUMITRU BUSU, din Piatra Neamț, ne relatează despre o călătorie a lui N. Iorga la Piatra Neamț, în martie 1909, prilej cu care a făcut o vizită Elenei Cuza, despre care va scrie apoi în aprilie 1909 (Doamna Elena Cuza) și mai 1909 (Amintiri despre Doamna Elena), evocări reluate în lucrarea Oameni cari au fost (1911).

THEODOR N. TRĂPCEA, din Timișoara. Aveți perfectă dreptate: localitatea Sremski Karlovci se află în R.S.F. Iugoslavia și nu în R.S. Cehoslovacă, cum dintr-o eroare de transcriere a apărut în nr. 3/1986, p. 41.

CONTENTS (Romanian History) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu The Sixtyfifth Anniversary of the Foundation of the Union of Communist Youth ● I. Nestor Archaeologist Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu The Pietroasa Treasure ● E. Diaconu Family Chronicles: Costache ● G.G. Potra Backstage cheming in Connection of Nicolae Titulescu's Demotion ● R.R. Rosetti 1931: Excerpts from a Diary (V) ● I. Popescu-Puțuri The Arsacids (XVIII) ● I. Calafeteanu The Romanian People Rebuffs Revisionist Agitation ● G. David Retracing the Steps of Vlad the Impaler ● R.Ş. Ciobanu The Travels of the Great Scholar Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 ans depuis la création de l'Union de la Jeunesse Communiste ● I. Nestor L'archéologue Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu Le trésor de Pietroasa ● E. Diaconu Chronique de la famille Costache ● G.G. Potra Les coulisses de la révocation de Nicolae Titulescu ● R.R. Rosetti 1931. Pages de journal (V) ● I. Popescu-Puțuri Les Arsacides (XVIII) ● I. Calafeteanu Le peuple roumain rejette les agitations révisionnistes ● G. David Sur les traces de Vlad l'Empaleur ● R. Şt. Ciobanu Les voyages du grand savant Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Арделяну, М.К. Стэнеску 65-я годовщина создания Союза Коммунистической Молодежи ● Н. Нестор Археолог Александру Одобеску (1834-1895) ● Р. Хархою Сокровище в местности Пьетроаса ● Е. Дьякону Семейные летописи: Костаке ● Г.Г. Потра Кулисы остранения Николае Титулеску ● Р.Р. Россетти 1931 г. Страницы дневника (V) ● И. Попеску-Пуцурь Арташиды (XVIII) ● И. Калафетяну Румынский народ дает отпор ревизионистской агитации ● Г. Давид По следа господаря Влада Цепеша ● Р.Шт. Чобану Путешествия великого ученого Константина Кантакузино (1639-1716) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 Jahre seit der Gründung des Verband der Kommunistischen Jugend ● I. Nestor Der Archäologe Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu Der Schatz von Pietroasa ● E. Diaconu Familienchroniken: Costache ● G.G. Potra Weswegen Nicolae Titulescu seines Amts enthoben wurde ● R.R. Rosetti 1931. Seiten aus dem Tagebuch (V) ● I. Popescu-Puțuri Die Arsakiden (XVIII) ● I. Calafeteanu Das rumänische Volk weist die revisionistischen Agitationen zurück ● G. David Auf den Spuren von Vlad der Pfähler ● R. Şt. Ciobanu Die Reisen des grossen Gelehrten Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. Ardeleanu, M.C. Stănescu 65 años desde la creación de la Unión de la Juventud Comunista ● I. Nestor El arqueólogo Alexandru Odobescu (1834-1895) ● R. Harhoiu El tesoro de Pietroasa ● E. Diaconu Crónicas de familias: Costache ● G.G. Potra De entre los bastidores de la demisión de Nicolae Titulescu ● R.R. Rosetti 1931. Páginas de diario (V) ● I. Popescu-Puțuri Los Arsácides (XVIII) ● I. Calafeteanu El pueblo rumano rechaza las agitaciones revisionistas ● G. David Por las huellas de Vlad el Empalador ● R. Şt. Ciobanu Los viajes del sabio Constantin Cantacuzino (1639-1716) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăsel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

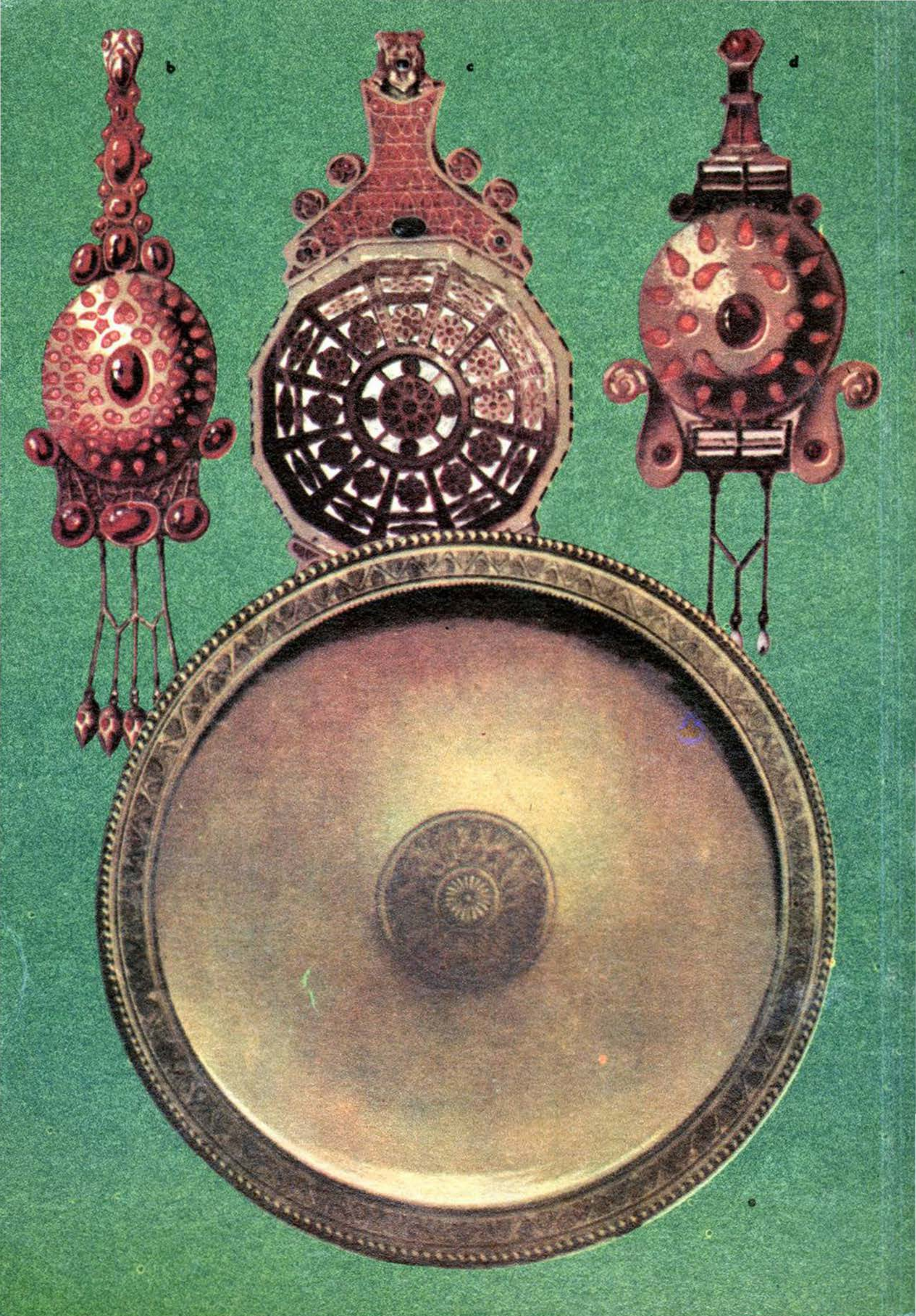
b
c
d